

Veera Muhonen

Työväen naiset vapaalla

Jyväskylän ja lähiseudun työläisnaiset loman ja vapaa-ajan järjestäjinä 1906-1939

Pro gradu-tutkielma

Suomen historia

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Helmikuu 2015

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Veera Muhonen	
Työn nimi – Title Työväen naiset vapaalla : Jyväskylän ja lähiseudun työläisnaiset loman ja vapaa-ajan järjestäjinä 1906-1939	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu-tutkielma
Aika – Month and year helmikuu 2015	Sivumäärä – Number of pages 95
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämä tutkimus käsittelee keskisuomalaisia työläisnaisia vapaa-ajan ja loman järjestäjinä. Tutkimuksen keskiössä ovat työväenliikkeen aktiiviset naisosastot ja –yhdistykset Jyväskylästä ja sen lähiseudulta vuodesta 1906 vuoteen 1939. Tutkimuksessa on selvitetty, millaista lomaa sekä vapaa-ajantoimintaa työväen naiset järjestivät sekä itselleen, että muille työläisille. Alkuperäislähteinä on pääasiassa käytetty arkistolähteitä ja sanoma- ja aikakauslehtiä.</p> <p>Rakenteellisesti tutkimus etenee aihepiirin ja aikaisemman tutkimuksen esittelystä tutkimuskysymyksiin ja lähteisiin, sekä johdannon lopuksi tutkimusmenetelmiin. Toisessa ja kolmannessa käsittelyluvussa esitellään työväestön ja erityisesti työläisnaisten historiaa ja niitä seikkoja, jotka vaikuttivat lisääntyneeseen vapaa-ajan määrään. Tämän jälkeen käsitellään työläisnaisten lomaa kesäsiirtolan näkökulmasta. Viidennessä luvussa aiheena ovat työläisnaisten muut vapaa-ajan hovit ja viimeisessä käsittelyluvussa liikuntaharrastukset.</p> <p>Kapitalismin ja teollistumisen myötä ihmiset alkoivat pikkuhiljaa siirtyä uudenlaiseen työrytmiin. Suomi oli pitkään maatalousvaltainen, mutta 1900-luvun alussa Keski-Suomessa oli teollisuutta ja muita työpaikkoja sen verran, että työväenliike oli alkanut toimia myös Jyväskylän seudulla aktiivisesti. Myös naiset osallistuivat työväenyhdistysten toimintaan ja seudulle syntyi monia työväenyhdistysten naisosastoja. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisimmaksi kohooa Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto, myöhemmin Jyväskylän sosialidemokraattinen naisosasto.</p> <p>Työväen naiset pitivät tärkeänä naisten ja lasten hyvinvointia ja halusivatkin järjestää naisille mahdollisuuden lepoon kesäkodeilla. Myös muunlainen virkistäytyminen oli tärkeää ja naiset järjestivät erilaisia hivi-iltamia ja –retkiä. Työläisnaisten liikuntaharrastukset nousivat myös suosioon erityisesti 1920-luvulta lähtien.</p>	
Asiasanat – Keywords naishistoria, työläisnaiset, työväenliike, vapaa-aika, kesäsiirtola, iltama, työväenurheilu	
Säilytyspaikka – Depository Jyväskylän yliopiston kirjasto, JYX-julkaisuarkisto	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUKSEN AIHEPIIRI JA AIEMPI TUTKIMUS	1
1.2. TUTKIMUSKYSYMYKSET JA LÄHTEET	5
1.3. TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT JA MENETELMÄT	8
2. TYÖLÄISNAINEN JA TYÖVÄENLIIKE	12
2.1. TEOLLISUUS JA TYÖVÄESTÖ	12
2.2. NAISET OSAKSI TYÖVÄESTÖÄ.....	15
2.3. NAISET TYÖVÄENLIIKKEESSÄ.....	18
2.4. TYÖVÄENLIIKE JYVÄSKYLÄN SEUDULLA.....	21
3. TEOLLISUUSTYÖVÄKI JA LOMA	28
3.1. KAKSOISTAAKKA JA VAPAA-AJAN TARVE	28
3.2. LAKI LOMAKYSYMYKSESTÄ	31
4. JYVÄSKYLÄN TYÖLÄISNAISTEN KESÄSIIRTOLA.....	34
4.1. TYÖVÄEN NAISET SIIRTOLATOIMINNAN JÄRJESTÄJINÄ	34
4.2. KESÄSIIRTOLAN SUUNNITTELU JA RAKENTAMINEN JYVÄSKYLÄÄN	36
4.3. KESÄRETKIÄ, TANSsia JA TOIMINTA VIRALLISENA LOMAKOTINA	40
5. JYVÄSKYLÄN SEUDUN TYÖLÄISNAISTEN JÄRJESTÄMÄT HUVIT	47
5.1. JUHLAT JA ILTAMAT.....	47
5.2. HUVIMATKAT	49
5.3. ILTAMAT	52
5.4. VAPAA-AJAN TAPAHTUMIEN MÄÄRÄ	57
5.5. MUUT HARRASTUKSET VAPAA-AJALLA.....	66
5.6. VAPAA-AJANVIETTOPAIKAT	68
6. URHEILU JA VOIMISTELU TYÖVÄEN NAISTEN KESKUUDESSA.....	70
6.1. LIIKUNTA TYÖVÄEN NAISTEN VAPAA-AJALLA	70
6.2. VOIMISTELUILTAMAT JA –JUHLAT.....	76
7. LOMAA JA VAPAA-AIKAA OMISTA LÄHTÖKOHDISTA	80
LÄHTEET	86

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen aihepiiri ja aiempi tutkimus

Nykyisin ajatellaan olevan itsestään selvää, että ihminen tarvitsee vapaa-aikaa ja lomaa jaksakseen tehdä työtä. Näin ei kuitenkaan ole ollut vielä kovinkaan pitkään, sillä Suomessa työläisten vuosilomaa koskevat lait säädettiin vasta vuonna 1939.¹ Siihen asti saattoivat kuitenkin teollisuuspatruunat tai tehdasyhteisö osallistua työntekijöidensä loman järjestämiseen. Kyseinen käytäntö oli yleinen, sillä se periytyi agraarisesta isäntä-renki-asetelmasta, jossa työnantajan oli pidettävä alaisistaan huolta.² Suomessa herrasväki alkoi viettää vapaa-aikaansa luonnon läheisyydessä huviloillaan tai vuokraamallaan maataloilla 1830-luvulla.³ Kun teollisuutta ja siten myös työväkeä alkoi syntyä kaupunkeihin ja niiden laitamille, alettiin pohtia myös työväestön lomakysymyksiä. Loma ryhdyttiin määrittelemään työnteosta erillisenä, virkistäytymiseen käytettävänä aikana. Lomaa ja vapaa-aikaa saatettiin myös säädellä työsääntöjen ja – sopimusten avulla, mutta nämä olivat paikallisia, eivätkä pakollisia järjestää.⁴ Termiä *vapaa-aika* ei tunnettu vielä 1930-luvullakaan. Sanoja vapaa-ajalle kuitenkin oli monia, esimerkiksi loppoaika, joutoaika tai vonka-aika. Vapaa-aika käsitettiin myös eritavalla vielä vuosisadan alussa kuin nykyään. Sekin aika, joka jäi varsinaisten työtehtävien ulkopuolelle, pyrittiin käyttämään hyödyksi jollain tavalla.⁵

Keskiaikaisessa ja varhaismodernissa Euroopassa ei siis tunnettu käsitettä vapaa-aika (leisure) samassa merkityksessä kuin nykyisin. Moderni käsitys vapaa-ajasta syntyi vasta kapitalistisen teollistumisen myötä. Esimoderneissa yhteiskunnissa oli erilaisia festivaaleja ja juhlia, joita voitiin pitää arjesta irtautumisena. Teollistumisen myötä syntyi vapaa-ajan-käsitteen lisäksi sellaisia termejä kuten viikonloppu ja loma. Vapaa-aikaa onkin vaikea tutkia yhtenä jatkuvana tutkimusaiheena pidemmältä ajalta, sillä sen merkitys on muuttunut niin suuresti modernisaation myötä. Esimerkiksi miekkailu merkitsee nykyisin lähinnä pelkästään urheilua, mutta renessanssin aikaan se oli vakavasti otettavaa taidetta ja tiedettä. Siispä myös vapaa-ajan historian tutkimisessa,

¹ Krohn 1991, 134.

² Apo 1997, 22.

³ Krohn 1991, 82.

⁴ Anttila 2005, 87.

⁵ Nieminen 1996, 2.

niin kuin melkein pä missä tahansa muussakin historiantutkimuksessa, on vaarana katsoa menneisyyttä omista lähtökohdistamme, unohtaen sen, mitä tässä tapauksessa vapaa-aika on voinut merkitä aikalaisille. On tärkeää huomata myös se, että teollistuminen ei ollut pelkästään taloudellista muutosta vaan sillä oli myös erityisen paljon sosiaalisia ja kulttuurisia seurauksia.⁶ Vapaa-ajan historia on erottamattomasti kytköksissä työnteon historiaan ja siihen, kuinka teollistuminen ja kapitalismi loivat uusia näkökulmia ihmisten ajanhallintaan.⁷

Lomasta ja vapaa-ajasta tuli työväestölle tärkeä kysymys myös luokkatietoisuuden kannalta. Karl Marxin mukaan aikaisemmin pyrkimys vapauteen oli vain ylempien luokkien etuoikeus. Tärkeää olikin se, etteivät työläiset oikeasti olisi vapaita kapitalistisessa yhteiskunnassa, elleivät he pystyisi käyttämään aikaansa vapaasti haluamallaan tavalla. Työläisten vapaa-ajan katsottiin olevan myös liian lyhyt itsensä kehittämiseen, mikä vain tuki kapitalistista tuotantoa. Loma- ja vapaa-aikakysymykset olivat tärkeä osa työläiskysymystä. Työväestön loma ja vapaa-aika oli pitkälti ylhäältäpäin järjestettyä, oli kyseessä sitten teollisuustyönantaja, teollisuuspatruuna tai jokin rikas hyväntekijä.⁸ Tämä ei kuitenkaan ollut riittävää työväestölle, vaan erilaiset työväenjärjestöt alkoivat organisoida omia vapaa-ajanviettokeinoja ja lomiam, niin sanotusti omaehtoista työväenlomailua. Taaskin asiaan vaikutti luokkatietoisuus, sillä haluttiin vastustaa kapitalistien luomia vääriä houkutus- ja varmistaa oikeiden luokkatietoisien arvojen leviäminen myös vapaa-ajalla ja lomaa vietettäessä. Kun vapaa-aika alkoi pikkuhiljaa lisääntyä, hakeutuivat työläiset kaupallisten huvien pariin. Työväenliikkeessä toimineiden mukaan tähän vapaa-ajantoiminnan tarpeeseen oli vastattava, jotta työläiset eivät harhautuisi tukemaan kapitalistien toimintaa, vaan heidät pystyttäisiin pitämään työväenliikkeen ihanteita ajavien ajanviettopöytäpiirissä.⁹

Luokkakysymystä on ollut vaikea erottaa tasa-arvokysymyksistä, sillä puhuttaessa demokraattisesta yhteiskunnasta ja samalla vapaa-ajasta, nämä kysymykset ovat kulkeneet käsi kädessä. Työväenliikkeen sisäinen sukupuolijako näkyi siinä, että miehille jäi suurimmaksi osaksi ”vakava” politikointi, kun taas naiset keskittyivät

⁶ Burke 1995, 137-139.

⁷ Koshar 2002, 5.

⁸ Anttila 2005, 35, 74-75.

⁹ Anttila 2005, 80-81.

työhön nais-, raittius- ja vapaa-ajanjärjestöissä. Naisjärjestöt olivat erityisen aktiivisia juurikin loma- ja vapaa-ajantoiminnan suhteen. Työläisnaisten yleiseksi tavaksi tuli huonompiosaisten huolehtiminen.¹⁰ Tässä tutkimuksessa työläisnaisten lomanviettoa tutkitaan kesäsiirtoloiden näkökulmasta.

Länsimaista työläisnaisten historiaa on tutkittu 1960-luvulta lähtien. Ajan kuluessa tutkimuksen painopisteet ovat vaihdelleet. Suomessa naishistorian tutkimus on 1980–90-luvuilla painottunut taloushistoriaan ja poliittiseen historiaan, sekä naisten järjestäytymiseen. Naisten sosiaalhistorian ja naisten kulttuurin tutkiminen kaipaisi kuitenkin lisää tutkimusta.¹¹ Muun muassa Maria Lähteenmäki on tutkinut paljon suomalaista työläisnaisten historiaa. Sylvi-Kyllikki Kilpi on kirjoittanut jo 1950-luvulla kattavan kirjat suomalaisista työväenliikkeen naisista. Työläisnaisia ja erityisesti työläisperheitä on tutkinut Pirjo Markkola muun muassa väitöskirjassaan *Työläiskodin synty – Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Jyväskyläläisiä naisliikkeitä ja naisten järjestäytymistä on tutkinut Marja Kokko. Kokon väitöskirja Jyväskylän yliopistolle *Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle* (1998) käsittelee lähinnä naisten poliittista järjestäytymistä, mutta on silti minulle hyödyllinen sen Jyväskylän naistoiminnasta antaman yleiskuvan vuoksi. Jyväskylän työväenyhdistyksen toiminnasta saan tarvitsemaani tietoa Hannu Tapiolan vuonna 1968 kirjoittamasta *Jyväskylän työväenyhdistys 1888–1968* kirjasta.

Suomalaisen loman yleisiä piirteitä on tutkinut Aarni Krohn teoksessaan *Elämän lomassa: suomalaisen loman historiaa* vuodelta 1991. Teoksessa ei kuitenkaan käsitellä kesäsiirtoloita, mutta se antaa yleiskuvan lomanvietosta Suomessa, kuitenkin enemmän herrasväen ja porvareiden näkökulmasta. Sen sijaan lomaa erityisesti teollisuustyöväestön näkökulmasta on tutkinut Anu-Hanna Anttila väitöskirjassaan *Loma tehtaan varjossa. Teollisuustyöväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisaatteleminen Suomessa 1930-1960-luvuilla* (2005). Kyseinen tutkimus on ollut keskeisessä osassa varsinkin tutkimukseni alkuvaiheessa selvittäessäni teollistumassa olleen Suomen yleisiä loman piirteitä.

¹⁰ Anttila 2005, 82.

¹¹ Lähteenmäki 2000, 12–13.

Työväenyhdistysten toimintaa on siis tutkittu paljon ja joihinkin yleisteoksiin sisältyy lyhyt osuus myös yhdistyksen kesäsiirtolatoiminnasta. Kesäsiirtolatoimintaa omina itsenäisinä tutkimuksina on vähän. Joitain teoksia löytyy kyllä, mutta ne eivät välttämättä ole täysin tieteellisiä tutkimuksia. Nämä muutamit ovat tilaustöinä tehtyjä historiikkeja ja viitteet ovat puutteellisia. Toisaalta siirtoloista on tehty kirjoituksia myös yhdistysten omasta takaa, sekä niiden kannatusyhdistyksissä. Kesäsiirtoloista ja lomakodeista on kirjoittanut Elina Katainen vuonna 2001. Tässä *Oikeus lomaan. Äitien lomahuolto ry. Lomakotien liitto ry 50 vuotta-* kirjassa kuvataan siirtoloiden, äitileirien ja lomakotien historiaa ja myös Jyväskylä mainitaan myös lyhyesti. Valtakunnallisella tasolla kesäsiirtoloista on kirjoittanut myös Mervi Kaarninen teoksessaan *Loma Kotorannassa 1947-2001*.

Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen kesäsiirtolasta Akkalasta omaa tutkimusta ei ole. Siirtola kuitenkin mainitaan muutamissa teoksissa hyvin lyhyesti. Ainut kokonaisvaltainen yleiskatsaus Akkalasta löytyy Riitta Mäkisen Jyväskylän työväenyhdistykselle vuonna 2010 tekemästä kirjasta *Kukin kunnollaan jokainen uskollaan. Naisvoimaa Jyväskylän Työväentalolla vuosina 1906–2006*. Muita lähteitä, jossa Akkala mainitaan, ovat Marja Kokon teokset sekä yhdistyksen itse tekemät pienet historiikit.

Työväestön huveja Suomessa ovat tutkineet muun muassa Anne Seppänen ja Vesa Kurkela. Seppänen on tutkinut tamperelaisten työläisten huveja kirjassaan *Popolaarikulttuuri sosiaalistusmisväylänä*, kun taas Kurkela on ottanut tarkasteltavaksi Varkauden työläiset ja heidän huvinsa ja vapaa-aikansa kirjassa *Taistojen tiellä soiteltiin ja soiton tahdissa tanssittiin*. Työväen liikuntaharrastustoimintaa ja erityisesti työväenurheilua on tutkittu Suomessa jonkin verran. Poliittisen järjestäytymisen tutkiminen on osana myös työväenurheilun tutkimista, sillä suomalainen urheilukenttä on ollut jakautunut liittoihin suomen- ja ruotsinkielisten, porvariston ja työväestön kesken. Leena Laine on tutkinut ruumiinkulttuurin kehitystä Suomessa ja hänen kaksiosainen teoksensa *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa* on hyvin kattava esitys suomalaisen liikunnan ja urheilun varhaisista vaiheista 1800-luvun puolesta välistä eri urheilu- ja voimisteluliittojen syntyyn ennen vuoden 1918 sotaa. Työväenurheilun historian kattava perusteos on Seppo Hentilän toimittama kirjasarja

Suomen työläisurheilun historia. Näissä oman tutkimukseni kannalta tärkeissä teoksissa, kuten myöskin muissa työväenurheilua koskevissa tutkimuksissa naisten osuus on pieni, mutta Leena Laine on ottanut tutkimuksiinsa myös erikseen naiset. Kirjassaan *Työväen urheiluliikkeen naiset* Laine kertoo naisista työväenurheilun parissa koko Suomen laajuisesti.

1.2. Tutkimuskysymykset ja lähteet

Tutkimuskysymykset tässä tutkimuksessa ovat seuraavanlaisia: miten ja minkälaista lomaa ja vapaa-ajanviettotapoja työväen naiset järjestivät sekä itselleen että muille Jyväskylässä ja sen lähiseudulla 1900-luvun alusta vuoteen 1939. Tutkimuksessa otan tarkasteluun myös sen, millä tavalla työläisnaisten lomaa ja vapaa-ajantapahtumia ohjattiin valtakunnalliselta tasolta. Tavoitteena on myös selvittää, minkälaisia merkityksiä lomalla ja vapaa-ajalla oli 1900-luvun alun työläisnaiselle. Tutkimuskysymys rajautuu koskemaan sitä, miten työläisnaiset viettivät lomaa ja vapaa-aikaa työväenliikkeen piirissä. Tarkastelualueeseen kuuluu silloisen Jyväskylän kaupungin työläisnaisten, silloisen Jyväskylän pitäjän alueen työläisnaisten ja lisäksi muiden keskisen Suomen alueen työläisnaisten toiminta lomavieton ja vapaa-ajan näkökulmasta. Olisi ehkä tuntunut selkeämmältä rajata aluetta kaupunkia ja entistä maalaiskuntaa koskeväksi, mutta tutkimuksen edetessä on käynyt ilmi, että Jyväskylästä tehtiin paljon retkiä ja iltamatkoja esimerkiksi Äänekosken ja Suolahden suuntaan, joten on kattavampaa ottaa myös ne mukaan tarkasteluun. Erittäin aktiivisia työläisnaisia oli muun muassa myös Keuruulla, Virroilla ja Korpilahdella. Keskeisimpiä tarkasteltavia naisten yhdistyksiä ja seuroja ovat Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys (entinen Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto), Vaajakosken sosialidemokraattinen naisyhdistys (entinen Haapakosken työväenyhdistyksen naisosasto), voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisjaosto ja Jyväskylän työväen naisvoimistelijat. Syynä näiden toimijoiden keskeisyyteen tutkimuksessa on se, että ne olivat Jyväskylän seudulla aktiivisimpia naisten yhdistyksiä ja myös sen myötä niistä on ollut saatavissa enemmän tietoa kuin muista. Muita aktiivisia naisosastoja on ollut Jokivarren, Jyväskylän pitäjän, Lohikosken, Korpilahden ja Suolahden työväenyhdistyksissä,

joiden tapahtumia otan myös tarkastelun kohteiksi. Tärkein työläisnaisten yhdistys tutkimuksen kannalta on vuonna 1906 toimintansa aloittanut Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasta, myöhemmin sosialidemokraattinen naisyhdistys. Kyseinen yhdistys oli alueen työläisnaisten yhdistyksistä ja osastoista aktiivisin vapaa-ajantoiminnan järjestäjä, sekä kesäsiirtolatoiminnan liikkeellepanija ja ylläpitäjä.

Tutkimuksen aikarajauksen lähtökohtana olen pitänyt vuotta 1906, jolloin Jyväskylän työväenkulttuuri yhdistyksineen ja ammattiosastoineen lähti uuteen nousuun vuoden 1905 suurlakon jälkeen, niin kuin tapahtui myös muualla Suomessa. Vuonna 1906 perustettiin myös jo edellä mainittu alueella tärkeimmäksi noussut työläisnaisten loman ja vapaa-ajantoimintoihin vaikuttanut taho, Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto. Vuonna 1918 kaikkeen toimintaan tuli selkeä tauko, mutta olisi tutkimus olisi jäänyt suppeaksi, jos olisin lopettanut tarkastelujakson tähän. Työläisnaisten lomajärjestelyt ja vapaa-ajantoiminnat lähtivät hurjaan nousuun 1920- ja varsinkin 1930-luvulla. Päätin siis jatkaa tutkimuksen aikarajausta vuoteen 1939 ja talvisodan alkamiseen saakka. Työväenyhdistysten vapaa-ajantoiminta oli vakiintunut samanlaiseksi 1900-luvun alusta ja säilytti tapansa järjestää virkistystä samanlaisena 1950-luvun lopulle saakka¹². Niinpä aikarajaus harrastus- ja kulttuuritoimintaa tarkastellessa ei ole liian pitkä, sillä toiminnassa ei tapahtunut mullistavia muutoksia vuosien 1906-1939 välillä.

Vuosisadan vaihteen, harvoin myös myöhempien aikojen työläiset, eivät ole jättäneet jälkeensä erityisen paljon dokumentteja koskien omaa elämäänsä tai ajatuksiaan, joten vapaa-ajan merkityksen tavoittaminen työläisnaisille on haasteellista. Voi kuitenkin ajatella, että Työväenliikkeen ja työläisten järjestöaktiivien on täytynyt vastata jonkinlaiseen tarpeeseen alkaessaan järjestää erilaisia lomiam ja vapaa-ajanvietto tapoja. Kysyntää on siis jossain määrin täytynyt tulla myös itse työväestöltä. Pääasiallisena lähteenä käytössäni on kuitenkin työväenjärjestöjen omia asiakirjoja siitä, minkälaista toimintaa työläisnaisille on järjestetty. Tärkeimpänä lähteenä ovat Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen aineistot, jotka ovat hyvin kattavat ja jatkuvat ilman suurempia taukoja eri kokousten pidossa, lukuun ottamatta sota-aikoja. Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys perustettiin vuonna 1906 ja

¹² Koistinen 1985, 165.

kulki aluksi nimellä Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto, kunnes vuonna 1921 nimeksi muutettiin Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys. Lisäksi käytän lähdeaineistona Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen aineistoja, sillä Vaajakoskella naisosasto oli aktiivinen erillään työväenyhdistyksestä. Myös muilla Jyväskylän lähialueiden työväenyhdistyksillä on ollut naisosastot, mutta heiltä ei ole säilynyt omia asiakirjoja.

Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkiston kävin tutkimuksen aikarajauksen puitteissa kokonaan läpi. Kokousten pöytäkirjat ja toimintakertomukset ovat sidottuina ja luin ne läpi etsien ja poimien tietoja kesäsiirtolasta sekä muusta vapaa-ajasta. Osassa toimintakertomuksia on tutkijan kannalta tehty helpoksi vuosittaisten tilastojen kerääminen, sillä iltamien ja muiden huvien kokonaismäärät on laskettu yhteen. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto on hajanaisempi ja esimerkiksi toimintakertomuksia ei ole joka vuodelta. Kävin aineiston kuitenkin läpi yhtä systemaattisesti kuin Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen aineistot ja yhdessä sanomalehdistä saatujen tietojen kanssa sain muodostettua toiminnasta kokonaiskuva.

Työväenyhdistysten naisten lisäksi Jyväskylän seudulla toimi tarkasteltavalla ajanjaksolla kaksi naisten voimistelu – ja urheiluseuraa: voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisjaosto ja Jyväskylän työväen naisvoimistelijat. Nämä seurat tulevat mukaan naisten vapaa-ajantoimintaan erityisesti 1920-luvulta eteenpäin, jolloin myös liikunta, erityisesti voimistelu, alkoi kasvattaa suosiota naisten keskuudessa. Voimistelu ja muu urheilu eivät olleet ainoita vapaa-ajanvietto tapoja, joita Veikkojen naiset ja työväen naisvoimistelijat järjestivät. Seuroilla oli myös erittäin aktiivista toimintaa iltamien ja retkien muodossa, minkä vuoksi halusinkin ottaa myös nämä naiset tutkimukseen mukaan. Veikkojen arkistoaineisto on hyvin suppea, eikä sitä ole järjestetty, mutta muutamia naisia koskevia tiedon palasia sieltä kuitenkin löytyy. Jyväskylän työväen naisvoimisteliijoilla sen sijaan on järjestetty arkisto, josta käytössäni on ollut erityisesti toimintakertomukset. Kävin molemmat arkistonmuodostajat läpi, mutta tukeuduin myös Veikkojen naisten sekä naisvoimistelijoiden kohdalla sanomalehtiaineistoon. Molempien seurojen toimintaa olen voinut tutkia siis myös työväen sanomalehdistä. Naisten järjestämistä tapahtumista olen kerännyt tietoja kahdesta eri työväen sanomalehdestä ja täydentäen

arkistoaineistoista saamiani tietoja. Sanomalehtiaineistosta käytän artikkeleita, uutisointia ja erityisesti huvi-ilmoittelupalstoja. Käyttämäni lehdet ovat keskisuomalaiset työväenlehdet Sorretun Voima (1906-1917) ja Työn Voima (1919-1932), sekä valtakunnallinen aikakauslehti Työläisnainen, myöhemmin Toveritar (1906-1939).

Sorretun Voima perustettiin keskisuomalaiseksi sosiaalidemokraattisen puolueen äänenkannattajaksi, jonka jatkajana sisällissodan jälkeen alkoi ilmestyä Työn Voima. Lehden taakse perustettiin osuuskunta, johon otettiin jäseniksi työväenyhdistyksiä koko Vaasan läänin itäisen vaalipiirin alueelta. Sorretun Voimalla oli tilaajia parhaimmillaan yli 8000, mutta sen levikistä ei ole tarkkoja tietoja saatavissa. Varmaa kuitenkin on, että lehti ilmestyi koko Vaasan läänin itäisen vaalipiirin alueella Pihtiputaalta Virroille, sekä Hämeen läänin pohjoisissa pitäjissä Jämsässä ja Korpilahdella. Levikki oli erityisen suurta Jyväskylän lähiympäristön lisäksi Keuruun seudulla. Lehti ilmestyi koko elinaikansa kolme kertaa viikossa.¹³

Sorretun Voimaa seuranneen Työn Voiman levikki oli edeltäjänsä tavoin Vaasan läänin itäisen vaalipiirin alue ja lehti oli samalla vaalipiirin virallinen äänenkannattaja. Lehti ilmestyi runsaslukuisena myös Hämeen läänin pohjoisosissa Muuramessa ja Korpilahdella. Työn Voima jopa nimitettiin Hämeen pohjoisen vaalipiirin toiseksi viralliseksi äänenkannattajaksi vuonna 1928. Oman piirin alueella suurimpia levikkialueita olivat Jyväskylä ja sen lähiympäristö, Äänekoski, Suolahti ja Säynätsalo. Työn Voimaa painettiin keskimäärin yli 6000 kappaleen painoksia, mutta pulavuosina 1930-luvun alussa painosluvut laskivat alle 4000:een.¹⁴

1.3. Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat ja menetelmät

Sosiaalhistorialla tarkoitetaan Suomessa yleensä yhteiskunnallisesti tärkeitä asioita. Se on yhteiskunnan historiallista tutkimista, jolle on ominaista esimerkiksi poikkitieteellisyys, teoreettisuus sekä pyrkimys kokonaisvaltaisuuteen.¹⁵ Sosiaalhistorialle on myös usein ajateltu olevan ominaista sen tutkiminen

¹³ Tommila 1973, 314-322, 342-343.

¹⁴ Tommila & Raitio 1976, 268-274.

¹⁵ Haapala 1989, 14.

”arkkipäivän” historiana ja ”tavallisen kansanhmisen” historiana. Sosiaalhistorian perustavana ideana onkin ollut niin sanotun suurmiesthistorian välttäminen ja sen sijaan arjen historian esille tuominen. Sosiaalisten ryhmien tutkiminen on myös olennainen osa sosiaalhistoriaa.¹⁶ Työväen loman ja vapaa-ajan historian tutkiminen onkin tässä mielessä mielenkiintoista, sillä vaikka tutkin mikrotasolla tapahtuvaa, ”tavallisten” ihmisten toimintaa, on osa tästä toiminnasta johdettu selvästi työväenliikkeen johdon intresseistä. Sosiaalhistorian yhtenä osa-alueena on myös kollektiivisen toiminnan tutkiminen. Modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa, jolla tarkoitetaan viimeistä noin 200 vuotta, on ollut hyvin paljon järjestäytyntä yhteiskunnallista toimintaa. Organisoituun yhteiskunnalliseen toimintaan kuuluvat esimerkiksi talonpoikaiskapinat, herätysliikkeet, nationalistiset, sosialistiset ja fasistiset liikkeet sekä noitavainot.¹⁷ Työväestön kannalta oleellista on katsoa kollektiivista toimintaa kansalaistoiminnan näkökulmasta. Työväestön lomaa ja vapaa-aikaa tutkittaessa työväen järjestäytyneiden naisten näkökulmasta täytyy ottaa huomioon niin sanottu järjestöhistoriallinen harha. Muun muassa Seppo Hentilä kirjoittaa asiasta työläisten urheiluliikkeen historian yhteydessä. Järjestöjä tutkittaessa voi helposti harhautua ajattelemaan yhdistysten vapaa-ajan- ja lomatoiminnan koskevan koko Suomen työväestöä, vaikka näin ei suinkaan ole. Jyväskylän ja sen lähiseudun työläisnaisista vain pieni osa oli mukana järjestötoiminnassa, joten on otettava huomioon, ettei tutkimus kata kaikkea työväestön vapaa-ajantoimintaa, vaan tietyn näkökulman siitä. Kyse on kuitenkin siitä, että työväenjärjestöjen ulkopuolella tapahtuneesta toiminnasta on varsin vähän tietoa saatavilla.¹⁸

Työväestön historiasta on Suomessa tutkittu tiettyjä osa-alueita paljon. Näitä ovat muun muassa työväenliike ja erilaiset yksittäiset tapahtumat kuten suurlakko 1905, vuosi 1917 ja sisällissota. Tällaisissa tutkimuksissa ei ole lähtökohtana työväestö itsessään vaan poliittiset muutokset. Työväen historian tutkimus sellaisena, jossa käsitellään tiettyä kansanosaa tai luokkaa, on oikeastaan syntynyt vasta 1960- ja -70-luvuilla. Akateemisessa tutkimuksessa työväen historia nousi pinnalle sosiaalhistorian yleisen nousun mukana. Kuitenkin muun muassa Pertti Haapala pitää Väinö Voionmaata Suomen työväen historian tutkimuksen isänä, sillä hän käsitteli

¹⁶ Haapala 1989, 18-19.

¹⁷ Haapala 1989, 106.

¹⁸ Ks. esim. Hentilä 2013, 22-23.

aihetta jo 1900-luvun alussa.¹⁹ 1900-luvun alun työväestöä koskeva tutkimus lähti liikkeelle Suomessa pinnalle nousseesta yhteiskuntatutkimuksesta. Vuosisadan alun yhteiskuntatutkimuksessa yhdistyivät saumattomasti historia- ja yhteiskuntatieteet, kunnes ne vähitellen eriytyivät omiksi aloikseen.²⁰

Naishistorian tutkimuksen alkuvaiheessa tutkimuksen kohteena olivat muun muassa niin sanotut suurnaiset. Ongelmana oli siis kuitenkin se, että mies asetettiin edelleen normiksi, jonka kautta myös naisia tarkasteltiin. Positiivista kuitenkin tässä vaiheessa oli se, että ei ainoastaan tutkittu, mitä naisille oli tehty vaan myös mitä naiset ovat itse tehneet. Tämä on taas johtanut naisten arkielämän tutkimukseen. Työläisnaisia voidaan myös pitää erillisenä tutkittavana joukkona ja erityisen mielenkiintoisen siitä tekee ryhmän kaksinkertainen ”alustus” sekä luokan että sukupuolen kautta. Naiset ovat oikeastaan olleet näkymätöntä massaa väestöhistoriassa. Uusi haaste tutkimuksessa oli 1980-lvulla työläisnaisten tutkiminen omassa arkipäivässään ja siinä, miten he itse kokivat elämäntilanteesta. Naiset ovat olleet varsinkin työväenjärjestöjen näkökulmasta ongelmaryhmä.²¹

Naishistoria sai alkunsa osittain sosiaalishistorian alaisena osana, mutta on sittemmin laajentunut koskemaan myös poliittista, talous- ja jopa sotahistoriaa. Naishistorioitsijat sisällyttivät naiset aluksi tuttuihin historiallisiin kategorioihin, kuten valtioihin, sosiaalisiin luokkiin ja uskonnollisiin konteksteihin. Tällainen naisten historian sekoittaminen olemassa olevaan ei kuitenkaan tyydyttänyt tutkijoita vaan tarvittiin uutta ajattelutapaa siihen, miten historia on rakentunut. Miesten historia normina oli sekä piilottanut naiset historiasta, mutta myös estänyt analysoimasta miesten kokemuksia miesnäkökulmasta. Niinpä 1980-luvulla otettiin tutkimuksissa käyttöön sana ”gender”, jotta pystyttiin kuvaamaan myös sitä, miten seksuaalisten ja kulttuuristen eroavaisuuksien systeemit vaikuttivat sekä naisiin että miehiin. Kansainvälisesti yksi merkittävimmistä naisten historian tutkijoista on Joan W. Scott, joka 1980-luvulta eteenpäin toi aihepiirin tutkimukseen uusia näkökulmia ja gender-termin. Gender-termillä tarkoitetaan kulttuurisesti rakentuneita ja historiallisesti muuttuvien eroavaisuuksien systeemiä, eikä siis naisten ja miesten biologisia eroavaisuuksia. Gender katsotaankin hyväksytyksi kategoriaksi

¹⁹ Haapala 1987, 57-58.

²⁰ Kettunen 1987, 12.

²¹ Laine ja Markkola (toim.) 1989, 7-8.

historiantutkimuksessa.²² Katson kuitenkin tämän tutkimuksen osaksi naishistorian piiriä, sillä tutkimuksen näkökulma on selkeästi lähtöisin työläisnaisista itsestään.

Naishistorian tutkija Irma Sulkunen on pohtinut paljon kysymyksiä naistutkimuksesta. Hänen mukaansa on olennaisempaa koittaa tavoittaa kunkin aikakauden sukupuolijärjestelmän omin luonne ja erityispiirteet, kuin eristää naiset omaksi yhteiskunnalliseksi kategoriakseen ja tätä kautta naisten oman historian rakentaminen. Naishistorian tutkimisessa tulisi ennen kaikkea pyrkiä tavoittamaan aikalaisten oma ymmärrys sukupuolten välisistä suhteista ja identiteetistään.²³ En haluaisi siis tässä tutkimuksessa nähdä naisia vain uhreina, sorrettuna yhteiskunnan osana historiassa, vaan aktiivisina, omista lähtökohdistaan toimivina yksilöinä.

Tutkimukseni teon lähtökohtana on mitä selvimmin laadullinen tutkimus. Pertti Alasuutarin mukaan laadullisessa tutkimuksessa on ensinnäkin kyse lähdeaineistosta tehtyjen havaintojen pelkistämisestä. Aineistossa kiinnitetään huomiota vain siihen, mikä on silloisten tutkimuskysymysten kannalta relevanttia. Tekstimassasta, tässä tapauksessa pöytäkirjoista, vuosikertomuksista ja lehtijutuista saadaan pelkistämällä hallittavampi kokonaisuus, jota tarkastella. Pelkistämisen toisessa vaiheessa havaintoja yhdistellään ja etsitään havaintojen yhteispiirteitä. Varsinkin historiantutkijalla tämä voi tarkoittaa toisistaan poikkeavien, samasta asiasta kertovien aineistojen analysointia. Havainnoista täytyy konstruoida kuva siitä, mitä on tapahtunut. Jos useista informaation lähteistä saadut tiedot vastaavat toisiaan, lähdetietojen voi ajatella olevan luotettavia. Laadullisen tutkimuksen toisena vaiheena voidaan pitää aineistosta tuotettujen johtolankojen ja havaintojen pohjalta tehtävää merkitystulkintaa tutkimusaiheesta. Mitä useampia samanlaiseen näkökulmaan ja ratkaisumalliin sopivia ”johtolankoja” aineistosta löytää, sitä luotettavampia tulkintoja voi tutkimuksessa tehdä. Laadullisessa tutkimuksessa tärkeää on myös löytää viittauksia oman aineiston havaintoihin tutkimuskirjallisuudesta.²⁴

Tässä tutkimuksessa on kyse eri lähteiden antamien tietojen yhdistämisestä ja kokoamisesta mahdollisimman selkeäksi ja yhtenäiseksi kokonaiskuvaksi. Tämän kuvan tulisi antaa tietoa siitä, kuinka työväen naiset viettivät vapaa-aikaansa

²² Wiesner-Hanks, 2008, 2-3.

²³ Sulkunen 1991, 27.

²⁴ Alasuutari 2011, 40-48.

työväen aatteen piirissä ja myös sen ulkopuolella jos vain mahdollista. Koska Jyväskylän seudun ja laajemminkin ajatellen keskisuomalaisten työläisnaisten asiakirjoja on säilynyt hyvin vaihtelevasti, on täytynyt tietojen saamiseksi lähde pohjaa laajentaa yhdistysten omien arkistoaineiston ulkopuolelle.

2. Työläisnainen ja työväenliike

2.1. Teollisuus ja työväestö

1800-luvun alussa suomalainen yhteiskunta oli hierarkkinen ja säätykierto oli harvinaista. Suomi oli harvaanasuttu ja suurin osa asukkaista sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Myös Suomeen alkoi kuitenkin rantautua liberalismiin ja nationalismiin aatteet sekä erilaiset kansanliikkeet. Etelä-Suomen taajamissa työväestö oli jo varhain osana näitä uusia aatteita, mutta pian myös maan muiden osien ihmiset, työväestö mukaan lukien. Kansan tietoisuus itsestään ja oikeuksistaan alkoi kasvaa. Myös työläisnaisliike sai alkunsa liberalismista ja nationalismista, jotka toivat mukanaan myös tasa-arvon sanoman, kaupungistumisen ja teollistumisen.²⁵

Suomessa 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla tapahtunut muutos kapitalistiseen yhteiskuntaan perustui pääasiassa sahateollisuuden nopeaan kasvuun. Sisällissotaan saakka Suomen elinkeinorakenne oli kuitenkin huomattavasti maatalousvaltaisempi kuin Ruotsissa ja muissa Länsi-Euroopan maissa. Läntisessä Euroopassa teollisuustyövoiman kasvu tapahtui tasaisesti, kun teollisuus sai työvoimansa maataloudellisen vallankumouksen myötä syntyneestä irtaimesta maatalousväestöstä. Maataloudessa tapahtunut feodaalisuhteiden murros teki tietä teolliselle vallankumoukselle ja esimerkiksi juuri Ruotsissa maataloudellinen ja teollinen vallankumous seurasivat toisiaan. Näin ei kuitenkaan käynyt Suomessa eikä itäisessä Euroopassa, jossa maatalousvaltaisuus elinkeinorakenteessa säilyi ja teollistuminen oli hidasta. Koska Suomen teollistumisen kehitys perustui sahateollisuuteen, siirtyminen kapitalistiseen yhteiskuntaan tapahtui samaan aikaan sekä maataloudessa,

²⁵ Lähteenmäki 2000, 16-23.

että teollisuudessa. Murrokset olivat siis päällekkäisiä, eivätkä peräkkäisiä, kuten Länsi-Euroopassa.²⁶ Suomen teollistuminen on poikkeava myös siltä osin muusta maailmasta, että teollisuutta keskittyi nopeasti maaseudulle sahalaitosten myötä ja sen syystä syntyivät taajamat ja monet nykyiset kaupungit saivat alkunsa.²⁷ Vasta maailmansotien välisenä aikana Suomessa tultiin tilanteeseen, jossa muut Pohjoismaat olivat olleet jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Maatalouden työvoima alkoi siirtyä teollisuuteen ja teollisuustyöväenluokka kasvoi nopeasti 1920-1930-luvuilla, mutta vielä vuonna 1940 maa- ja metsätaloudessa oli enemmän työväkeä kuin teollisuudessa.²⁸

1800-luvun puolen välin jälkeen Keski-Suomeen syntyi useita teollisuuslaitoksia, mutta alueelta kuljetettiin myös paljon puutavaraa eteläisen Suomen teollisuuden raaka-aineiksi. Vuonna 1860 Keski-Suomen alueella oli 17 teollisuuslaitosta. Keski-Suomen merkittävimpiä teollisuuden aloja olivat puu-, metalli- ja tekstiiliteollisuus. Teollisuuslaitosten ja samalla työvoiman määrä kasvoi 1890-luvulla, johon liittyy vahvasti liikenneyhteyksien paraneminen, kun rautatieverkko vuonna 1897 ulotettiin Jyväskylään saakka.²⁹ Itse Jyväskylän kaupungin rajojen sisäpuolella teollisuus oli vielä 1800-luvun puolella vähäistä ja Jyväskylän teollistumisaste olikin maan keskiarvoa alhaisempi, johtuen siitä, että suuret teollisuuslaitokset sijaitsivat maalaiskunnassa eivätkä kaupungissa, esimerkiksi Lohikoskella ja Tourulassa.³⁰ Vuonna 1900 teollisuuslaitosten määrä Keski-Suomessa hipoi jo viittäkymmentä ja 1910-luvulla oltiin jo yli seitsemässäkymmenessä. Keski-Suomen ainoasta kaupungista Jyväskylästä ja sen lähiympäristöstä (mm. Lohikoski ja Vaajakoski) kehittyi siis Keski-Suomen teollisuuskeskus, mutta sen rinnalla muita keskuksia olivat Jämsä, Keuruu ja Äänekoski.³¹

1870-luvulla, niin sanottuna ”tukkikautena” oli Jyväskylän kaupungin vierustoille syntynyt kuitenkin joitain tehtaita, kuten Korkeakosken saha ja viinatehdas, Kuokkalan saha sekä Lohikosken paperitehdas. Vuonna 1890 Jyväskylässä oli 82 käsityö- ja teollisuuslaitosta ja niissä työntekijöitä yhteensä 315. Jyväskylä ei

²⁶ Alapuro 1983, 41-43.

²⁷ Markkanen 1988, 258.

²⁸ Alapuro 1983, 78-80, 88.

²⁹ Markkanen 1988, 233-236.

³⁰ Hämäläinen & Skippari 2003, 50.

³¹ Markkanen 1988, 259.

kuitenkaan saavuttanut maan keskiarvoa teollisuuslaitosten suuruudessa, joka oli 10 työntekijää laitosta kohden, kun Jyväskylässä luku oli 4 työntekijää laitosta kohden.³² Vuonna 1887 perustettu A. Fredriksonin kravatti-, lakki- ja hansikastehdas oli merkittävä myös naistyöntekijöiden kannalta. Tehdas avasi paljon työtilaisuuksia naisille, ja sen työnjohtajina toimi niin ikään naisia.³³

Työvoiman määrä kasvoi rinta rinnan teollisuuslaitosten määrän kanssa. 1860-luvulla työntekijöitä Keski-Suomen tehtaissa oli vähän yli 200, 1890-luvulla työllistyi jo yli 1000 henkeä ja 1910-luvulla yli 3000. Uudenlaisena työpaikkana tehdas tarjosi säännöllisen toimeentulon. Palkkauksessa oli kuitenkin suuria eroja ammattitaitoisten ja –taidottomien välillä. Eniten naisia Keski-Suomen teollisuuslaitoksista työllisti tekstiiliteollisuus. Ennen ensimmäistä maailmansotaa naisten osuus tekstiiliteollisuuden työvoimasta oli 60 prosenttia. Keski-Suomessa naisten osuus teollisuuden työntekijöistä ei kuitenkaan ollut yhtä korkea verrattuna Suomen kokonaisprosenttiin. Iso osa Keski-Suomen teollisuuslaitoksesta oli pieniä, 5-10 hengen työverstaiteita. Ennen ensimmäistä maailmansotaa suurten teollisuuslaitosten, eli yli 100 työntekijän laitosten osuus oli 15%.³⁴ Suurteollisuus saapui Jyväskylän kaupunkiin oikeastaan vasta vuonna 1912, kun Lutakon niemeen perustettiin Schaumanin vaneritehdas. Teollisuus alkoikin keskittyä kaupungin osalta juuri Lutakkoon, kun taas ruutukaava-alueen Kauppakatu oli liike-elämän keskus.³⁵ Vuonna 1940, eli tarkasteleman ajanjakson lopussa, 45 prosenttia jyväskyläläisistä lukeutui työväestöön³⁶, mikä tarkoitti noin 3720 henkilöä³⁷. Työväestön määrä oli Jyväskylän seudulla todellisuudessa suurempi, sillä vasta vuonna 1941 kaupunkiin liitettiin esikaupunkialueet Nisula, Lohikoski, Halssila ja Tourula, joiden alueella asui perinteisesti paljon työläisiä.³⁸

Työaika oli tehtaissa 1800-luvun lopulla vielä rajoittamaton ja työpäivät siten pitkiä, yleensä 12 tunnin mittaisia. Työajat olivat pitkiä myös rakennus- ja muissa ulkotöissä. Leipomoissa voitiin työskennellä jopa 18 tuntiakin. Vapaa-aikaa ei työväestölle siis

³² Tommila 1972, 227–228.

³³ Tommila 1972, 233.

³⁴ Markkanen 1988, 237-238.

³⁵ Hämäläinen & Skippari 2003, 60-61.

³⁶ Tommila & Raitio 1976, 23.

³⁷ Suomen tilastollinen vuosikirja 1940.

³⁸ Tommila & Raitio 1976, 24.

juuri jäänyt.³⁹ Pertti Haapala on kuitenkin tutkimuksessaan tuonut ilmi, että vuosisadan vaihteessa vain 3-5 prosenttia työväestöstä jäi niin sanotun sen aikaisen köyhyysrajan alapuolelle. Jos työntekijällä oli säännölliset työtulot, pystyttiin sillä pitämään yllä kohtuullista elintasoa, pitkistä työpäivästä huolimatta.⁴⁰

Tehtaiden läheisyyteen, ruutukaava-alueen ulkopuolelle alkoi syntyä teollisuuden kasvun myötä myös teollisuusväestön asuinalueita. 1800-luvun lopulla asuinalueita syntyi Mäki-Mattiin, Lohikoskelle ja Tourulaan. Muillekin Suomen kaupungeille tyypillisesti myös Jyväskylässä porvaristo asettui kalliille ruutukaava-alueelle ja työväestö esikaupunkiin. Mäki-Matti liitettiin ensimmäisenä kaupunkiin vuonna 1908, kun kaupunki osti Syrjälän talon tilukset. Hallinnollisesti liitos tapahtui kuitenkin vasta 1914. Kaupunki halusi liittää esikaupunkialueet itseensä, voidakseen puuttua työväestön puutteellisiin asuinoloihin, joita olivat esimerkiksi paloturvallisuus, talojen kivijalan korkeus ja terveydelliset seikat.⁴¹

2.2. Naiset osaksi työväestöä

Esiteollisena aikana suurin osa sekä miehistä että naisista työskenteli maataloudessa. Naisten työt keskittyivät pääsääntöisesti kodin ja oman tilan piiriin muun muassa sen vuoksi, että lastenhoito satoi naiset kodin välittömään läheisyyteen. Vaikka perinteisestä sukupuolten välisestä työnjaosta luovuttiin aika ajoin maataloustöiden piirissä, muuttui työnjako ratkaisevasti vasta kapitalismin läpimurron aikaan. Ennen teollistumista työyksikkönä oli ollut perhe, mutta teollistumisen myötä työvoimaa ryhdyttiin ostamaan ja myymään yksilökohtaisesti. Palkkatyövoimaksi kelpasi kuka tahansa, myös naiset ja lapset.⁴²

Naisten siirtyminen työpajoihin ja tehtaisiin tapahtui vähitellen suomalaisen elinkeinorakenteen muutosten myötä. Naisten työelämä muuttui jo 1800-luvun alkupuolella, kun perustettiin puuvillatehtaita Forssaan ja Tampereelle. Palkkatyö kodin ulkopuolella oli kuitenkin kokonaisuudessaan vähäistä 1800-luvun lopulle

³⁹ Haataja-Hentilä-Kalela-Turtola 1977, 33-34.

⁴⁰ Haapala 1986, 138-141.

⁴¹ Hämäläinen & Skippari 2003, 52-54.

⁴² Jallinoja 1979, 18-23.

saakka. Vuosisadan vaiheessa alkoi naisen perinteinen työnkuva kodin piirissä kuitenkin muuttua.⁴³

Helpon suomalaisen teollisuustyöväestön määrän kehityksen näkee seuraavasta taulukosta.

Taulukko 1. Teollisuustyöväestön määrän kehitys Suomessa.

Vuosi	Kaikki työntekijät	Naistyöntekijät	Osuus prosentteina
1845	5 900	900	16 %
1855	7 000	1 700	24 %
1865	14 100	3 300	24 %
1875	26 400	5 400	21 %
1885	36 100	6 900	19 %
1895	63 100	13 200	21 %
1905	101 400	25 200	25 %
1913	129 900	37 000	29 %

Lähde: Hjerpe & Schybergson 1977.

Ensimmäisen maailmansodan alkuun mennessä teollisuustyöntekijöiden määrä oli kasvanut tuhansista vajaaseen 130 000:een ja tästä työntekijöiden joukosta melkein 30 prosenttia oli naisia. Naisten osuus kasvoi suuresti vuosien 1845–55 välillä, johtuen tekstiiliteollisuuden nopeasta kasvusta tuona aikana. Vuosien 1875–1885 välillä taas naisten osuus pieneni, koska miesten hallitsema sahateollisuus nousi voimakkaasti koko maassa. Tästä eteenpäin naisten osuus teollisuustyöväestä lähti taas maltilliseen nousuun. Ennen ensimmäistä maailmansotaa naisvaltaisia aloja, joissa yli 50 prosenttia työntekijöistä oli naisia, olivat tupakka- ja tekstiiliteollisuus. Kohtuullisen suuri osuus, 25-50 prosenttia, naistyöntekijöitä oli paperiteollisuudessa, kemiallisessa teollisuudessa ja vaateteollisuudessa. Miesvoittoisia aloja, joissa naisia oli alle 25 prosenttia, olivat juomateollisuus, elintarviketeollisuus, metalliteollisuus, savi-, lasi- ja kiviteollisuus sekä nahkateollisuus. Naisten työtehtävät olivat enimmäkseen

⁴³ Lähteenmäki 1995, 25-26.

rutiininomaisia ja vähemmän fyysistä voimaa tarvitsevia. Useimmiten naiset myös valvoivat koneiden toimintaa.⁴⁴

Euroopan teollistuneissa maissa, esimerkiksi Isossa-Britanniassa, naisten osuus työvoimasta vuosina 1850-1940 pysytteli lähellä 30 prosenttia. Ranskassa sen sijaan naisten osuus nousi edellä mainittuna ajanjaksona välillä lähelle 40 prosenttia. Myös palvelijattarien osuus laski sekä Isossa-Britanniassa että Ranskassa kohtuullisen tasaisesti. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa 1850 vuoden lähes 60 prosentista vuoden 1920 reiluun 20 prosenttiin.⁴⁵ Suomeen verrattuna tilanne oli naistyövoiman osalta siis yllättävän samanlainen eteenkin Iso-Britannian kanssa. 1800-luvulla naiset olivat suurimmaksi osaksi ansiotyössä palvelijattarina, kunnes tilanne 1910-luvulla muuttui toisin päin ja teollisuus- ja käsityöammateista tuli naisten suurin työllistäjä maa- ja metsätalouden ulkopuolella. Vuonna 1930 teollisuuden ja käsityön alalla oli Suomessa jo 60 000 naista, palvelijattaria oli 37 400.⁴⁶

Stereotyyppinen kuva tytöistä ja naisista teollisuustyössä teollistumisen alkuaikoina oli puuvillatehtaantyttö. Vaikka tehtaot tarjosivatkin paljon mahdollisuuksia ansiotyöhön, tekstiilityö ei ollut naisten ainoa tapa ansaita rahaa kodin ulkopuolella. Teollistumisen vaikutus naisten työllistämiseen ei ollut kuitenkaan aivan niin dramaattinen ja oli paljon vaihtelevampi, kuin mitä tyyppilliset kuvaukset antavat ymmärtää.⁴⁷ Naiset tulivat kaupunkiin töihin yleensä nuorina, suurimmaksi osaksi maaseudulta. Toisen polven kaupunkilaiset usein lähettivät myös tyttärensä teollisuustyöhön. Kaupungin teollisuuslaitoksissa oli tarjolla vapaampaa elämää ja suurempi rahapalkka. Naisten ja lasten työt olivat pienipalkkaisempia kuin miesten, yleensä 2/3. Tehtaot pyrkivätkin osaksi myös kustannusten minimoimiseen ottamalla naisia töihin. Mutta tämä ei ainoastaan selitä naisten suurta osuutta varsinkin tekstiiliteollisuudessa, vaan työn ajateltiin myös sopivan paremmin naisille kuin miehille. Tehtaisiin myös tarvittiin paljon työntekijöitä ja saattoi olla myös niin, ettei ollut tarpeeksi teollisuustyöstä kiinnostuneita miehiä kun muitakin töitä oli riittävästi. Esimerkiksi Tampereella perustetut suurtehtaot suunnittelivat ne naistyövoiman saatavuuden mukaan. Tämä oli jo muualla Euroopassa 1800-luvun lopulla vakiintunut

⁴⁴ Hjerpe & Schybergson 1977, 4-13.

⁴⁵ Tilly & Scott 1987, 70.

⁴⁶ Vattula 1981, 68-72.

⁴⁷ Tilly & Scott 1987, 63-64.

tapa.⁴⁸ Anu Suorannan mukaan sukupuolella oli vaikutusta palkkaukseen myös maailman sotien välisenä aikana. Naisille maksettiin pienempää palkkaa varsinkin miesvaltaisilla teollisuuden työaloilla. Suorannan mukaan aikalaiset eivät kuitenkaan selittäneet pakkauksen eroja naisten ammattitaidon puutteella vaan naisiin liitettävillä ominaisuuksilla, joiden perusteella naisten voitiin katsoa olevan halvempaa työvoimaa.⁴⁹

Suomessa teollisuustyö oli 1900-luvun alkuun asti ensisijaisesti nuorten, 15–25-vuotiaiden naisen työtä. Jos myöhemmin mentiin naimisiin ja hankittiin lapsia, työstä luovuttiin. 1910-luvulla kuitenkin tilanne alkoi muuttua ja vaimojen ja äitien osuus työvoimasta alkoi kasvaa. Yleisimmin äidit työskentelivät teollisuuden, käsityön sekä kaupan alalla. 1930-luvulla työssä käyvien naimisissa olevien naisten osuus kasvoi tasaisesti ja sodan syttyessä tämä osuus kasvoi erityisen nopeasti poikkeusoloista johtuen.⁵⁰

Ammattityö ei ollut naisten osalta teollisuuden alkuaikoina selkeästi määriteltävissä. Kaupungeissa ja esikaupungeissa julkinen tai yksityinen työ eivät olleet erillisiä. Naiselle kuului ”ammattityön” lisäksi työt kotona. Esimerkiksi ompelijat jatkoivat työtään myös kotona tekemällä vaatteita perheelleen.⁵¹ Naisten ammattien kartoittaminen on ollut lisäksi hankalaa siksi, että puutteellisista lähteistä selviää usein vain kokopäivätyötä tekevien tiedot. Kotona tehtävä ansiotyö ja erilaiset osa-aikatyöt on voitu helposti aliarvioida. Myös naiset ovat saattaneet pitää kotona tehtyä ansiotyötä pelkkänä harrastuksena.⁵²

2.3. Naiset työväenliikkeessä

Ennen varsinaisen naiskysymyksen nousemista pinnalle Euroopassa ja Suomessa, naiset järjestäytyivät harjoittaakseen hyväntekeväisyyttä. Suomessa ensimmäiset naisjärjestöt perustettiin jo 1808-1809 sodan aikana mutta vakiintuivat rouvasyhdistysten muodossa ympäri maata 1830-40-luvuilla. Työläisnaisliike nousi

⁴⁸ Haapala 1986, 37-43.

⁴⁹ Suoranta 2009, 55-56.

⁵⁰ Lähteenmäki 1995, 29-31.

⁵¹ Oittinen 1999, 52-53.

⁵² Oittinen 1989, 66-67.

esiin Suomessa myöhemmin 1800-luvulla. Kuitenkin työläisnaisliikkeen historia on ollut pitkään yhteinen säätyläisyhdistysten historian kanssa. Rouvasyhdistysten huoltotoimet suuntautuivat pitkään työläisnaisiin ja vielä 1880-luvulla nämä liikkeet elivät rinnakkaiseloa. Naisyhdistykset kannustivat työläisnaisia järjestäytymään, erityisesti palvelijoita ja ompelijattaria. Ompeluseurat olivatkin ensimmäisiä selkeästi työväenliikkeeseen sitoutuneita yhdistyksiä ja niissä toimivia, aktiivisia osia. Ompeluseurat edustivat wrightiläistä kautta työväenliikkeessä, jota seurasivat 1800-luvun viimeisinä vuosina poliittiset ja ammatilliset organisaatiot ja työväenyhdistysten oheen alkoi syntyä naisosastoja. Työväen naisten liikehtiminen työväenyhdistyksissä alkoi usein siis sivistysharrastusten kautta.⁵³

Naiskysymys on ollut työväenliikkeelle ongelmallinen. Naisten toissijaisuus on historiassa luokkarajoja rikkova. Nainen on ”toisen luokan kansalainen” oli hän sitten säätyläinen tai työläinen. Työväenluokassakin sukupuoli muodostaa eri kerrokset ja myös siellä on asenteita ja arvoja, jotka määrittelevät naisen toissijaisuuden. Kuitenkin palkkatyön katsotaan usein olleen erittäin oleellinen osa naisten ”vapautumista”. Näin ainakin siinä mielessä, että palkkatyö vapauttaa naisen taloudellisesta riippuvuudesta mieheen ja näin sukupuolten toiminta-alueet ovat samanlaistuneet naisen toimintojen laajentuessa kodin ja perheen ulkopuolelle.⁵⁴

Naisten ensimmäiset omat toimivat elimet työväenliikkeissä olivat siis ompelu- ja käsityöseuroja. 1800-luvun lopussa naisia oli enemmän työväenyhdistysten sivistystoimissa kuin itse poliittisessa toiminnassa. Ompeluseurojen lisäksi naiset pitivät yllä kuoroja, järjestivät näytelmiä ja erilaista huvitoimintaa sekä olivat mukana keräämässä rahaa yhdistyksille muun muassa arpajaisten ja ravintoloiden kautta. Naiset alkoivat järjestäytyä yhä enemmän tultaessa 1900-luvulle ja monissa työväenyhdistyksissä olikin jo vuosisadanvaihteessa perustettu omia naisosastoja.⁵⁵

Melkein heti Suomen työväenpuolueen perustamisen jälkeen, vuonna 1900 Suomen työläisnaiset tekivät jotain, mitä ei oltu muualla Euroopan työväenliikkeissä tehty. Työväenpuolueen yhteyteen perustettiin erillinen, valtakunnallinen naisliitto, *Työläisnaisten liitto*, joka vuonna 1906 sai nimekseen *Sosialidemokraattinen*

⁵³ Saarinen 1985, 45, 67-70.

⁵⁴ Saarinen 1985, 114-116.

⁵⁵ Kilpi 1953, 13-21.

naisliitto. Erillisiä työläisnaisorganisaatioita ei kannatettu sosialistisissa liikkeissä, sillä niissä ajettiin vahvasti sukupuolettomuuden periaatetta. Työväenliikkeessä ei siis useissa maissa katsottu olevan erillistä naiskysymystä, vaan kaikkia työläisiä koskeva työväenkysymys. Suomessa naisten erillinen toiminta sai kuitenkin kannatusta työväenjohdon keskuudessa. Työläisnaisten liikkeet saivat alkunsa ja toimintamenetelmänsä porvarillisilta naisjärjestöiltä. Työväen naisosastot saivat konkreettista apua kokousten järjestämisessä ja puheissa. Kuitenkin 1900-luvun alun kuluessa, viimeistään suurlakon jälkeen, naisliikkeet alkoivat erota selvästi toisistaan, kun työväen naiset sitoutuivat selkeämmin työväenpuolueeseen ja – aatteeseen.⁵⁶

Työläisnaisten liiton ensimmäiset kannanotot jo toiminnan varhaisvaiheessa koskivat työläisnaisten arkielämän epäkohtia. Alusta asti haluttiin tehdä työtä ruohonjuuritasolla työläisten hyväksi.⁵⁷ Paikallistasolla sosiaaliseen toimintaan suhtauduttiin vakavasti, sillä lähiympäristön asioihin pystyttiin heti tarttumaan. Köyhien perheiden äidit, pitkiä työpäiviä tekevät äidit ja muut naiset, lapset ja vanhukset tarvitsivat tukea. Ajan kuluessa työväen naiset saivat paljon konkreettista aikaa sosiaalityössä, heidän ansioikseen voidaan laskea muun muassa lomakodit, ensikodit, kummilapsitoiminta ja osa sota-ajan huoltotyöstä. Ensi- ja turvakotien liitto ry, Lomakotien liitto ry ja Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry syntyivät työväen naisten aloitteista, ensin hyvin pienissä puitteissa, mutta 1930-luvulta lähtien jo vahvoina verkostoina. Kaikki palvelut käynnistettiin yhdistyksissä aluksi omalla rahankeruulla, mutta myöhemmin avustuspalveluille alettiin saada valtiollista tukea rahallisesti, kun vuonna 1938 perustettiin Raha-automaattiyhdistys. Työväenliikkeen naisilla oli myös eduskunnassa tärkeä tehtävä ajaa lakialoitteita koskien sosiaalista lainsäädäntöä. Edellä mainittu kenttätö oli tärkeä tietolähde kun asioita yritettiin ajaa eduskunnassa läpi.⁵⁸ Työväen naisten erikoisalaa voitaisiin siis sanoa olleen sekä eduskunnassa että työläisnaisten liitossa naisten ja lasten aseman parantamiseen liittyvien lakien ajaminen.⁵⁹

Sisällissodan jälkeen Työläisnaisten liitossa tapahtui jakautuminen sosialidemokraattien ja kommunistien välillä. Sota ei vaikuttanut ainoastaan

⁵⁶ Lähteenmäki 2000, 26-34.

⁵⁷ Lähteenmäki 2000, 58.

⁵⁸ Työläisnaisen tarina 1995, 3-8.

⁵⁹ Lähteenmäki 1995, 193.

työläisnaisten toimintaan, vaan sota oli sisäisesti kohtalokas koko työväenliikkeelle. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä, joka erotti naiset toisistaan, oli kysymys sodasta.⁶⁰ Muita naisia jakaneita kiistakysymyksiä olivat päiväkotikysymys, naisliiton suhde Sosialidemokraattiseen puolueeseen sekä erillisen piiritoiminnan käynnistäminen naisille.⁶¹ Sosialidemokraatit ottivat kannakseen kaikkien sotien vastustamisen, kun taas kommunistien mielestä tuomittavia olivat vain kapitalistien imperialistiset sodat. Eri suuntauksien kannattajat taistelivat paikallistason naisosastojen suosiosta ja kehottivat heitä joko pysymään sosialidemokraattisen puolueen yhteydessä tai siirtymään kommunistisen puolueen alaisuuteen.⁶² Naisliitto jakautui kahtia lopullisesti 21.12.1920. Vasemmistosiipi sai maltillisen sosiaalidemokraatti Olga Leinosen naisliitosta lähdön jälkeen enemmistön ja näin erotti loputkin sosiaalidemokraatit. Sosiaalidemokraattiset naiset alkoivat kuitenkin pian järjestäytyä uudelleen omaksi keskusjärjestökseen. Sosiaalidemokraattista naisliittoa lähtivät rakentamaan Miina Sillanpää sekä hänen tukihenkilönsä Hilda Seppälä. Sodan jälkeen sosiaalidemokraattisen naisliikkeen perustoiminnot säilyivät ulkoisesti samankaltaisina, mutta muutoksia myös tapahtui. Selkein ero sotaa edeltävään naisliittoon oli nähtävissä siinä, että radikaaleimmat ajatukset ja naiset siirtyivät kommunistien piiriin ja sosiaalidemokraattinen naisliitto korosti poliittista maltillisuutta.⁶³ Jyväskylän työläisnaiset pysyivät sosialidemokraattisen puolueen mukana sisällissodan jälkeenkin. Pian edellä mainittujen kiistojen ja liiton jakautumisen jälkeen Jyväskylässä yhdistyksen nimikin vaihdettiin sisältämään sosialidemokratian, *Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys*.

2.4. Työväenliike Jyväskylän seudulla

Koska käsittelen työläisten vapaa-aikaa ja lomaa työväenyhdistysten itsensä järjestäminä, esittelen hieman työväenliikettä ja sen toimintaa Jyväskylässä ja sen lähiympäristössä.

⁶⁰ Työn naisen juhluvuosi 1950, 76-78.

⁶¹ Lähteenmäki 2000, 102.

⁶² Työn naisen juhluvuosi 1950, 76-78.

⁶³ Lähteenmäki 2000, 110-112, 118.

Vaikka Jyväskylä olikin muihin Suomen kaupunkeihin verrattuna pieni teollisuudeltaan, ei se estänyt perustamasta omaa työväenyhdistystä. Jyväskylässä oltiin hyvin perillä sosialismista ja sen uusista virtauksista, ja postikonttorin kautta tilattiinkin hyvin paljon aihepiirin lehtiä. Jyväskylän työväenyhdistys perustettiin vuonna 1888 ja perustamistilaisuudessa siihen liittyi 65 jäsentä. Heidät jaoteltiin työnkuvan perusteella muun muassa ulkotyöläisiin, teollisuustyöläisiin ja käsityöläisiin. Yhdistyksen tavoitteena oli yksinkertaisesti toimia yhdysiteenä työmiesten kesken.⁶⁴ Jo ennen 1900-luvun alkua työväenyhdistyksessä otettiin esiin myös naisia koskevia asioita. Naisten lukumäärä yhdistyksessä oli perustamisesta asti ollut suuri ja oli korkeimmillaan vuonna 1890, jolloin naisia oli mukana 43. Kyseisenä vuonna kulttuuriharrastukset, kuten kuorolaulu ja näytteleminen, olivat suosittuja. Kulttuuriharrastukset olivat nähtävästi tässä vaiheessa suurin naisia toimintaan mukaan vetävä tekijä, sillä kun kuoronjohtaja muutti pois Jyväskylästä eikä huveja pidetty kuin muutamat vuonna 1892, naisia oli yhdistyksessä enää neljä.⁶⁵

Jyväskylän vuonna 1888 perustettu työväenyhdistys oli vuoden 1905 suurlakkoon asti kristillis-siveellinen ja wrightiläistä linjaa noudattava järjestö. Toiminta yhdistyksessä oli ylhäältäpäin ohjattua ja valistushenkistä. Ennen suurlakkoa yhdistyksen linjaan ei kuulunut työväenkysymysten käsittely, varsinkaan yhteiskunnallisen ongelmana. Wrightiläisen suuntauksen mukaisesti työväenyhdistyksen tarkoituksena oli lisätä työnantaja- ja työntekijäryhmien keskinäistä yhteisymmärrystä. Ilmapiirin mukaisesti vuonna 1899 perustetun naisosaston puheenjohtajana aloitti Jyväskylän lyseon rehtorin vaimo Tilma Hainari-Forsström. Naisosasto sai toimintaansa vauhtia kahdelta eri suunnalta. Porvarilliset naisyhdistykset katsoivat, että yhteiskunnallinen naiskysymys tarkoitti sitä, että heidän oli huomioitava myös työläisnaiset ja opetettava heille, mikä oli rahvaannaiselle säädynmukaista ja siveellistä toimintaa. Toisaalta Jyväskylän miesjohtoinen työväenyhdistyksen johto ei katsonut hyvällä naisten erillistä järjestäytymistä, mutta tästä naiset saivat lisää tarmoa toiminnalleen. Otettuaan pesäeron työväenyhdistykseen, naisosasto alkoi myös karttaa muita naisyhdistyksiä, varsinkin Jyväskylän Naisyhdistystä. Työläisnaisia kutsuttiin mukaan myös Jyväskylässä 1910-luvulta lähtien pidettyihin yhteisiin naisten

⁶⁴ Tapiola 1968, 11; Tapiola 1968, 18–20.

⁶⁵ Tapiola 1968, 48–51.

valistustilaisuuksiin, mutta eivät niihin osallistuneet. Työläisnaisille Naisyhdistys edusti holhousta ja siten työväestön alistamista.⁶⁶

Muut silloisen Jyväskylän pitäjän, nykyisin jo entisen maalaiskunnan alueen työväenyhdistykset perustettiin pääosin vuosina 1902-1913. Alkuvuosinaan työväenyhdistykset olivat suosittuja sekä teollisuus- että maatalousväestön parissa. Jyväskylää ympäröinyt maaseutuväestö onkin ollut koko Suomen mittakaavassa maan punaisinta aluetta.⁶⁷ Vuoden 1905 suurlakon merkitys työväenyhdistysten perustamisessa on merkittävä, sillä lakon jälkeen työväestö oli saatu uskomaan, että yhteistoiminnalla saadaan aikaan myös tuloksia. Vuoden sisällä lakon loppumisesta perustettiin uusia työväenyhdistyksiä Puuppolaan, Tikkakoskelle, Jokivarteen, Lohikoskelle, Keljoon ja Vesankaan sekä torppariyhdistyksiä ja sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö.⁶⁸

Sosialidemokraattinen puolue tuki sukupuolten tasa-arvoa ja naisten erillistoimintaa.⁶⁹ Niin myös Jyväskylän työväenyhdistys yritti saada 1900-luvun alussa työläisnaisia järjestäytymään, koska naisten määrä yhdistyksessä oli radikaalisti pudonnut. Esimerkiksi vuonna 1903 naisia oli yhdistyksessä vain kolme. Vuoden 1905 suurlakon jälkeen työväenyhdistys kutsui naisia koolle keskustelemaan asiasta. Aino Takala, Lydia Liimatainen ja Ida Veijo valittiin valmistelemaan naisten omaa järjestäytymistä. Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto perustettiin vuonna 1906 ja yksi sen tärkeimmistä tavoitteista oli puuttua työläisnaisten ja – lasten asemaan.⁷⁰ Jyväskylän työväenyhdistyksen alaisena naisosasto poikkesi Jyväskylän porvarillisesta naisliikkeestä siinä, että se oli sitoutunut aatemaailmaltaan työväenpuolueeseen. Naisosasto perustettiin juuri niihin aikoihin, kun työväenpuolue tehosti otettaan paikallisjärjestöihin. Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto omaksuikin alusta saakka vahvan luokkatietoisuuden. Porvarillisten naisryhmien tavoin työläisnaiset eivät puhuneet kaikkien naisten puolesta vaan keskittyivät ainoastaan toiminaan työläisnaisten keskuudessa. Naisosasto ei

⁶⁶ Kokko 2002, 30-32, 37.

⁶⁷ Patrikainen 1985, 13-14.

⁶⁸ Lehtonen 1985, 23-24.

⁶⁹ Kokko 1998, 174.

⁷⁰ Tapiola 1968, 127-128.

kuitenkaan ollut vain sivistys- ja poliittisentoiminnan paikka, vaan ennemminkin sosiaalisen kohtaamisen paikka työläisnaisille.⁷¹

Naiset olivat kuitenkin jo ennen naisosaston perustamista mukana Jyväskylän työväenyhdistyksessä. Yhdistyksen perustamisvuonna 1888 naisia oli kirjattu jäsenluetteloon muutamia, mutta vuonna 1890 naisia oli 120:stä jäsenestä 46, eli hieman yli 38 prosenttia. Vuonna 1893 naisia oli jäsenistä noin 20 prosenttia ja vuonna 1897 enää vajaa 10 prosenttia. Vuosisadan vaihteen lähestyessä naisten määrä siis väheni pikkuhiljaa, mutta niin myös jäsenten kokonaisjäsenmäärässä tapahtui laskua. Jyväskylän työväenyhdistys eli laskukautta vuoden 1905 suurlakkoon saakka, jonka jälkeen jäsenmäärässä tapahtui selvä nousu. Jäseniä kirjattiin vuonna 1905 yhteensä 223, joista naisia oli 60 eli noin 27 prosenttia. Seuraavana vuonna perustettu työväenyhdistyksen naisosasto kirjasi aluksi naiset vain omiin jäsenluetteloihinsa, koska työväenyhdistyksen listoissa oli vuosina 1906-1911 vain muutamia naisia. Naisosastoon oli kuitenkin liittynyt enemmän jäseniä, joten tässä vaiheessa naisjäsenistä pidettiin erillisiä luetteloita. Vuodesta 1912 eteenpäin naisjäsenen nimi saattoi kuitenkin olla sekä työväenyhdistyksen, että naisosaston listoilla. Esimerkiksi naisosaston aktiivisimmat toimijat Aino Takala ja Lempi Tuomi ovat myös työväenyhdistyksen jäseninä kirjattu jäsenluetteloon.⁷²

⁷¹ Kokko 1998, 102-103, 176.

⁷² JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Jäsenluettelot 1888-1914.

Kuvio 1. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen jäsenmäärä.



Lähde: Toveritar no 1/1927.

Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosaston (Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen) jäsenmäärän kehityksen näkee yllä olevasta kuviosta. Tarkat luvut jäsenten määrästä yltävät vain vuoteen 1926 saakka. Työläisnaisten alkuvuosien alhaisen osallistumisen jälkeen jäsenmäärä lähti nousuun ja vuosien 1916 ja 1920 välillä määrä yli tuplaantui. Vuonna 1920 aktiivisten järjestönaisten määrä naisyhdistyksessä oli 61.

Vuodesta 1915 lähtien työväenyhdistyksen jäsenluetteloissa on mainittu jäsenten ammatteja tarkemmin myös naisten osalta. Tätä ennen naisten kohdalla oli useimmiten joko merkintä *neiti* tai *rouva*. Ainoastaan vuodelta 1912 on muutamien naisten kohdalle kirjattu *ompelija*, *konttoristi* tai *kaupanhoitaja*. Ompelijan ammatti oli selkeästi tässä vaiheessa yleisin naisten kohdalla. Vuodesta 1915 jäsenluetteloiden tyyli muuttuu ja kaikkien kohdalle on merkitty ammatti, tai sen olemattomuus. Ensimmäisellä tarkastelujaksolla vuodesta 1915 vuoteen 1922 luetteloista löytyy 168 naista, joiden kohdalla ”ammattina” on joko *neiti* tai *rouva*. Ompelijoita ja palvelijattaria on tällä ajanjaksolla yhtä paljon, 12 molempia. Muita naisten ammatteja työväenyhdistyksen naisten joukossa ovat *kirjaltaja*, *kirjansitoja*, *kirjanpitäjä*, *konttoristi*, *kaupanhoitaja*, *kauppa-apulainen*, *silittäjä*, *postittaja*, *paperitehtaalainen*,

*tarjoilijatar, keittäjä, emäntä ja emännöitsijä.*⁷³ Jokaista ammattinimikettä on kuitenkin alle kymmenen kappaletta. Mitä näitä luvuista voi päätellä? Jyväskylän seutu oli hyvinkin maatalousvaltainen vielä ennen toista maailmansotaa ja palkkatyössä oli pieni osa naisista. Ilman ammattinimikettä olevilla naisilla oli omat työnsä kodin ja maatalouden parissa. Teollisuustyöväen ja maaseututyöväen yhteydet olivat läheiset, kaikki olivat työväestöä⁷⁴.

Vaikka Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys oli perustettu työväenyhdistyksen alaosastoksi, ne pian erkanivat toisistaan, muun muassa koska naisyhdistys alkoi harrastaa itsenäistä poliittista agitaatiotoimintaa ja esiintyä omana yhdistyksenään ja näin syntyi lopulta vuonna 1919 itsenäinen Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys.⁷⁵ Naisosaston itsenäistymispyrkimykset johtuivat muun muassa siitä, ettei työväenyhdistys ottanut naisosaston mielestä tarpeeksi kantaa työläisnaisille tärkeisiin ja heidän elämänpiiriä kokeviin asioihin. Naisosasto ei myöskään hyväksynyt työväenyhdistyksen ehdotonta johtoasemaa kaupungin työväenliikkeessä.⁷⁶ Jyväskylässä työläisnaisliikkeen taustatekijänä toimi vuoden 1905 suurlakko ja sen myötä kasvanut yhteiskunnallinen kiinnostus ja innokkuus. Ryhmätunne osastossa ja yhdistyksessä sai voimansa yhteenkuuluvuudentunteesta työläisköyhälistöön ja tärkeä arvo naisten toiminnassa olikin kollektiivisuus.⁷⁷

Naisosaston työväenyhdistyksestä erkanemisen jälkeen Jyväskylän työläisnaisyhdistyksen johtoon nousi vahvoja naisia. Osa heistä edusti myös sosialidemokraatteja tai kommunisteja eduskunnassa. Aino Takala ja Lempi Tuomi, molemmat eduskunnassa vaikuttaneita, olivat myös Etsivän keskuspoliisin listoilla ja tarkkailun alaisena. Takala toimi kansanvaltuuskunnassa ja saikin maanpetostuomion ja ei saanut näin ollen osallistua naisyhdistyksen toimintaan ennen vuotta 1927. Myös Tuomi oli hetken aikaa vangittuna Etsivän keskuspoliisin toimesta valtiopetoksen suunnittelusta. Tuomi liittyi naisyhdistykseen taas 1930-luvulla. Vaikka kaksi edellä mainittua johtohahmoa olivat poissa yhdistyksestä aika-ajoin, ei se vaikuttanut suuresti naisten käytännön toimintaan yhdistyksen parissa. Yhdistyksellä oli myös muita aktiivisia jäseniä, muun muassa Hilma Koski ja Hilma Virtamo. Molemmat

⁷³ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen arkisto. Jäsenluettelot 1915-1922.

⁷⁴ Laine 1984 II, 486.

⁷⁵ Kokko 2002, 39.

⁷⁶ Kokko 1998, 180.

⁷⁷ Kokko 1998, 124.

näistä naisista toimivat kunnallisissa luottamustoimissa pitkiä aikoja ja ajoivat tehokkaasti naisyhdistykselle tärkeitä asioita. Yhdistyksessä oli usein erimielisyyttä siitä, kuuluttiinko sosialismin vasempaan ja oikeaan siipeen. Päätöstä ei kuitenkaan kertaakaan saatu aikaiseksi johtuen paljolti siitä, etteivät jäsenet ymmärtäneet täysin eri suuntausten eroja. Vasemmalle kallistuttiin moneen kertaan juurikin toverien pidätysten ja epäoikeudenmukaisen kohtelun vuoksi. Vaikka aatteellisesti yhdistys ei ollut täysin yhtenäinen, ei se haitannut yhdistyksen tärkeimpiä toimia huono-osaisten auttamiseksi.⁷⁸

Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen ohella seudulla oli muitakin naistoimijoita tarjoamassa vapaa-ajantoimintaa ja yhdessäoloa. Esimerkiksi Haapakoskelle syntyi sahatteollisuuden myötä aktiivinen työväenyhdistys, jossa toimi ajoittain myös erillinen naisosasto. Nykyisen Vaajakosken Naiskoskeen valmistui Keski-Suomen kolmanneksi vanhin saha vuonna 1819. Saha kasvoi vauhdilla ja vuonna 1882 yritys oli Jyväskylän seudun suurin työnantaja. Viimein vuonna 1904 Haapakosken sahayhteisöön perustettiin työväenyhdistys. Perustamisvaiheessa naisia oli yhdistyksen toiminnassa mukana ainoastaan huvitoimikunnassa, mikä kertookin paljon naisten roolista työväenyhdistyksissä niiden alkuvaiheissa. Haapakoskelle rakennettiin myös oma työväentalo, joka valmistui vuonna 1910.⁷⁹

Useiden keskisuomalaisten työväenyhdistysten naisosastojen perustamista oli vauhdittamassa keuruulainen Maria Raunio, joka kiersi pitämässä puhetilaisuuksia muun muassa vaalien tärkeydestä. Keuruulta kotoisin ollut Raunio oli Vaasan läänin itäisen vaalipiirin kansanedustajana vuosina 1907-1909. Ennen kansanedustajauraansa Raunio lähti Keuruulta vuonna 1905 toimiakseen agitaattorina työväenliikkeen puolesta.⁸⁰ Raunion puhekierrosten innoittamana syntyi naisosasto Haapakoskelle vuonna 1907 ja samana vuonna myös Saarijärvelle ja Jyväskylän Jokivarteen. Haapakosken naisosaston perustamisvaihe oli hidas, mutta pikkuhiljaa osastosta tuli hyvin aktiivinen. Haapakoskella naisten tehtävät työväenyhdistyksen toiminnassa olivat hyvin perinteiset, kuten leipominen, ompeleminen, iltamien järjestäminen ja muutenkin ruuan valmistaminen iltamaravintolaan. Vapaa-ajantoiminnan lisäksi naisosastoa puhuttaneita, enemmän poliittisia aiheita olivat esimerkiksi naisten

⁷⁸ Kokko 2002, 32-34.

⁷⁹ Lehtonen 1984, 10-15, 29-39.

⁸⁰ Katainen 1997, 52-55.

alhaisempi palkkataso ja väkijuomakysymys.⁸¹ Haapakosken työväenyhdistyksen naisosasto oli toiminnassa ensin vuodet 1907-1918. Sisällissodan jälkeen se lakkasi, kunnes vuonna 1925 toiminta käynnistettiin uudelleen. Perustettu sosialidemokraattinen naisyhdistys oli edelleen osa Haapakosken työväenyhdistystä maksamalla jäsenmaksunsa sen kautta, mutta toiminnaltaan yhdistys oli kuitenkin itsenäinen. Useimmat naisyhdistyksen aktiviteeteista oli suunnattu virkistämiseen.⁸² Myös Jokivarteen vuonna 1905 perustetun työväenyhdistyksen yhteydessä toimi todella aktiivinen naisosasto, myöhemmin myös nimellä sosialidemokraattinen naisyhdistys, mutta heiltä ei ole säilynyt omia asiakirjoja.

Suolahden työväenyhdistyksen alaosastoksi perustettiin vuonna 1907 naisosasto, joka sai monen muun naisosaston tapaan alkunsa työväenyhdistyksen käsityökerhosta. Osaston pääasiallisiin tehtäviin kuului alusta asti huvitoiminnan järjestäminen ja arpajaisvoittojen valmistaminen iltamiin. Suolahdessa aktiivisten työväen naisten määrä osastossa oli vaihteleva, yleensä 20-25 jäsentä. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 1913 oli ennätysmäärä jäseniä, kaikkiaan 52. Toisin kun monet muut työväenyhdistysten alaisista naisosastoista, Suolahden naiset eivät sisällissodan jälkeen erottautuneet työväenyhdistyksestä omaksi naisyhdistyksekseen, vaan päättivät pysyä alaosastona. 1930-luvulla osaston jäsenmäärä oli laskenut alle kahteenkymmeneen, mutta toimintaa jatkettiin muun muassa ompelukerhon merkeissä.⁸³ Muita aktiivisia naisosastoja oli Jyväskylän pitäjän ja Äänekosken työväenyhdistysten yhteydessä.

3. Teollisuustyöväki ja loma

3.1. Kaksoistaakka ja vapaa-ajan tarve

Maatalousvaltainen yhteiskunta pyöri syklisesti, säiden, vuodenaikojen ja työvaiheiden mukaisesti. Teollistumisen myötä monille kaupunkeihin ja niiden ympäristöön muuttaneille uusi elämänrytmi tarjosi mahdollisuuden aivan

⁸¹ Lehtonen 1984, 50-53.

⁸² Lehtonen 1984, 152-153.

⁸³ Päänilä 1982, 32-33, 91-93.

uudenlaiseen vapaa-ajan käsitykseen ja samalla sen viettoon. Tämä murrosaika vapautti yhteiskuntaelämää monella tavalla. Elinkeinovapauslaki vapautti työn, työntekijöistä tuli taloudellisesti vapaita kansalaisia, kun laillisen suojelun järjestelmä purettiin. Myös Suomeen virranneet uudet aatteet ja koulutuksen lisääntyminen ”vapauttivat” työläiset ylempien luokkien holhouksen alaisuudesta. Liikkumisvapaus ja irtautuminen palkollisuuhdejärjestelmästä tarkoittivat työn ja kodin eriytymistä toisistaan.⁸⁴ Teollisuustyöväestöstä kuitenkin erityisesti naiset kärsivät niin sanotusta kaksoistaakasta. Heillä oli palkkatyö tehtaassa tai muualla teollisuuden alalla sekä hoidettavanaan myös koti ja lapset. Samaa voisi tietysti sanoa osaksi äideistä nykypäivänä. 1800-luvun lopulta 1920-luvulle saakka naisten työpäivät teollisuudessa olivat kuitenkin 12 tuntia pitkiä eikä lomaa ollut juurikaan saatavilla. Työaika oli teollistuvassa Suomessa aivan erilainen kuin agraarisessa yhteiskunnassa. Mekaanisen kellon mittaama aika oli tärkeä osa teollistumista ja uuden, kapitalisoituvan yhteiskunnan aikajärjestelmää.⁸⁵ Työläisen aika jakautui siis työaikaan, lepoon ja vapaa-aikaan, mutta jäikö työssä oleville äideille todellisuudessa vapaa-aikaa palkkatyön ulkopuolella ja minkälaista vapaa-ajantoimintaa heille järjestettiin? Kun vuosilomalaki säädettiin vuonna 1922, ei se suinkaan tarkoittanut, että naiset olisivat saaneet seitsemän päivän lomansa vuodessa. Naiset olivat harvoin töissä yhtäjaksoisesti siten, että olisivat oikeutettuja palkalliseen lomaan. Usein lomaa sai pyytämällä, mutta palkatonta sellaista.⁸⁶

Vaikka teollistumisen myötä syntyi uusia vapaa-ajanviettomahdollisuuksia, työssä käyvien naisten työtaakka sen sijaan saattoi kasvaa. Työläisliikkeen mukaan naisella oli kapitalistisessa yhteiskunnassa kolminkertainen työmäärä: kodinhoito, suvunjatkaaminen ja ”uutena” työ kodin ulkopuolella.⁸⁷ Suuri osa työläisnaisista teki palkkatyön ohella kotona tehtäviä töitä, kotiansiotöitä lähimarkkinoille tai työpajoille alihankintatöinä, erityisesti erilaisia ompelutöitä. Ongelmaksi muodostui kuitenkin tällaisen työn suojelukysymykset. Tehtaassa tehtävä työ oli jo usein erilaisten työväensuojelusäännösten alaisuudessa, mutta kotona tehtävät työt eivät tähän kuuluneet. Työnantajille kotiansiotyöt olivat hyödyllisiä, koska niiden avulla sääsettiin palkkakustannuksissa ja vältyttiin työsuojeluvetoilta. Oli yleistä, että

⁸⁴ Seppänen 2000, 21.

⁸⁵ Lähteenmäki 1995, 36.

⁸⁶ Lähteenmäki 1995, 65.

⁸⁷ Markkola 1994, 37.

aviovaimot olivat töissä tehtaassa, tekivät alihankintatöitä kotona, sekä hoitivat kaikki kotityöt. Vielä kovemmalle joutuivat kuitenkin yksinhuoltajaperheet, joissa äidin oli usein hankittava vielä sivuansioita lisätöillä muun muassa karjanhoidolla, siivouksella, marjastuksella ja muulla sellaisella. Miesten yleinen lisätulon lähde oli kalastus. Naisten ei ollut hyvä olla toimeettomana. Kun tehdastyöstä päästiin, kiiruhdettiin oitis seuraavaan työhön. Jos näin ei tehnyt, oli se laiskuuden merkki.⁸⁸ Ansiotyön ja kotona tehtävien ompelutöiden lisäksi naiset saattoivat joutua turvautumaan köyhäinapuun, tinkimään asumiskustannuksista tai laittamaan lapset töihin.⁸⁹ Perheelliset naiset sen sijaan sairastivat useammin kuin naimattomat. Syynä tähän olivat synnytykset ja niistä aiheutuneet gynekologiset ongelmat, mutta syinä olivat myös kotityöt ja niistä johtuva vähäinen levon määrä. Työnantaja osallistui harvoin sairaskustannuksiin ja naiset maksoivatkin yleensä aiheutuneet kulut itse.⁹⁰

Viimeistään vuonna 1917 säädetty kahdeksan tunnin työaikalaki antoi periaatteessa työläisille aikaa myös vapaa-ajan viettoon. Aikaisemmin vapaa-aika tarkoitti joko sunnuntai- tai maanantaivapaata tai agraarisessa yhteiskunnassa vuotuisjuhlien tuomaa lepoaikaa. Tämä lisääntynyt vapaa-aikaa ei kuitenkaan ollut ongelmatonta, ainakaan työnantajien, poliittisten päättäjien tai työväenjärjestöjen osalta. Kaikki osapuolet vaativat ohjattua ja kontrolloitua vapaa-aikaa, koska myös vapaa-ajan vietossa joutilaisuus oli pahasta. Työnantajat halusivat pitää työntekijät hyväkuntoisina kun taas työväenjärjestöt halusivat kasvattaa työväestön luokkatietoisuutta. Poliitikot taas vetosivat kontrolloidussa vapaa-ajantoiminnassa siihen, että siitä olisi sekä väestöpoliittisia että kansanterveydellisiä etuja. Näin ollen monet tehtaajat järjestivät itse työntekijöilleen ohjattua toimintaa vapaa-ajalla. Vapaa-ajan merkityksestä työväestölle on useita teorioita. Ennen kaikkea vapaa-ajan katsotaan olevan vastapainona työlle ja pakoa työstä sosiaalisen ja psyykkisen tasapainon säilyttämiseksi. Ihmisen on myös ajateltu muodostavan vapaa-aikansakin työmuotojen mukaisiksi.⁹¹

⁸⁸ Lähteenmäki 1995, 99-102.

⁸⁹ Markkola 1994, 107.

⁹⁰ Lähteenmäki 1995, 115.

⁹¹ Lähteenmäki 1995, 140-148.

3.2. Laki lomakysymyksestä

Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä ryhdyttiin keskustelemaan työläisten vapaa- ja loma-ajasta vähitellen enemmän. Loma määriteltiin juuri eroavaiseksi työnteosta ja siitä virkistäytymiseksi. Pikkuhiljaa teollistumisen myötä työväestön sosiaalisiin oloihin vaikuttavia asioita, kuten myös lomaa alettiin säädellä erilaisilla säännöillä ja lopulta laeilla. Teollistumisen alkuvaiheessa vapaa-aikaa koskevat päätökset ja säädökset olivat paikallisia, eivätkä siis koskeneet kaikkia työläisiä yhtenäisesti.⁹²

Ennen vuotta 1865 oli työläisiä voimassa työläisiä koskeva, Ruotsin aikainen palkollisasetus, jossa määriteltiin työntekijöiden palveluspakko. Tällä asetuksella haluttiin lisätä maatalouden tuottavuutta ja säädellä irtolaisuutta. Vuonna 1865 tuli voimaan uusi palkollissäännöstö. Säännöstöön oli sisällytetty kohtia työntekijälle kuuluvasta vuosittaisesta lomasta. Vuosipalveluksessa olleilla lomaa oli yhden viikon ajan. Loma ei kuitenkaan ollut varsinaista virkistäytymistä varten, vaan niin sanotulla pestuuvapaalla tehtiin sopimus työstä seuraavaksi vuodeksi. Kahdeksan tunnin työaika oli työläisten tavoitteena 1890-luvulta lähtien. Teollisuustyöläiset tekivät pitkiä päiviä ja sunnuntai oli ainoa lepopäivä. Lomapäiviä vuodessa oli keskimäärin noin kymmenen. Vuodesta 1909 tuli voimaan ensimmäinen työaikalaki, jossa työviikon pituudeksi säädettiin 48 tuntia. Työväenliikkeen ponnistelut alkoivat tuottaa tulosta ja vuonna 1917 säädettiin lakiin kahdeksan tunnin työpäivä ja viikkotunneiksi 47 tuntia.⁹³

Ennen lomaa koskevien lakien säätämistä työläisten vapaa-ajasta saattoi huolehtia patriarkaalisen perinteen mukaisesti tehdasyhteisön johto. Tehdasyhteisö säänteli työntekijöiden elämää työstä vapaa-aikaan. Tehtaan johto saattoi myös käyttää vapaa-ajantoimia työväen valvontaan ja asenteiden säätelyyn. Kuitenkin myös työntekijät osasivat hyödyntää tehtaan johdon antamia etuja omiin tarkoituksiinsa.⁹⁴ Vuonna 1922 säädettiin tarkempi työsopimuslaki (141/1922), jonka mukaan työntekijä sai vuoden työsuhteen jälkeen, palkan vähentymättä, seitsemän päivää lomaa. Laki ei

⁹² Anttila, 2005, 87.

⁹³ Anttila 2005, 87-88.

⁹⁴ Koivuniemi 2000, 97.

kuitenkaan ollut täysin tarkka, sillä puutteita oli muun muassa loma-ajan yhtäjaksoisuuden säätämisessä, sekä loma-ajalla tehtävien töiden säännöksissä.

Lähes kaikissa teollistuneissa tai teollistumassa olevissa maissa haluttiin järjestää työläisten vapaa-aika-asiat selkeämmiksi. Kansainvälinen työjärjestö ILO perustettiin vuonna 1919 juuri ajamaan työväestön asioita ja tärkeimmäksi teemaksi nousi kahdeksan tunnin työpäivä, mutta lisäksi oltiin huolissaan työläisten terveydestä ja perhe-elämästä. Suomi liittyi Kansainvälisen työjärjestön jäseneksi 1920-luvulla, vaikkakin työntekijöiden ja työnantajien etujärjestöt suhtautuivat sen toimintaan epäilevästi. 1930-luvulta eteenpäin Suomea ILO:ssa edusti SAK. Suomessa selvitykset vuosilomalakia kohtaan saivat uutta tuulta alleen kansainvälisten sopimuksien myötä. Lainsäädännön avulla tehtävä vapaa-ajan säätely oli pitkälti poliittista. Työväestön elinolosuhteiden ja elämänlaadun parantamista pidettiin yleisesti hyvänä asiana mutta päättäjät pelkäsivät, että uudistuksilla työväenpuolueen kannatus kasvaisi liikaa, sillä näiden uudistusten toteutuminen oli oikeastaan työväenliikkeen aikaansaamaa.⁹⁵

Ensimmäinen kaikkia työntekijöitä Suomessa koskeva vuosilomalaki hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 1938 ja laki astui voimaan vuonna 1939 toukokuussa (110/1939). Näin Suomi täytti ILO:n vähimmäisvaatimukset vuosilomien osalta. Uudet lait koskivat kuitenkin vain kodin ulkopuolella tehtävää työtä, jota myös arvostettiin enemmän kuin kotona tehtävää. Kysymys lomasta on siis ollut myös sukupuolittunut, sillä työssä käyvillä naisilla ei ollut samanlaista vapaa-aikaa kuin miehillä. Loma ajoitettiin yleensä kesäaikaan. Vuosiloma tuli pitää yhtäjaksoisesti ja laissa säädeltiin tarkoin myös työnantajan vastuuta lomien pitämisessä.⁹⁶

Vuosilomalakia muutettiin välirauhan aikana vuonna 1941. Tärkein lisäys lakiin tässä vaiheessa oli se, että myös lyhytaikaisista tai urakkatöistä sai vuosilomakorvauksia (547/1941). Poikkeustila aiheutti kuitenkin muitakin muutoksia, muun muassa erilaisia osalomia. Joissain tapauksissa se tarkoitti sitä, että lomansaaja luopui lomastaan yhteisen hyvän vuoksi. Seuraavan kerran lakimuutoksia saatiin vuonna 1946. Uudessa vuosilomalaissa (317/1946) vuosiloman pituus alettiin laskea lomanmääräytymiskausien mukaan. Laki kuitenkin asetti ihmiset eriarvoiseen

⁹⁵ Anttila 2005, 88-91.

⁹⁶ Anttila 2005, 91-92.

asemaan, sillä esimerkiksi tehtaan virkamiehille loma määräytyi pidemmäksi kuin työläisille. Kuitenkin uudistus pidensi monien alojen työntekijöiden lomia 12-14 päivään. Vuonna 1960 saatiin seuraava vuosilomalain uudistus tehtyä (199/1960). Lomaoikeus määräytyi nyt kaikille yhtäläisesti ja tiettyjen prosenttien mukaisesti. Käytännössä uudistus mahdollisti vakituisessa työsuhteessa oleville 18-24 päivän loman. Vuonna 1965 siirryttiin 40 viikkotuntiin, mikä tarkoitti monen työläisen siirtymistä työskentelemään enää 5 päivää viikossa. Vuonna 1973 voimaan tulleessa vuosilomalain uudistuksessa kaikille työntekijöille oli luvassa neljän viikon loma (272/1972).⁹⁷

Taulukko 2. Vuosilomalain kehitys 1900-luvulla.

Vuosi	Laki	Loma- ja vapaa-aika uudistukset
1909	Työaikalaki	Työviikon pituudeksi säädettiin 48 tuntia.
1917	Työaikalaki	Kahdeksan tunnin työpäivä ja 47 tunnin työviikko.
1922	Työsopimuslaki	Palkallinen viikon loma vuoden työsuhteen jälkeen.
1939	Vuosilomalaki	9-12 päivä mittainen palkallinen vuosiloma 1-5 vuoden työsuhteen jälkeen.
1941-1944	Vuosilomalain muutoksia	Vuosilomakorvausten tuleminen myös lyhyissä tai urakkaluontoisissa työsuhteissa oleville. Sota-aikana osa-lomia ja lomailukieltoja.
1946	Työaikalaki	Työviikon pituudeksi tulee 46 tuntia. Vuosiloma pitenee 12-14 päivään.
1959	Työaikalaki	Työviikon pituudeksi tulee 45 tuntia.
1960	Vuosilomalaki	Lomaa pidennetään 18-30 päivään ja lomakorvaukset määräytyvät tiettyjen prosenttien mukaan.
1965	Työaikalaki	Työviikon pituudeksi tulee 40 tuntia.

⁹⁷ Anttila 2005, 92-98.

1973	Vuosilomalaki	Lomaa kertyy 2 tai 2,5 päivää lomanmääräytymiskaudelta.
------	---------------	---

Lähde: Anttila 2005, 99.

4. Jyväskylän työläisnaisten kesäsiirtola

4.1. Työväen naiset siirtolatoiminnan järjestäjinä

Työläisnaisten liitto otti vuoden 1902 kokouksessaan esiin kysymyksen kesäsiirtoloista. Se kehotti osastojaan perustamaan siirtoloita, joissa olisi ilmainen ylläpito, mikä tarkoitti asuntoa ja ruokaa. Samaisessa kokouksessa kehoitettiin myös keräämään varoja siirtoloita varten arpajaisilla, sekä hakemaan avustuksia yleisistä varoista, eli kaupungilta.⁹⁸ Helsingin ompelijattaret ryhtyivät keräämään rahaa ja perustivat siirtolan vuonna 1907. Niin ikään Turun työväenyhdistyksen naisosasto perusti siirtolan vuonna 1910.⁹⁹ Vuonna 1907 myös Tampereella, joka oli työväestöltään suuri kaupunki, alkoi työväenyhdistyksen naisosasto pohtia oman siirtolan perustamista. Mallia otettiin Viipurista, jossa toiminta oli ollut vilkasta jo joitakin vuosia. Tampereella siirtolatoiminta alkoi vuonna 1908.¹⁰⁰ Viipurilaisia ompelijattaria voidaankin pitää työläisnaisten kesäsiirtoloiden perustamisen uranuurtajina. Ompelijattaret vuokrasivat huvilan ensimmäisen kerran vuonna 1901, jotta voisivat tarjota työläisille virkistysmahdollisuuden.¹⁰¹

1920-luvulla työväenyhdistysten naisosastot vaurastuivat ja yhä useammat alkoivat ostaa siirtoloita itselleen tilojen vuokraamisen sijaan.¹⁰² Omia kiinteistöjä naisosastoilla oli 1920-luvulla Porissa, Mikkelissä, Helsingissä, Viipurissa, Turussa, Tampereella ja Kotkassa, ja 1930-luvulla myös Lappeenrannassa, Kuusankoskella ja

⁹⁸ TA. Sosiaalidemokraattisen naisliiton arkisto. Toinen yleinen Suomen Työläisnaisten edustajain kokous 1902.

⁹⁹ Lähteenmäki 2000, 58–59.

¹⁰⁰ Kolinen 1969, 7.

¹⁰¹ Kaarninen 2001, 9.

¹⁰² Lähteenmäki 2000, 60.

Lahdessa.¹⁰³ Esimerkiksi Kotkan sosialidemokraattinen naisyhdistys perusti Leporanta-nimisen kesäsiirtolansa vuonna 1929. He keräsivät varoja siirtolaa varten erilaisilla arpajaisilla ja saivat myös paljon avustuksia muun muassa Kotkan kaupungilta ja eri yrityksiltä. Kesäsiirtoloiden ajateltiinkin yleisesti olevan parasta mahdollista ennaltaehkäisevää sosiaali- ja terveystaloutta. Siirtoloiden toiminnassa asennekasvatus ja terveelliset elämäntavat korostuivat vahvasti. Terveystaloutta ja sivistyksen edistäminen ajateltiin tärkeäksi osaksi lomaa.¹⁰⁴

Siirtoloiden perustaminen oli siis myös osa uudenlaista kansanterveysajattelua. Lepo, puhtaus ja raitis ilma olivat kansanterveyden kannalta tärkeitä. Työläisnaiset haluttiin saada ahtaista ja tunkkaisista kaupunkiasunnoista raittiiseen maalaisilmaan ja näin pyrittiin estämään erityisesti tuberkuloosin leviäminen. Taloudellisesti lomien järjestämisen mahdollisuus parani vuonna 1928, kun sosialidemokraattiset naiset saivat ensimmäisen kerran valtionapua. Seuraavan kerran valtionapua lisättiin vuonna 1938.¹⁰⁵

Sosialidemokraattiset naiset olivat Suomessa ensimmäinen taho, joka alkoi huomioida työläisäitien, erityisesti perheenemäntien loman tarpeen. Vuonna 1941 perustettiin Lomankäytön Keskusliitto, joka tarkoituksena oli perustaa suuria lomakyliä. Sellainen avattiinkin Punkaharjulle, kun valtio luovutti sen hotellin Lomankäytön Keskusliitolle. Sosialidemokraattisten naisten avaama tie perheenemäntien ja työläisnaisten lomalle otettiin huomioon heti alusta alkaen. Punkaharjulla oli vuonna 1942 ”äitilomalaisia” ja heidän lapsiaan yhteensä 500 henkilöä puolentoista viikon ajan. Vuonna 1951 perustettiin Lomankäytön Keskusliitolle naisjaosto, Äitien lomahuolto, joka otti asiakseen järjestää naisille virkistystoimintaa, mallinaan sosialidemokraattisten naisten uraa uurtanut työ. Äitien lomahuollon jäsenyhdistyksiin kuului myös Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys.¹⁰⁶

Työväen naisten kesäkotien toiminnan erikoisuutena voidaan pitää sitä, että se erosi muusta työväenjärjestöjen vapaa-ajantoiminnasta sillä, että lomavilpion aikana ei ollut tarkoituksena keskustella poliittisista kysymyksistä. Lomalla oli tarkoitus vain virkistäytyä ja saada hetkeksi mielenrauha. Vaikka lomat naisille järjestettiin

¹⁰³ Katainen 2001, 20.

¹⁰⁴ Sipilä 2008, 19.

¹⁰⁵ Lähteenmäki 2000, 59-60.

¹⁰⁶ Katainen 2001, 23-33.

poliittisten järjestöjen toimesta, pyrittiin lomalla välttämään kaikenlaista politikointia.¹⁰⁷ Työläisnaisten järjestämä muunlainen vapaa-ajantoiminta onkin sitten ollut aivan erityyppistä.

4.2. Kesäsiirtolan suunnittelu ja rakentaminen Jyväskylään

Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto (vuodesta 1921 nimellä Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys) perustettiin 29.1.1906. Jo ensimmäisestä kokouksesta lähtien otettiin kantaa työläisnaisten vapaa-aikaan ja keskusteltiin muun muassa ompelu- ja voimisteluseurojen perustamisesta.¹⁰⁸ Kesäsiirtolakysymys, ”jossa työläisnaiset voisivat viettää jonkun aikaa virkistyäkseen”, otettiin esiin vielä saman vuoden syksyllä. Naisyhdistys kaavaili myös innokkaasti siirtolan hyväksi järjestettäviä arpajaisia.¹⁰⁹ Se, mistä ja keneltä idea siirtolan perustamisesta alun perin tuli Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosastolle, ei selviä tässä työssä käyttämästäni aineistosta. Kuitenkin jo edellä mainittu Työläisnaisten liitto oli rohkaissut yhdistyksiä siirtoloiden perustamiseen. Luultavasti mallia oli otettu muilla paikkakunnilla toimivista siirtoloista, sillä niin ainakin tehtiin myöhemmässä vaiheessa 1920-luvulla, kun siirtolatoimintaa haluttiin järjestää uudelleen. Mallia käytiin hakemassa esimerkiksi Tampereelta.¹¹⁰ Jyväskylän työväenyhdistyksellä oli jo kesäpaikka nimeltä Vuorela. Ilmeisesti naisyhdistys ei kuitenkaan ollut saanut tasavertaista kohtelua illanviettoajankohtia jaettaessa. Tärkeää oli myös saada päättää itse, millaista ohjelmaa iltamissa ja huvimatkoilla järjestettäisiin, joten omaa paikkaa ryhdyttiin heti etsimään. Naisyhdistys ei muutenkaan ollut erityisen lämpimissä väleissä työväenyhdistyksen kanssa, sillä naiset eivät olleet halunneet tunnustaa työväenyhdistyksen ehdotonta johtoasemaa Jyväskylän työväenliikkeessä.¹¹¹

Kului hieman aikaa, ennen kuin naisyhdistyksen kokouksessa seuraavan kerran otettiin kesäsiirtola-asia esiin. Vuoden 1907 syksyllä päätettiin perustaa asiaa hoitamaan erillinen siirtolatoimikunta, jotta hanketta saataisiin vietyä eteenpäin ja

¹⁰⁷ Anttila 2005, 83.

¹⁰⁸ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 29.1.1906.

¹⁰⁹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 24.9.1906.

¹¹⁰ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 26.5.1929.

¹¹¹ Kokko 1998, 180, 189.

alkuvalmistelut käyntiin. Toimikuntaan tuli valituiksi äänestyksellä neljä osaston jäsentä. Samalla keskusteltiin siitä, tarvittaisiinko asiaa järjestämään miehiä vai selvittäisiinkö naisten voimin. Kokouksessa oltiin ehdottomasti sitä mieltä, että miehiä ei asian hoitamiseen tarvittaisi. Samalla kerrottiin, että ehdolla siirtolaksi oli kaksi taloa, joita saisi käydä katsomassa jokainen omalla ajallaan.¹¹² Tästä eteenpäin asiat etenivät nopeasti, sillä jo saman vuoden marraskuussa kokouksessa päätettiin, että maata ostetaan Halssilasta.¹¹³ 27.11.1907 naisyhdistyksen kokous hyväksyi kauppakirjan ostetusta maasta. Maata oli ostettu Rauhalahdesta Halssilasta, Jyväsjärven rannalta ja tontin myyjät olivat Anna ja Jalmari Rauhaniemi. Asiasta innostuttiin niin, että ryhdyttiin heti kaavailemaan tontille taloa, jossa olisi kolme pientä huonetta ja yksi iso. Rakennuksia varten päätettiin järjestää arpajaiset seuraavana keväänä, sekä valittiin erillinen talotoimikunta, joka huolehtisi järjestelyistä.¹¹⁴ Naisyhdistyksen ostama kesäsiirtola oli Jyväskylän työväenyhdistyksen ensimmäinen oma tila, missä päästiin viettämään vapaa-aikaa. Ennen tätä kaikki kokoontumiset olivat tapahtuneet vuokratuissa tiloissa.¹¹⁵ Jyväskylän työväenyhdistyksen naiset olivat poikkeuksellisen varhaisessa vaiheessa saaneet hankittua omistukseensa paikan kesäkodille.

Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto oli edelläkävijä kesäsiirtola-asiansa, sillä vaikka muillakin paikkakunnilla siirtolatoimintaa oli, se tapahtui pitkään vuokratuissa tiloissa.¹¹⁶ Esimerkiksi Tampereella kesäsiirtolatoiminta aloitettiin jo vuonna 1908, mutta oma siirtola tamperelaisille työväen naisille saatiin vasta vuonna 1921.¹¹⁷ Naisyhdistyksellä oli monia eri keinoja, joilla kerättiin rahaa siirtolaa varten. Siirtolan alkuvaiheessa rahoituksen osalta isoin rooli oli Anniskelu Oy:llä, jolta rahaa anottiin useasti. Kyseisen Anniskelu yhtiön voittovaroista osa tuli jakaa yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Kunnat myönsivät omalla alueellaan anniskeluoikeuksia, ja tämän oikeuden saaneiden täytyi osa myyntivoitoistaan tilittää kunnalle, josta rahat sitten jaettiin eteenpäin.¹¹⁸ Jo ennen siirtolan maan ostamista, Anniskelu Oy:ltä saatiin varoja, sillä kokouksissa pohdittiin, tulisiko rahat laittaa pankkiin vai suoraan

¹¹² JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 24.9.1907.

¹¹³ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 11.11.1907.

¹¹⁴ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 27.11.1907.

¹¹⁵ Nikki 1988, 51.

¹¹⁶ Työn naisen juhluvuosi 1950, 153.

¹¹⁷ Kolinen 1969, 8, 18.

¹¹⁸ Katainen 2001, 17.

siirtolaan. Pyydettyt rahasummat vaihtelivat 100 markasta 3000 markkaan.¹¹⁹ Näiden ”viinarahojen” lisäksi naisyhdistys keräsi rahaa arpajaisilla, onkijaisilla ja iltamien järjestämisellä.¹²⁰ Jyväskylässä toimivilta sahoilta pyydettiin rakennustarpeita siirtolan rakennuksia varten. Toiminnan alkuvuosina rahaa ei kuitenkaan kertynyt tarpeeksi, jotta voitaisiin rakentaa kaikki tarvittava. Siirtolatoimintaa ei siis aloitettu vielä vähään aikaan sellaisessa muodossa kuin oli tarkoitus, eli tarjota ilmainen loma köyhille äideille ja heidän lapsilleen. Vasta vuonna 1922 saatiin ensimmäisen kerran rahoitusta kaupungilta, 5000 mk. Seuraavana vuonna kaupungilta saatiinkin jo 10 000 mk ja siitä eteenpäin rahoitusta saatiin joka vuosi.¹²¹

Siirtolalla ei ilmeisesti alkuvuosina ollut varsinaista nimeä, sillä *Akkala* nimitys paikalle otettiin käyttöön työväenyhdistyksen naisosaston kokouksissa vasta 1920-luvulla. Virallisena nimenä siirtolalla oli *Naisosaston Kesäkoti*, mutta sitä ei käytetty kuin virallisissa yhteyksissä.¹²² Siirtolalle ehdotettiin myös nimeä *Ihantola*¹²³, mutta tätä ehdotusta ei hyväksytty, sillä sitä ei mainita kertaakaan uudestaan. *Akkala* on kuitenkin ollut se nimi, jota paikasta on yleisesti käytetty. Se esiintyy *Sorretun Voima*-lehdessä ensimmäisen kerran jo kesällä 1913.¹²⁴

Siirtolatontille ei siis ennen vuotta 1911 rakennettu mitään. Varat olivat sen verran vähäiset, että niiden annettiin olla pankissa kunnes niitä olisi kertynyt tarpeeksi rakentamista varten. Vuonna 1911 päätettiin rakentaa tontille tanssilava, käymälä sekä ravintola, jotta voitaisiin tarjota myös virvokkeita. Maanmittaustöitä tontilla oli tehty jo edellisenä vuonna. Naisyhdistys päätti matkustaa itse paikalle määrittelemään tanssilavan paikan. Rakennustöitä varten palkattiin työmiehiä ja työnvalvoja Jyväskylän työväenyhdistyksestä.¹²⁵ Jotta tanssilava saataisiin rakennetuksi, pyysi naisyhdistys työväenyhdistyksen urheiluseura Veikkoja osallistumaan sen kulujen kattamiseen. Ehtona oli, että Veikot saavat 1/3 osan tanssilavan tuotoista, jos he

¹¹⁹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 22.8.1907.

¹²⁰ Ks. esim. JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 27.7.1907.

¹²¹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja siirtolatoimikunta 1.3.1908; Vuosikertomus 1923.

¹²² JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja siirtolatoimikunta 27.6.1911.

¹²³ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja siirtolatoimikunta 22.1.1911.

¹²⁴ *Sorretun Voima* 28.5.1913.

¹²⁵ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 16.4.1909.; Pöytäkirja siirtolatoimikunta 17.6.1911.

osallistuvat sen rakentamiseen ja ohjelman järjestämiseen, ja tähän he myös suostuivat. Siirtolan omaisuus päätettiin tässä vaiheessa myös vakuuttaa vakuutusyhtiö Pohjolassa, sekä tontin ympärille rakennettiin aita alueen merkiksi.¹²⁶

Vuonna 1913 päätettiin siirtolalle rakentaa näyttämö¹²⁷, joka valmistumisen jälkeen kaikki rakennustoiminta keskeytyi melkein kymmeneksi vuodeksi. Varsinaista siirtolan lomatoimintaa ei oltu valmiita aloittamaan ainakaan rahallisesti. Muuta toimintaa siirtolalla kuitenkin oli runsaasti aina kesäisin, joista tarkemmin seuraavassa luvussa. Vuoden 1922 alussa päätettiin alkaa rakentamaan siirtolalle saunaa sekä vahtimestarin koppia. Kokouksissa tutkittiin tarkkaan myös saunan ja varsinaisen lomalaisten asuinrakennuksen piirustuksia. Seuraavan talven aikana rakennustoiminta oli käynnissä ja kesäksi 1923 olikin kaikki valmista. Naiset keskustelivat myös vinttikamarien rakentamisesta, mutta päätettiin, ettei siihen vielä ole varaa ja pienemmällä kamarilla pärjättäisiin jonkin aikaa. Siirtolan tupaantuliaisia vietettiin 26.8.1923 ja paikalle oli kutsuttu kaikki naisyhdistyksen jäsenet perheineen sekä Jyväskylän työväenyhdistyksen johtoa.¹²⁸

15.1.1924 vihdoinkin päätettiin, että siirtola otettaisiin käyttöön sen alkuperäisen tarkoituksen mukaisesti. Valmisteluja tulevaa kesää varten tehtiin ahkerasti. Siirtolaa varten valmistettiin muun muassa peittoja, tyynyjä ja patjoja, sekä pyyhkeitä ja verhoja talkootyönä. Ravintolaan oli jo aikaisemmin hankittu paljon astioita. Siirtolatontille rakennettiin uutta seuraavan kerran vuonna 1929, kun päätettiin seuraavaksi kesäksi rakentaa sauna erilleen kamareista. Tästä voi päätellä, että siihen asti tontilla oli ollut vain yksi talo. Saunan rakentamiseen päätettiin pyytää tarvikkeita paikallisilta ”yksityissuurliikkeiltä”, joita olivat muun muassa Faneeri tehdas ja Porin tulitikkutehdas. Myös kauppaneuvos Parviaiselta päätettiin pyytää avustusta.¹²⁹ Kyseessä on hyvinkin voinut olla Joh. Parviaisen Tehtaat Oy:n omistaja, vuonna 1926 kauppaneuvoksen arvonimen saanut Hanna Parviainen, joka tunnettiin Jyväskylän

¹²⁶ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 18.5.1911.; Pöytäkirja siirtolatoimikunta 27.6.1911.

¹²⁷ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 5.5.1913.

¹²⁸ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 14.2.1922; 4.4.1922; 28.12.1922; 14.8.1923.

¹²⁹ yMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 15.4.1924; Vuosikertomus 1929.

seudulla hyväntekijänä ja tuki muun muassa museoita, partiotyttöjä ja naisvoimistelijoita.¹³⁰

Vuonna 1929 rakennuksiin tehtiin paljon muitakin korjauksia ja sisustettiin entistä ehommaksi.¹³¹ Lähteistä korostuu erityisesti se, että sosialidemokraattisen naisyhdistyksen naiset uurastivat yhdessä talkoovoimin yhteisen unelman saavuttamiseksi. Jos muilta töiltä aikaa jäi, käytettiin se siirtolan kunnostamiseen ja tarpeellisten tarvikkeiden hankkimiseen.¹³²

Seuraavina vuosina siirtolan rakennuksia paranneltiin aina tarpeen mukaan. Vuonna 1931 tanssilavaan rakennettiin kunnan katto, vuonna 1932 siirtolaan vievää tietä kunnostettiin ja taloon laitettiin peltikatto. Vuonna 1933 siirtolan toiminnassa tapahtui suuri muutos, kun tontille saatiin vedettyä sähköt. Tällainen, aina tarpeen tullen korjaaminen jatkui, kunnes sotien jälkeen vuonna 1946 päätettiin kunnostaa siirtolaa kunnolla ja maalattiin ja tapetoitiin seiniä ja kunnostettiin lattioita.¹³³ Siirtolassa ei enää tehty rakennustöitä tai suuria korjauksia ennen sen toiminnan loppumista Halssilassa vuonna 1953.

4.3. Kesäretkiä, tanssia ja toiminta virallisena lomakotina

Jo ennen varsinaisen siirtolatoiminnan alkamista Naisosaston Kesäkoti oli vilkkaassa käytössä. Niin kuin jo siirtolaa suunniteltaessa oli käynyt ilmi, oli tarkoituksena saada naisille myös oma kesäpaikka huvitilaisuuksia varten. Ensimmäinen huvimatka kesäsiirtolalle järjestettiin tanssilavan valmistuttua heinäkuussa 1911. Matka siirtolalle tapahtui laivalla, ja mainittiin myös, että laivakyyti ja pääsymaksu olivat yhteensä 50 penniä. Huvimatkan ohjelmassa oli yhteislaulua, puheita, runoja,

¹³⁰ Suomen talouselämän vaikuttajat – verkkojulkaisu. Hanna Parviainen.

¹³¹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 15.1.1924; 15.4.1924; Vuosikertomus 1929.

¹³² Ks. esim. Toveritar no 11-12/1934.

¹³³ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomukset 1931,1932; Pöytäkirja 30.5.1933; Pöytäkirja 4.6.1946.

kuplettia ja tanssia. Huviretkien ajaksi siirtolan ravintolaan palkattiin kahden markan palkkiolla yksi naisosaston jäsenistä emännäksi.¹³⁴

Kesien aikana järjestettiin kesäsiirtolalla huvimatkojen lisäksi muitakin juhlia, kuten juhannusjuhlia. Vuoden 1913 kesällä huveista oli tullut niin suosittuja, että paikalle oli palkattava järjestysmiehiä. Myös muun henkilökunnan määrää täytyi nostaa. Enää ei pärjätty yhdellä ravintolaemännällä, vaan täytyi palkata myös tarjoilija, tiskaaja ja lipunmyyjä. Vuonna 1913 tehtiin yhteensä 11 matkaa siirtolalle.¹³⁵ Huvit jatkuivat samantapaisina vuoteen 1918 saakka, jolloin toiminta keskeytyi. Vuoden 1918 kesältä ei ole siirtolalle tullut minkäänlaisia tuloja eikä siellä ollut mitään toimintaa. Sen sijaan siellä oleskelivat suojeluskuntalaiset takavarikoituaan tontin. Suojeluskuntalaisten haukkumisessa naisyhdistys ei säästele sanojaan. Vuoden 1919 keväällä kertoi yksi osaston jäsenistä käyneensä siirtolalla ja se oli ollut hänen mukaansa kamalassa kunnossa. Tanssilavaa oli käytetty hevosten tallina ja vesisäiliöt ja muutakin tavaraa oli varastettu. Naiset päättivät lähteä yhdessä siivoamaan ja laittamaan siirtolan kuntoon. Saman vuoden heinäkuussa voitiinkin jo järjestää osaston kesäjuhlat.¹³⁶

Vuodesta 1924 siirtolaa päästiin käyttämään vihdoinkin siinä tarkoituksessa, johon se oli alun perin ajateltu, jyvaskyläläisten ja lähialueen työläisäitien ja lasten virkistäytymiseen. Varoja toimintaan tarvittiin paljon, sillä lomalle tulijoiden ei tarvinnut maksaa siirtolassa vietetystä ajasta mitään, vaan saivat nauttia täysihoidosta. Raha olikin suurin syy siihen, miksi Jyvaskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys ei aikaisemmin ollut voinut täysihoidoa tarjota. 1920-luku oli aikaa, jolloin myös muualla Suomessa sosialidemokraattiset naiset alkoivat ostaa kesäkoteja ja aloittelivat toimintaansa. Toiminta kehittyi edelleen 1930-luvulla, kun loma otettiin yleiseksi puheenaiheeksi myös politiikassa. Tämä johti vuoden 1939 vuosilomalakiin ja toisen maailmansodan aikaan sosialidemokraattisilla naisilla oli ympäri Suomea yhteensä 18 lomakotia.¹³⁷

¹³⁴ JyMa. Jyvaskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja siirtolatoimikunta 27.6.1911.

¹³⁵ JyMa. Jyvaskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 7.5.1913; Vuosikertomus 1913.

¹³⁶ JyMa. Jyvaskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 8.5.1919.

¹³⁷ Katainen 2001, 19–23.

Akkalan toiminnasta lomakotina alkaa olla enemmän tietoa vasta 1930-luvulta lähtien. Toimintaa oli aikaisemminkin, mistä kertoo hyvin kesän 1926 suunnittelu: yhdistyksen omia varoja äitien ylläpitoon käytettäisiin 4000 mk, lapsille hoitaja, jotta äidit voivat levätä, sekä mainittiin ruokatarpeiden ostamisesta Osuuskauppa Mäki-Matista. Halukkaiden lomailijoiden tuli ilmoittautua naisyhdistyksen johtokunnalle, joka teki päätöksen lomalle pääsijöistä. Minään vuonna ei ole mainittu yhdenkään hakijan hylkäämisestä vaan kaikki halukkaat ovat aina päässeet siirtolaan.¹³⁸

Kesäsiirtolan toimintakausi oli vuosittain hieman vaihteleva. Avajaisia vietettiin yleensä kesäkuussa, mutta joskus jo toukokuun puolella. Päätäjäiset olivat useimmiten elokuussa, mutta yhdistys kävi vielä syyskuussakin siirtolalla lämmittämässä saunaa. ”Äitilomalaisen” virkistysaika siirtolassa oli yksi viikko. Kaikki äidit eivät olleet lomalla yhtä aikaa, vaan yleensä heinäkuun ajan siirtolalla oli monta eri ryhmää. Täysihoidon järjestäminen yhdistyksen ulkopuolisille ei kuitenkaan ollut esteenä yhdistyksen omien juhlien järjestämiseen tai siirtolan vuokraamiselle, ja tätä muuta toimintaa järjestettiin entiseen malliin kesä- ja elokuussa. Tulevan kesän suunnittelu aloitettiin yleensä huhtikuun aikana. 1920-luvulla siirtolalla ei ollut enää omaa toimikuntaa, vaan järjestelyistä vastasi naisyhdistyksen johtokunta.¹³⁹

Täysihoitolaisten määrästä ei ole toiminnan ensimmäisiltä vuosilta tarkkaa tietoa. Vuonna 1927 täysihoitolaisia oli siirtolalla 16 aikuista. Vuoden 1929 kesällä päätettiin äitejä ottaa siirtolaan noin 20, joten lomailijoiden määrä oli pienessä kasvussa. Vuonna 1929 siirtolassa oli myös harvinaisen paljon lapsia ilman äitejä, sillä sosiaaliministeriö oli myöntänyt 6000 mk:n avustuksen nimenomaan lasten virkistäytymiseen. Loppujenlopuksi täysihoidtoa sai kyseisenä vuonna yhteensä 30 lasta ja 19 aikuista. Vielä seuraavina vuosina lapsia oli edelleen enemmän kuin aikuisia, mutta vuodesta 1932 aikuisten määrä oli suurempi. Sosiaaliministeriöstä paikalla kävi myös tarkastajia katsomassa, olivatko olot lapsien lomailuun sopivia.¹⁴⁰ Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen kesäsiirtola oli kuitenkin toiminnaltaan pieni verrattuna isompien teollisuuskaupunkien vastaavaan toimintaan. Vuonna 1927 esimerkiksi Mikkelissä sos.dem. naisten siirtolalla lomaili 119

¹³⁸ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 1.5.1926.

¹³⁹ Ks. esim. JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 10.5.1927.

¹⁴⁰ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomukset 1929, 1930, 1931, 1932.

työläisnaista ja Tampereella 104.¹⁴¹ Ei ole kuitenkaan tiedossa, ovatko muiden paikkakuntien naiset saaneet olla siirtolalla viettämänsä ajan kokonaan ilmaiseksi 1920-luvulla, niin kuin Jyväskylässä.

Toiminta kasvoi vuosi vuodelta ja viimeiset vuodet ennen talvisodan alkua olivat todella aktiivisia. Esimerkiksi vuosi 1936 oli erittäin vilkas, lomailijoita oli 80 ja kertakävijöitäkin noin 120 henkeä. Kertakävijöiksi on laskettu yhdistyksen omissa iltamissa olleet sekä muiden järjestöjen jäseniä, jotka vuokrasivat siirtolaa. Silmäänpistävää kuitenkin oli, että vuodesta 1935 ei ollut minkäänlaisia merkintöjä. Seuraavan vuoden vuosikertomuksesta kävi ilmi, että Isänmaallinen Kansanliike (IKL) oli estänyt naisyhdistystä saamasta kaupungilta avustuksia. IKL yritti samaa seuraavanakin vuonna, mutta ei siinä enää onnistunut.¹⁴² Samanlaista vastustusta oli koettu muualla aikaisemmin Lapuanliikkeen toimesta. Muun muassa Mikkelissä Lapuanliike oli painostanut kunnanvaltuustoa, että rahaa ei tulisi antaa äitien ja lasten virkistystoimintaan, koska rahat menisivät liikkeen mukaan suoraan sosialistiseen propagandaan.¹⁴³

Talvi- ja jatkosodan aikana lomatoiminta siirtolassa oli kokonaan lakkautettu muun muassa elintarvikepulan vuoksi. Siirtolalla asui sotavuosina vuokralla evakkona tullut inkeriläisperhe. Vuonna 1945 päätettiin kuitenkin alkaa taas järjestämään tansseja ja seuraavana vuonna toiminta saatiin raiteilleen. Lomailijoiden määrä vaihteli vuosittain, aina vuoteen 1953 saakka. Esimerkiksi vuonna 1950 heitä oli 47 ja seuraavana vuonna 60 henkeä. Rahamääristä nämä vaihtelut eivät johtuneet, sillä molempina vuosina saatiin saman verran avustusta sekä valtiolta että kaupungilta.¹⁴⁴

Kesäkodilla vietettiin yleensä seitsemän vuorokautta, lapset saattoivat olla hieman pidempiäkin aikoja. Ainakaan aikuisten osalta lomaviikolla ei harrastettu mitään erityisiä aktiviteetteja, vaan tarkoituksena oli päästä irti työstä ja levätä. Lukeminen oli ehkäpä tärkein ajanviete kesäkodilla ollessa ja sinne tilattiinkin useita lehtiä, muun muassa *Suomen Sosialidemokraatti*, *Työn Voima* ja *Toveritar*. Ruokaa tarjottiin useita kertoja päivässä. Esimerkki yhden päivän aikataulusta on seuraavanlainen: klo 8 aamupala, klo 11 puuro tai velli, klo 14 voileipiä ja maitoa, klo 17 päivällinen ja klo

¹⁴¹ Ks. esim. Toveritar no. 23-24/1927.

¹⁴² JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomus 1936.

¹⁴³ Katainen 2001, 21.

¹⁴⁴ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomukset 1950, 1951.

20 teetä ja korppua.¹⁴⁵ Siirtolalle tilatut lehdet olivat selvästi työväenaatteen lehtiä, mutta kesäkodilla vietettävää aikaa ei ollut tarkoitus käyttää politikointiin, vaan ainoastaan lepäämiseen ja virkistytymiseen. Aikaisemmin mainittu politikoinnin paheksuminen kesäkodeilla piti siis paikkaansa myös Jyväskylän sosialidemokraattisten naisten kesäpaikassa. Työväenaatteen olemassaolo oli kuitenkin varmaa lomaviikkoinakin, mutta lomaohjelmaan ei sisällynyt puheita tai aatteellisia näytelmiä, jotka sen sijaan ovat olleet pääosassa muissa työväennaisten illanvietoissa.

Kesäsiirtolalla järjestettiin noin kolmen kesäkuukauden aikana yhdistyksen omia iltamia, saunavuoroja ja varsinaista siirtolatoimintaa. Tämän ohella oli kuitenkin aikoja, varsinkin kesä- ja elokuussa, jolloin siirtolaa voitiin vuokrata muille järjestöille ja näin saada vuokratuloja. Vuonna 1929 määriteltiin hinnat vuokraukselle: yksi vuorokausi 10 markkaa jäseniltä, muilta 15 markkaa. Päivällinen maksoi viisi markkaa jäsenille, muille seitsemän markkaa. Lisäksi mainittiin, ettei yhdistys ottaisi vastaan juomarahoja.¹⁴⁶ Siirtolasta saadut vuokratulot olivat toinen tärkeä osa varojen keräämistä avustusten ohella.

Siirtolalle vuonna 1911 valmistuneen tanssilavan myötä yhdistykset ja järjestöt alkoivat tehdä paikalle runsaasti retkiä ja järjestää tansseja. 1910-luvulla siirtola oli Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelun- ja urheiluseura Veikkojen erityisen ahkerassa käytössä. Veikkojen lisäksi huviretkiä kesäkodille tekivät eri ammattiosastot, työväenyhdistysten nuorisosastot ja työväenyhdistykset yleensä. Muut naisosastot käyttivät kesäkodin lavaa harvemmin, kuitenkin esimerkiksi Toisveden työväenyhdistyksen naisosasto järjesti siirtolalla iltaman kesäkuussa 1912. Tehtaiden ammattiosastoista siirtolaa vuokrasi eniten Lakkityöntekijäin ammattiosasto.¹⁴⁷ Siirtolan vuokraajina myöhemmissä vaiheissa 1920-luvulla olivat muun muassa Sosialidemokraattinen raittiuspiiri, Jyväskylän työväenyhdistyksen laulukoro, Aseveliyhdistys¹⁴⁸, Jyväskylän Rautatieläisliitto, Puutyöntekijäin ammattiosasto, Lohikosken paperityöläisten ammattiosasto ja Osuuskauppa Mäki-

¹⁴⁵ Ks. esim. JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 12.6.1934.

¹⁴⁶ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 29.6.1929.

¹⁴⁷ Ks. esim. Sorretun Voima 31.5.1912, 7.6.1912, 12.6.1912.

¹⁴⁸ Aseveliyhdistyksiä syntyi talvisodan jälkeisessä Suomessa, kun rintamamiehet kokivat kansallista ja yhteiskunnallista yhteenkuuluvuutta. Palveluksesta vapautuneet perustivat aseveliyhdistyksiä ja 4.8.1940 perustettiin Aseveljen Liitto. Yhdistykset harjoittivat vapaaehtoista sosiaalista huoltoa. (Kulha 1980).

Matti. Muutamina kesinä esimerkiksi Osuuskauppa Mäki-Matti ja Jyväskylän Aseveliyhdistyksen naiset järjestivät siirtolalla lomia lapsille ja äideille. Koko kuukauden vuokra siirtolasta oli 500 markkaa ja vuonna 1944, kun naisyhdistys ei pystynyt omaa toimintaa järjestämään, Aseveliyhdistyksen naiset vuokrasivat paikan kokonaiseksi kuukaudeksi. Kertakävijöitä kesäkodilla riitti joka vuosi, parhaimmillaan lähes 300 henkeä yhden kesän aikana.¹⁴⁹

*Taas aukeni ovi pirtin pienen,
Täällä suojassa metsän, nenässä niemen,
Missä valkeavartiset koivut huojuu.
Tänne riennämme etsimään lepoa, suojaa.*

*Tervetuloa suojahan koivikon,
Tervetuloa pieneen pesään.
Talvi ankara mennyt kuin unta ois,
Kun päästy taasen on kesään.*

*Terve tultua toverit, ystävät,
Meidän kattomme alle armaan.
Levon hetken muutaman, toverit työn,
Tämä suojamme suo teille varmaan.*

*Koti kultainen, pesä pienoinen,
Mistä nenähän nimen nousi?
Liekö äkkiä pilvestä pudonnut,
Vaiko aalloilla ajaen sousi.*

*Ei, ei pilvestä pudonnut pesä pieni,
Ei aaltoja myöten sounnut.*

¹⁴⁹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomus 1935; pöytäkirja 21.4.1944.

*Sen rakensi uuras yhteistyö,
Toverhengen se voimal on noussut.*

Mitä näemme täällä, on vuosien työtä.

Täällä mennyt on päiviä, mennyt öitä.

Peraten, raivaten, rakentaen.

Kotitöiltä jos riitti vain hetki.

Silloin tehtiin niemeen retki.¹⁵⁰

Tämä runo lausuttiin Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen Jyväskylässä emännöimillä ja Sosialidemokraattisen naisliiton organisoimilla kesäretkeilypäivillä vuonna 1934. Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistyksen kesäsiirtolalle oli saapunut työläisnaisia koko Vaasan itäisen vaalipiirin alueelta. Runosta on luettavissa, miten paljon kesäsiirtola työläisnaisille merkitsi. Edellä on jo tullut ilmi, että lepo oli tärkein asia, mitä lomaviikolta siirtolassa lähdettiin hakemaan. Myös runossa ajatus Akkalasta lepopaikkana nousee selvästi esiin. Kuitenkin ennen kun kesäkodille päästiin lepäämään, vaati sen rakentaminen paljon työtä ja talkoohenkeä. Runosta huokuu ennen kaikkea työläisnaisten yhteisöllisyys ja se, kuinka kesäsiirtola saatiin toimintaan kovalla yhteisellä uurastuksella.

Vuonna 1950 yhdistyksen tietoon tuli, että kaupungin uuden asemakaavan mukaan Akkalan tontin poikki tulisi kulkemaan maantie, joten oli ryhdyttävä etsimään siirtolalle toista paikkaa. Akkala oli toiminnassa vielä muutaman vuoden, kunnes vuonna 1953 kaupunki osti paikan 800 000 markalla. Naisyhdistys oli löytänyt Vesangasta tilan, joka sopisi uudeksi kesäkodiksi.¹⁵¹ Uudessa kesäkodissa toiminta jatkui aina 1990-luvulle saakka.

¹⁵⁰ Toveritar no 11-12/1934.

¹⁵¹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomus 1950; pöytäkirja 10.6.1953.

5. Jyväskylän seudun työläisnaisten järjestämät hovit

5.1. Juhlat ja iltamat

Perusta vapaa-ajalle, lomalle ja kulttuuritoiminnalle on ollut työväestön järjestäytyminen ja samalla sen kasvava yhteiskunnallinen vaikutusvalta. Myös elintason nousu ja lakiin kirjatut työajan lyhentämiset edesauttoivat paljon erilaista vapaa-ajantoiminnan järjestämistä. Työväenyhdistykset tarjosivat erinomaisen ympäristön kaikenlaisten rientojen järjestämiselle. Vapaa-ajantoiminta työväenyhdistyksissä vakiintui niiden ensimmäisinä vuosina ja säilyi yleensä samanlaisena 1950-luvulle saakka. Myöskään eri työväenyhdistysten välillä ei ole havaittavissa suuria eroja siinä, minkälaista toimintaa on järjestetty. Jäsenmääriltään isommissa yhdistyksissä on tietysti ollut enemmän varoja ja muita resursseja monipuolisemman toiminnan järjestämiseen.¹⁵² Työväestö toimi vapaa-ajan osalta selvästi erillään porvarillisesta Suomesta. Työväki ei pelkästään äänestänyt omia puolueitaan ja asunut omilla asuinalueillaan, vaan harrasti musiikkia ja sivistystä, näytteli ja urheili omissa järjestöissään.¹⁵³ Varsinaisen loman järjestämisen lisäksi myös työläisnaiset järjestivät joko yksin tai yhteistyössä muiden työväenjärjestöjen kanssa vapaa-ajantoimintaa työläisnaisille ja myös erityisesti lapsille. Koko työläisperhe voitiin ottaa myös huomioon koko perheelle suunnattujen tapahtumien muodossa. Naisjärjestöt keskittyivät kuitenkin suurimmaksi osaksi naisiin ja lapsiin.

Vapaa-ajanvietto ja huvielämän kasvuun liittyy useitakin tekijöitä. Perimmäisenä syynä oli kuitenkin 1800-luvun lopulta lähtien vallinneen yleisen talouskehityksen ja teollistumisen myötä ihmisten varallisuuden kasvu ja työskentelyaikojen muuttuminen. Työväestön voidaan katsoa alkaneen käyttää lauluja, runoja ja puheita osoittaakseen muille olevansa yhdenvertaisia kansalaisia. Anne Seppänen on ajoittanut ja jakanut tamperelaisten työläisten huveja eri osioihin vuodesta 1865 vuoteen 1917. On ollut salonkihuveja, kansanjuhlia ja – huveja ja iltamia. Vuodesta 1906 eteenpäin kuitenkin tärkeimpänä huvitoimintana työläisten keskuudessa olivat työväeniltamat. Viimeistään vuoden 1905 suurlakon seurauksena työläiset ajattelivat olevansa erityinen, vaikutusvaltainen ryhmänsä. Työväeniltamat olivat yksi seuraus

¹⁵² Koistinen 1985, 165.

¹⁵³ Alapuro 1983, 91.

tästä poliittisesta toiminnasta ja heräämisestä. Aikaisemmin vapaa-ajanviettoon ovat vaikuttaneet luterilainen arvohierarkia, 1800-luvun loppupuolella kansalaisyhteiskunnan synty, fennomania ja valistus ja 1900-luvun alussa lokeroituvien kansanryhmien eri kulttuurit, johon myös työväeniltamien synty liitetään.¹⁵⁴

Suosituin työläisjärjestöjen aikaansaama vapaa-ajanviettotapa olivat siis erilaiset iltamat. Iltamat eivät olleet oikeastaan kaupallisia huveja, mutta niiden taloudellinen hyöty oli järjestöille huomattava ja iltamien avulla kerättiin varoja järjestöjen tarpeisiin.¹⁵⁵ Työväen naiset järjestivät tapahtumia paikallisiin tarpeisiin, mutta myös valtakunnallisella tasolla huomioitiin naisten tarve hetkelliseen arjesta vapautumiseen. Työläisnaisten liitto on kehottanut jo vuonna 1908 lehdessään julkaistussa ilmoituksessa naisosastoja järjestämään virkistäviä illanviettoja ja juhlia naisille vedoten siihen, kuinka harvoin köyhälistön äideillä on mahdollisuus ja tilaisuus juhlaan arjen keskellä.¹⁵⁶

Iltamilla oli erityinen paikkansa työväenkulttuurissa. Iltamien kautta ei saatu vain taloudellista hyötyä vaan ne myös tarjosivat näyttämön erilaisille kulttuurinharrastusten muodoille ja yhdessäololle. Myös muut aatteelliset liikkeet, valistusseurat, raittiusseurat, vapaapalokunnat ja nuorisoseurat omaksuivat iltamatyyppiset tapahtumat oman aatteensa levittämisyvälyiksi. Työväenliike sovelsi iltamaperinnettä omiin tarpeisiinsa. Kerättiin varoja, mutta myös koottiin yhteen samalla tavoin ajattelevia ihmisiä ja nostatettiin yhteenkuuluvuuden tunnetta. Iltamissa työväenaatetta vietiin eteenpäin joko suoraan puheiden avulla tai taiteen kautta; näytelmillä, lauluilla ja runoilla. Kaikesta tästä huolimatta iltamat olivat myös erittäin tärkeä vapaa-ajanviettotapa.¹⁵⁷ Huomattavan iso osa järjestäytyneen työväestön vapaa-ajanvietosta keskittyi 1800-luvun lopulta aina 1950-luvulle tapahtumiin, jotka voidaan luokitella iltamiksi.¹⁵⁸

Iltamien perinne ei kuitenkaan ole vain työväestön omaa, vaan iltamia on järjestetty jo ennen työväenliikkeen syntyä. Jo aikaisemmin mainitut nuorisoseurat maaseudulla ja

¹⁵⁴ Seppänen 2000, 137, 22-23.

¹⁵⁵ Seppänen 2000, 142.

¹⁵⁶ Työläisnainen 30.1.1908.

¹⁵⁷ Jaskari & Vanhala-Selin 1995, 17-18.

¹⁵⁸ Kurkela 1983, 48.

erilaiset valistusliikkeet ottivat iltamat osaksi toimintaansa. Iltamien taustalla on kaksi yleiskulttuurista vapaa-ajanviettotapaa, joita ovat yhteisöllinen juhla erilaisine ohjelmineen, sekä erityisesti nuorison suosimat tanssilaisuudet. Nämä kaksi vapaa-ajanvieton muotoa yhdistyivät sittemmin eri järjestöjen tarpeiden mukaan.¹⁵⁹

Tärkein työläisnaisliikkeen yksittäinen juhla on 1900-luvun alusta 1990-luvulle ollut kansainvälinen naistenpäivä. Euroopassa tätä juhlaa vietettiin ensimmäisen kerran vuonna 1911 ja se on siitä lähtien ollut työläisnaisten vuosittainen päätapahtuma, jonka tärkeimpänä tavoitteena oli tukea naisten äänioikeustaistelua. Juhlan ajankohdasta kiisteltiin pitkään. Osa maista halusi, että juhla olisi joka vuosi samana päivänä. Toisaalta taas saksalaiset halusivat juhlan olevan aina sellaisena päivänä, jolloin siitä olisi mahdollisimman paljon hyötyä työväenliikkeelle, esimerkiksi vaalien alla, jolloin voitaisiin harjoittaa agitaatiotoimintaa. Vasta vuonna 1921 yhteiseksi juhlapäiväksi vakiintui 8.3. Naistenpäivän ideointi ja ensimmäiset toteutukset olivat lähtöisin internationaalien naisten toimista, mutta siitä kehittyi kansalliset rajat ylittänyt naisten joukkoliike.¹⁶⁰ Ruotsissa naistenpäivää vietettiin ensimmäisen kerran vuoden 1912 toukokuussa ja Suomessa muutama vuosi myöhemmin, vuoden 1914 maaliskuussa.¹⁶¹ Naistenpäivää juhlittiin myös keskisuomalaisten työläisnaisten keskuudessa. Naisyhdistysten aktiivisuudesta riippuen päivää varten järjestettiin isoja juhlia tai vastaavasti naistenpäivää juhlittiin pienempien iltamien yhteydessä, kuten myöhemmin tulen osoittamaan.

5.2. Huvimatkat

Erilaiset huvimatkojen nimellä tapahtuneet retket olivat hyvin suosittuja vapaa-ajanvietto tapoja Jyväskylän seudun työläisnaisten keskuudessa. Työväenyhdistyksen naisosasto (sos. dem. naisyhdistys) järjesti huvimatkoja yhtenä ja usein järjestelyistä huolehti erillinen huvitoimikunta, johon jäsenet valittiin joka vuosi vuosikokouksessa. Huvimatkat suuntautuivat eri puolelle Jyväskylän lähiseutua ja matkoja tehtiin monin eri tavoin, muun muassa laivalla, talvella rekien avulla,

¹⁵⁹ Kurkela 1983, 48-49.

¹⁶⁰ Hentilä - Lähteenmäki 1990, 32-37.

¹⁶¹ Lähteenmäki 1995, 225.

kävellen, sekä myöhemmin autoilla. Usein huvimatkat suuntautuivat järjestön omalle kesäsiirtolalle, sillä jo ennen varsinaista siirtolatoimintaa siirtolatontilla järjestettiin paljon toimintaa. Esimerkiksi vuoden 1912 toimintakertomuksessa mainitaan naisten tehneen 15 huvimatkaa kesäkodille.¹⁶² Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys olikin ehdottomasti ahkerin retkien järjestäjä Keski-Suomen alueella kun otetaan huomioon tarkastelemani yhdistykset. Huippuvuosi huvimatkojen osalta oli jo edellä mainittu vuosi 1912. Naiset olivat ahkerimpia vuosina 1911-1915, jolloin retkien määrä vaihteli vuosittain seitsemästä seitsemääntoista.¹⁶³ Huvimatkojen määrän nousu vuodesta 1911 eteenpäin on selvästi yhteydessä vuonna 1911 naisyhdistyksen siirtolatontille valmistuneeseen tanssilavaan, jonne suurin osa retkistä järjestettiin kesäaikaan. Matka siirtolalle tapahtui lähes aina höyrylaivalla ja huvimatkan hintaan sisältyi kuljetukset edestakaisin.¹⁶⁴

Jyväskylän sos.dem. naisyhdistys teki huvimatkoja moneen suuntaan. Korpilahti oli yksi suosituimmista kohteista, sillä sinne oli hyvät laivayhteydet Päijännettä etelään. Muurameen matkattiin myös laivalla, mutta se oli myös sopivan matkan päässä rekiretkellä ajatellen. Muita matkojen kohteita olivat muun muassa Lohikoski, Säynätsalo, Lievestuore, Keljo, Jokivarsi ja Suolahti. Huvimatkoja tehtiin erityisesti juhlapyhinä ja esimerkiksi Muurameen matkattiin reellä jouluisin. Myös juhannus oli juhlista sellainen, jolloin haluttiin kokoontua yhteen ja järjestää huvimatka tai muu illanvietto.¹⁶⁵

Myös Haapakosken (myöhemmin Vaajakosken) työväenyhdistyksen naisosasto järjesti huvimatkoja Muurameen, erityisesti juhannuksen tienoilla.¹⁶⁶ Myöskin työläisille vapaa-aika ajoittui pitkään perinteisten vuotuisjuhlien aikaan, tärkeimpinä juhannus ja jouluku, joita maatalousyhteiskunnassa pidettiin pitkään yllä. Kaupunkilainen ja maalainen kulttuuri eivät vielä 1900-luvun alussa olleet erottautuneet toisistaan täydellisesti ja työläiset saattoivat edelleenkin harrastaa maaseudun talonpoikaishuveja.¹⁶⁷ Lehti-ilmoituksista käy ilmi myös Lohikosken työväenyhdistyksen naisosaston aktiivisuus huviretkien suhteen. Esimerkiksi vuoden

¹⁶² JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomus 1912.

¹⁶³ Sorretun voima 1911-1915; JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomukset 1911-1915.

¹⁶⁴ Sorretun voima 21.7.1911, 4.8.1911.

¹⁶⁵ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 1.12.1910, 11.5.1922.

¹⁶⁶ Vaajakosken socialideokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 11.6.1911.

¹⁶⁷ Seppänen 2000, 39.

1908 aikana järjestettiin useampi kävelyretki, mutta valitettavasti retkien ohjelmasta ei mainita muuta kuin kerrottiin sen olevan ”hauska”.¹⁶⁸

Huvimatkojen päämäärä valikoitui usein myös sen perusteella, miltä paikkakunnalta oli saatavilla ”huone”. Huvimatkojen lopuksi oli useissa tapauksissa tarkoitus järjestää illanvietto tai iltama, jos vain löydettiin siihen sopivat tilat. Ohjelma näissä illanvietoissa oli hyvin samantapainen kuin muissakin työväeniltamissa. Korpilahti oli suosittu matkojen kohde myös siksi, että sieltä oli saatavilla huone melkein aina pyydettyäessä. Huvimatkoja tehtiin monilla tavoin, suositumpana tapana oli laivamatkat höyrylaivoilla. Korpilahti, Muurame ja Säynätsalo olivat paikkoja, minne oli helpoin ja mukavin tapa matkustaa laivalla. Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys teki huvimatkoja oman siirtolansa lisäksi erityisesti Korpilahden kirkolle. Vaajakosken työväen naiset sen sijaan matkustivat helpoiten laivalla esimerkiksi Muurameen.¹⁶⁹

Kävelyretkien järjestämisen yhteydessä mainitaan usein niiden taloudellinen hyöty. Näiden huvimatkojen osallistumismaksut käytettiin moninaisiin asioihin järjestötoiminnan hyväksi. Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosastolle kävelyretket olivat tärkeitä varojenkeräämiskeinoja esimerkiksi agitaatiotoimintaa varten. Saaduilla varoilla voitiin lähettää järjestön jäsen kauemmaskin viemään työväenaatetta eteenpäin, erityisesti vaalien alla. Huvitoimikunta järjesti agitaatiotoiminnan hyväksi kävelyretkiä usein Keljon työväentalolle.¹⁷⁰ Haapakosken työväenyhdistyksen naisosasto järjesti vuosien 1907-1912 välisellä ajalla paljon erilaisia retkiä. Nämä huviretket olivat suurimmaksi osaksi tarkoitettu vain virkistytymiseen ja yhdessäoloon, sillä niiden suunnittelun yhteydessä ei mainittu varainkeruuta tai valistustyötä, toisin kuin iltamien yhteydessä.¹⁷¹ Myös iltamien pidossa Haapakosken/ Vaajakosken naiset ovat olleet hyvin aktiivisia.

¹⁶⁸ Ks. esim. Sorretun Voima 28.10.1908.

¹⁶⁹ Sorretun Voima 19.6.1911, 21.6.1911, 26.4.1912, 9.5.1913, 19.5.1915, 2.6.1919.

¹⁷⁰ Ks. esim. JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Johtokunnan kokouksen pöytäkirja 11.2.1907.

¹⁷¹ JyMa. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 16.5.1909, 11.2.1912.

5.3. Iltamat

Niin kuin jo aikaisemmin on käynyt ilmi, työväeniltamat ovat olleet ehdottomasti suosituin työväenyhdistysten järjestämistä vapaa-ajantapahtumista. Iltamia järjestivät kaikki, niin pienet kuin isotkin yhdistykset, yksin ja yhteistyössä muiden kanssa. Esimerkiksi kolme kertaa viikossa ilmestyneen Sorretun Voima-lehden huikeista ilmoituksista selviää jo hyvin se, kuinka suosittuja iltamat oikeastaan ovat olleet, sillä lähes jokaisessa lehden numerossa oli pitkä lista ilmoituksia työväeniltamista. Myös työväenyhdistysten naisosastot ovat ilmoittaneet järjestämistään iltamista ahkerasti. Iltamia järjestivät toki muutkin kuin naiset, ahkerimmin esimerkiksi työväen nuorisjärjestöt sekä raittiusjärjestöt. Työväenyhdistysten naisosastoista lehdessä ilmoittajia ovat olleet muun muassa Jyväskylän, Haapakosken, Jokivarren, Uuraisten, Jyväskylän pitäjän, Alavuden ja Korpilahden naiset.¹⁷²

Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen vuosikertomuksiin on usein kirjattu ylös, kuinka monta iltamaa kyseisenä vuonna on pidetty. Kattavaa taulukkoa luvuista ei kuitenkaan voi tehdä, sillä lukumääriä ei ole tiedossa aivan joka vuodelta ja monessa tapauksessa iltamien ja muiden huvien lukumäärä on laskettu yhteen. Iltamia oli useita erityyppisiä. Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys järjesti ainakin seuraavanlaisia iltamia: perheiltamia, tanssi-iltamia, raittiusiltamia ja valistus- ja sivistysiltamia. Erilaisia iltamatyyppejä esiintyy koko tarkasteltavan ajanjakson ajan.¹⁷³ Suosituimpia iltamatyyppejä ovat olleet niin sanotut ohjelmalliset iltamat monipuolisilla ohjelmilla, sekä tanssi-iltamat.

Keskisuomalaiset työväennaiset pitivät iltamia myös rahankeruun vuoksi. Iltamiin oli pääsymaksut, erilliset lapsille ja aikuisille. Joihinkin perheiltamiin oli yhdistyksen jäsenillä vapaapääsy. Haapakosken työväenyhdistyksen naisosasto oli ahkera iltamien järjestäjä. Iltaman suunnitteluvaiheessa mainitaan usein, että iltaman avulla kerätään varoja valistustyön hyväksi. Useimmiten ei ole tarkemmin selitetty, mitä tällä

¹⁷² Sorretun Voima 1906-1918.

¹⁷³ Ks. esim. JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomus 1913.

valistustyöllä tarkoitettiin, mutta yksi tärkeä varojenkeruukohde olivat työläisnaisten lehdet, joita haluttiin tilata yhdistykselle ja seudun naisille luettaviksi.¹⁷⁴

Iltamien ohjelmallisuus oli erittäin tärkeää. Monissa yhteyksissä tulee ilmi, kuinka sellaisia iltamia, joissa ei ollut minkäänlaista ohjattua ohjelmaa, paheksuttiin voimakkaasti. Esimerkiksi Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen kokouksessa kauhisteltiin, kuinka puutyöläisten ammattiosasto oli vuokrannut siirtolaa iltamaa varten, mutta ei ollut järjestänyt sitä varten minkäänlaista ohjelmaa.¹⁷⁵ Ohjelmallinen iltama tarkoitti yleensä sitä, että erilaisten ohjelmanumeroiden lisäksi illan aikana nostettiin esiin jokin keskustelukysymys liittyen työväenkysymyksiin joko puheiden kautta tai muilla keinoin. Työväen iltamilla onkin ollut selvästi kaksi erilaista sisältöä, usein saman tapahtuman aikana: kansan valistaminen sekä yleisön virkistäytyminen ja huvittelu.¹⁷⁶

Vaikka useimmissa iltamissa otettiin esiin ajankohtaisia asioita ja aatteen kysymyksiä, työväennaiset järjestivät myös erillisiä valistus- ja sivistysiltamia, joiden ainoana tarkoituksena oli oppiminen. Vaajakosken työväenyhdistyksen naisosasto käytti 1920-luvulla tämän tyyppisistä tapahtumista myös nimitystä luentoiltamat. Vaajakoskella painotettiin erityisesti sitä, että naisille tulisi pitää erilliset valistusiltamat, mutta ei kuitenkaan tarkemmin kirjattu ylös, mikä näiden iltamien asiasisältö olisi.¹⁷⁷

Iltamien ohjelma oli monipuolista, mutta pysyi samantapaisena hyvin pitkään. Monissa lehti-ilmoituksissa mainitaan ohjelmana ainoastaan jotain *hauskaa* tai *virkistävää* tai joissain tapauksissa *arvokasta*. Sellaisia ilmoituksia kuitenkin esiintyy myös, joissa kerrotaan illan ohjelmasta tarkemmin. Lähes jokaista iltamaa yhdistävä tekijä näyttäisi olevan puheiden pito. Puheiden pitäjiä ei ilmoituksissa kovin usein kerrota, mutta ne ovat olleet hyvin olennainen osa eri tapahtumia, sillä myös kävelyretki-ilmoitusten yhteydessä on mainittu puheiden pidosta. Puhuja mainitaan vain silloin, kun kyseessä on ollut erityisen tärkeä vaikuttaja. Esimerkiksi Sorretun Voimassa ilmoitetaan 3.1.1908, että Jyväskylän työläisnaisosaston iltamassa puhujana

¹⁷⁴ JyMa. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 22.3.1908, 3.1.1909.

¹⁷⁵ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 7/1919.

¹⁷⁶ Kurkela 2000, 10.

¹⁷⁷ JyMa. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 3.6.1925.

tulee olemaan V. Tanner. Perheiltamat olivat sellaisia, joissa ei puhujaa yleensä ollut lainkaan.¹⁷⁸

Esimerkkejä eri vuosikymmenten iltamaohjelmista:

Haapamäen työväenyhdistyksen naisosaston iltama 1907¹⁷⁹

- puheita
- laulua
- näytelmä
- lopuksi yleistä karkeloa

Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosaston iltama 1912¹⁸⁰

- juhlapuheita
- kertomuksia
- kuplettilaulua
- runoja
- näytelmä

Haapamäen työväenyhdistyksen naisosaston iltama 1915¹⁸¹

- alkusoitto, tervehdyssanat
- lausuntoa
- soittoa
- esitelmä naisasiasta
- kertomus
- näytelmä
- tanssia

Jokivarren työväenyhdistyksen naisosaston iltama 1919¹⁸²

- tervehdyssanat
- runoja

¹⁷⁸ Ks. esim Sorretun Voima 28.11.1906, 6.2.1907, 3.1.1908.

¹⁷⁹ Sorretun Voima 6.2.1907.

¹⁸⁰ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomus 1912.

¹⁸¹ Sorretun Voima 14.4.1915.

¹⁸² Työn Voima 6.6.1919.

- kertomus
- näytelmä
- kuplettilaulua
- tanssia

Suolahden työväenyhdistyksen naisosaston iltama 1921¹⁸³

- alkusoitto ja tervehdyssanat
- runoja
- soittoa
- puhe
- kuvaelma
- näytelmä
- tanssia

Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen perheiltama 1925¹⁸⁴

- pianon soittoa
- lausuntaa
- yksinlaulua
- lastenleikkiä

Laukaan sosialidemokraattisen naisyhdistyksen iltama 1930¹⁸⁵

- huvinäytelmä
- tanssia

Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen perheiltama 1935¹⁸⁶

- soittoa

¹⁸³ Työn Voima 20.7.1921.

¹⁸⁴ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirja 15.12.1925.

¹⁸⁵ Työn Voima 14.2.1930.

¹⁸⁶ JyMa. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat. Huvitoimikunnan kokous 8.4.1935.

- runoja
- kertomus
- näytelmä
- tanssia

Vaajakosken sosialidemokraattinen naisyhdistys järjesti myös ohjelmallisia iltamia ahkerasti vuodesta 1925 eteenpäin. Valitettavasti kuitenkin näiden iltamien ohjelmasisällöstä ei ole samalla tavalla tietoa kun muiden yhdistysten vastaavista tapahtumista, kuten edellä olevasta listasta näkyy.

Lähes jokaisen ohjelmallisen iltaman osana on siis ollut puhe, mutta yhteisiä tekijöitä eri paikkakuntien työläisnaisten iltamien osalta on paljon muitakin. Näytelmät ja tanssi ovat olleet tärkeä osa iltamia koko tarkasteltavana ajanjaksona. Valitettavasti vain harvoin esimerkiksi lehtien huvi-ilmoituksissa on mainittu näytelmien nimiä. Tanssia on ollut tutkimuksen aikarajojen puitteissa lähes jokaisessa iltamassa. Erillisissä tanssi-iltamissa tanssi ja karkelointi olivat pääosassa, mutta ehdottomasti yleisöä vetävä ohjelmanumero myös niin sanotuissa tavallisissa iltamissa. Iltamat olivat veronalaista toimintaa ja tanssi-iltamien verotus oli korkeampi, kuin ohjelmallisten iltamien¹⁸⁷. Yksi tunti tanssia oli kuitenkin mahdollista järjestää iltaman lopuksi ilman, että verotus olisi noussut. Näytelmien ja tanssien lisäksi yleisiä ohjelmanumeroita työväen naisten iltamissa olivat kertomusten ja runojen lausuminen, jotka myös olivat mukana lähes kaikissa ohjelmallisissa iltamissa. Tavallisten iltamien lisäksi naisosastot ja yhdistykset järjestivät erilaisia juhlia tiettyjen merkkipäivien ja ajankohtien vuoksi. Näissä juhlissa ohjelma oli suurimmaksi osaksi samanlainen kun tavallisissa ohjelmallisissa iltamissa, mutta ohjelmaa ei ollut ainoastaan illalla, vaan päivällä järjestettiin tiettyjen juhlien viralliset osuudet.

Jyväskylän sosialidemokraattisella naisyhdistyksellä oli tapana järjestää kesäisin suurempia juhlia, joita kutsuttiin kesän aloittajais- ja lopettajaisjuhliksi tai kesäjuhliksi. Näitä virkistystapahtumia ryhdyttiin pitämään naisyhdistyksen omalla kesäsiirtolalla vuoden 1915 kesästä lähtien. Työläisnaisten juhlissa lapsilla oli suuri

¹⁸⁷ Enbom 2014, 183.

rooli erityisesti ohjelmanumeroiden esittämisen suhteen. Lapset saattoivat esittää muun muassa pukutanssia ja laulua. Kuten jo edellä kävi ilmi, tavallisissa iltamissa kertomusten ja runojen lausuminen oli yleistä, mutta juhlissa järjestettiin myös runonlausuntakilpailuita.¹⁸⁸ Kesäjuhlia järjestivät myös Vaajakosken, Suolahden, Petäjäveden sekä Keuruun sosialidemokraattiset naisyhdistykset. Näillä yhdistyksillä juhlat ajoittuivat usein juhannukseen. Esimerkiksi Suolahden ja Petäjäveden työläisnaisten järjestämässä kesäjuhlissa päiväohjelmassa oli myös erilaisia enemmän ja vähemmän leikkimielisiä urheilukilpailuja. Näihin kisailuihin kuului esimerkiksi juoksua ja tikanheittoa. Urheilun lisäksi kilpailtiin muun muassa lapsille suunnatussa ongintakilpailussa ja erilaisia arvoituskilpailuissa.¹⁸⁹

Kesäjuhlien ohella toinen tärkeä erityisen juhlan aihe työläisnaisille oli naistenpäivän viettäminen keväisin. Keskisuomessa työläisnaiset juhlivat kansainvälistä naistenpäivää vuodesta 1914 lähtien. Kyseisenä vuonna naistenpäivän juhlallisuuksia järjestivät Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto, Multian työväenyhdistyksen naisosasto ja Suolahden työväenyhdistyksen naisosasto maaliskuun alussa.¹⁹⁰ 1920-luvulla naistenpäivää ryhdyttiin juhlimaan myös muiden paikkakuntien työläisnaisten keskuudessa. Esimerkiksi Petäjäveden ja Jokivarren naiset juhlistivat päivää säännöllisesti.¹⁹¹

5.4. Vapaa-ajan tapahtumien määrä

Iltamien ja muiden huvien todellista määrää vuositasona on ollut lähes mahdotonta selvittää joka vuoden osalta, kuten jo edellä on käynyt ilmi. Huvien lukumäärän selvittämiseen olen käyttänyt naisyhdistysten arkistomateriaaleja ja työväenlehtien huvi-ilmoituksia. Nämä luvut eivät kuitenkaan vastaa toisiaan, ja lähes poikkeuksetta iltamien lukumäärä on kirjattu suuremmaksi yhdistysten toimintakertomuksissa kuin lehti-ilmoitukset antaisivat ymmärtää. Kaikkia yhdistyksen tai seuran iltamia ei siis ilmoitettu lehdessä ja näin olleen lehdistä kerätyt tiedot ovat tutkimuksellisesti tärkeämpiä iltamaohjelmien kartoittamisessa. Aina ei ole kuitenkaan ollut saatavilla

¹⁸⁸ Sorretun Voima 30.7.1915, 14.7.1916, 25.7.1917; Työn Voima 8.8.1919.

¹⁸⁹ Sorretun Voima, 21.6.1916, 5.7.1916; Työn Voima 23.6.1922, 22.7.1922.

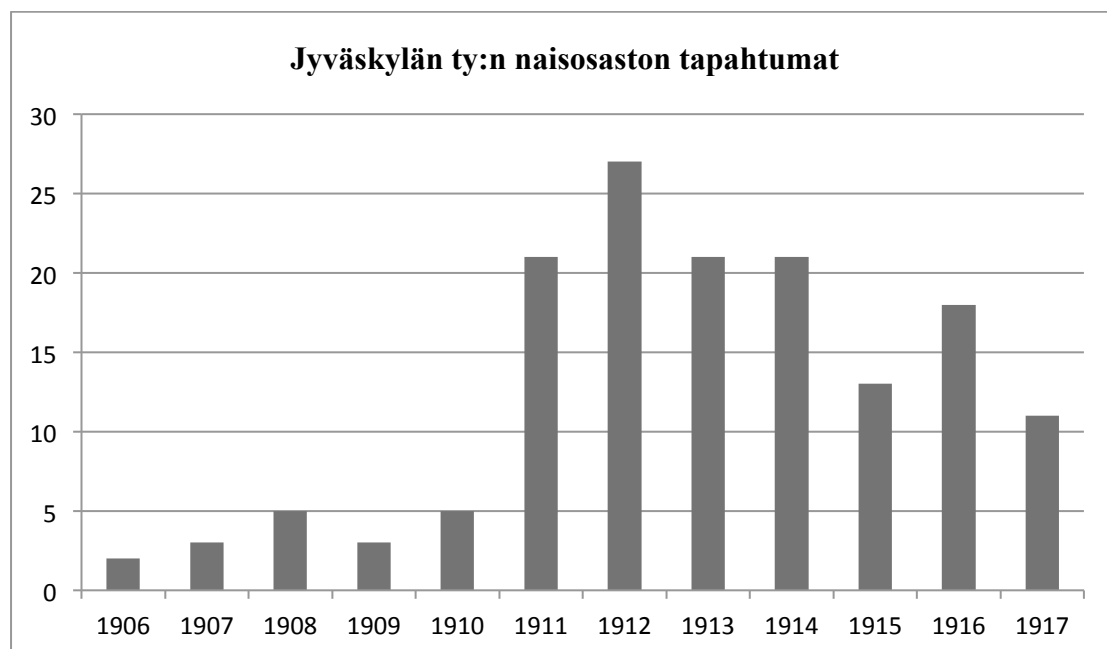
¹⁹⁰ Sorretun Voima 2.3.1914, 4.3.1914.

¹⁹¹ Työn Voima 9.3.1921, 28.2.1923, 25.2.1925.

yhdistyksen tai seuran toimintakertomusta, joten niissä tapauksissa lehti-ilmoitukset iltamista voivat antaa suuntaa, millä tasolla tapahtumien määrä on kyseisenä vuonna ollut.

Jyväskylän kaupungin ja maalaiskunnan alueella oli kolme vuodesta 1906 itsenäisesti toiminutta, jo edellä mainittua, työväenyhdistyksen naisosasto: Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto, Haapakosken työväenyhdistyksen naisosasto ja Jyväskylän pitäjän työväenyhdistyksen naisosasto. Näiden osastojen järjestämien huvien määrästä on ollut saatavilla yhtäjaksoista aineistoa, joten tarkastelen näitä seuraavassa tarkemmin. Näistä Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto (sosialidemokraattinen naisyhdistys) oli erilaisten vapaa-ajantapahtumien järjestäjänä aktiivisin. Alla olevasta kaaviosta näkee osaston kaikki tapahtumat yhteensä ennen sisällissotaa.

Kuvio 2. Jyväskylän ty:n naisosaston tapahtumat.

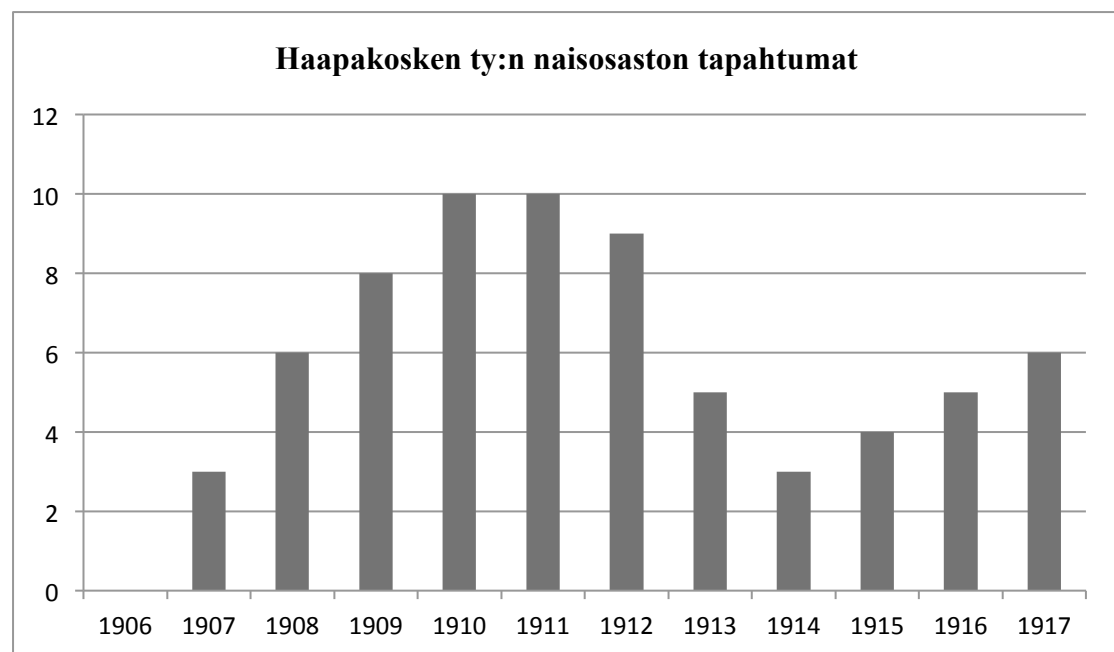


Lähde: Sorretun Voima 1906-1917, JyMa, Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen toimintakertomukset 1911-1917.

Kaavion lukumäärät sisältävät iltamat, huvimatkat, retket ja juhlat. Huvimatkoja ja iltamia on ollut vaikea erottaa toisistaan, sillä lähes aina huvimatkan päätteeksi on pidetty iltamat määränpäässä. Samoin myös erilaisten retkien, esimerkiksi rekiretkien jälkeen, järjestettiin silloin tällöin iltama. Vuoteen 1911 saakka vapaa-ajan tapahtumien määrä ei ollut kovinkaan suuri. Huomattava nousu vuodesta 1911 eteenpäin johtuu pääosin kyseisen vuoden kesäksi kesäsiirtola ”Akkalaan” valmistuneesta tanssilavasta. Siirtolalle tehtiin seuraavina kesinä paljon huvimatkoja laivalla ja perillä oli iltamat perinteisillä ohjelmilla. Erityisesti vuosina 1911-1913 huvimatkojen määrä oli suuri, sillä ne kattoivat yli puolet kaikista naisosaston tapahtumista.¹⁹²

Toisin kun Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosastolla, Haapakosken työväenyhdistyksen naisosaston huvitapahtumista suurin osa oli niin sanotusti tavallisia iltamia omalla työväentalolla.

Kuvio 3. Haapakosken ty:n naisosaston tapahtumat.



Lähde: Sorretun Voima 1906-1917; JyMa, Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen pöytäkirjat 1907-1912.

¹⁹² Sorretun Voima 1906-1910, JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomukset 1911-1917.

Haapakosken naiset tekivät vuosina 1909-1912 iltamien lisäksi yhden huvimatkan vuodessa, joten verrattuna Jyväskylän ty:n naisosastoon, huvimatkojen määrä oli huomattavasti suppeampi. Muiden vuosien kohdalla tapahtumien lukumäärä koostuu ainoastaan iltamista ja juhlista. Vuonna 1914 naiset järjestivät yhden iltamat ainoastaan tanssia varten ja vuonna 1916 osastolla oli isommat kesäjuhlat.¹⁹³ Haapakosken naiset siis keskittyivät niin sanottujen tavallisten iltamien järjestämiseen perinteisillä ohjelmilla.

Jyväskylän pitäjän työväenyhdistyksen naisosasto oli kolmas Jyväskylän seudun työväenyhdistyksistä, joka järjesti huvitapahtumia yhtäjaksoisesti ennen sisällissotaa.

Kuvio 4. Jyväskylän pitäjän ty:n naisosaston tapahtumat.



Lähde: Sorretun Voima 1906-1917.

Pitäjän työväenyhdistyksen naisosasto ei ollut aktiivinen huvimatkojen järjestäjä, vaan tapahtumat keskittyivät erilaisten iltamien pitoon useimmiten omalla Lohikosken työväentalolla. Ainoastaan vuonna 1908 osasto teki kaksi huvimatkoiksi lukeutuvaa kävelyretkeä. Iltamia sen sijaan oli monia erilaisia. Vuosina 1908-1910 ja 1914 tanssi-

¹⁹³ Sorretun Voima 1906-1917, JyMa. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Pöytäkirjat 1907-1912.

iltamat olivat suosittuja pitäjän työläisnaisten keskuudessa ja niitä järjestettiin useita vuodessa. Osastolla oli myös iltamille sellaisia nimityksiä, joita ei juurikaan muiden naisosastojen huvi-ilmoituksissa esiintynyt, kuten *limonadi-iltama*, *tee-iltama*, *rusetti-iltama* tai *paketti-iltama*. Näiden iltamien ohjelma oli kuitenkin hyvin samanlainen niin sanottujen tavallisten iltamien kanssa. Pitäjän ty:n naisosastolla oli myös tanssi-iltamia ajoitettuna tietyille juhlapäiville, esimerkiksi vuonna 1909 naiset järjestivät vapputanssit ja vuonna 1914 laskiaistanssit.¹⁹⁴

Jokivarren työväenyhdistyksen naisosasto oli ennen sisällissotaa aktiivinen vapaa-aikatoiminnan järjestämisessä vuosina 1908-1910. Näiden kolmen vuoden aikana Jokivarren naiset järjestivät muutamia ”tavallisia” ja tanssi-iltamia vuosittain omalla talollaan. Vuonna 1908 pidettiin naisten toimesta kaksi, ja vuosina 1909-1910 kolme iltamaa. Toiminta kuitenkin hiipui melkein kymmeneksi vuodeksi, kunnes vuonna 1919 myös Jokivarren ty:n naisosasto muutti nimensä sosialidemokraattiseksi naisyhdistykseksi ja ryhtyi taas järjestämään virkistystoimintaa.¹⁹⁵

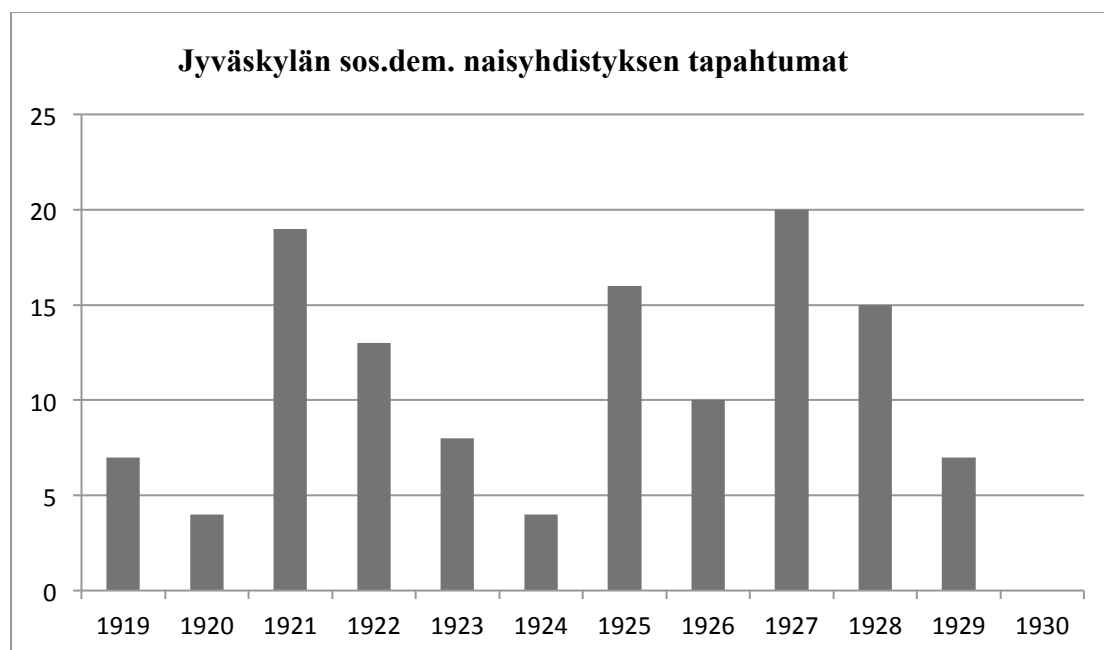
Sisällissodan jälkeen joidenkin naisosastojen huvitoiminta jatkui lähes muuttumattomana. Joidenkin osastojen toiminta lakkasi tai ainakin hiipui muutamiksi vuosiksi, kunnes taas lähdettiin järjestämään tapahtumia. 1920-luvun alussa tapahtui myös työläisnaisten osalta jakautumista sosiaalidemokraattiseen ja kommunistiseen siipeen. Keski-Suomen osalta naiset pysyivät pääosin sosiaalidemokratian piirissä ja siten myös sosiaalidemokraattisen Työläisnaisliiton alaosastoina. Lähes kaikkien naisosastojen nimet muuttuivat sisällissodan jälkeen sosialidemokraattisiksi naisyhdistyksiksi. Naisyhdistysten järjestämien huvien määrän kehittymistä on voinut seurata katkeamattomana noin vuoteen 1930, jonka jälkeen tarkkoja lukuja huvien määrästä on ollut mahdotonta löytää suurimpienkaan toimijoiden osalta.

Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen (entinen JTY:n naisosasto) vapaa-aikahuvien järjestäminen hiipui jonkin verran muutamaksi vuodeksi 1918 tapahtumien jälkimainingeissa. Vuodesta 1921 naisyhdistyksen jäsenet lähtivät taas aktiivisesti tapahtumien järjestämiseen mukaan, mutta 1910-luvun vuosittain tasaiseen huvien määrään ei enää päästy. Alla olevassa viidennessä kuviossa on naisyhdistyksen huvien määrät niiltä vuosilta, joilta tietoja on saatavissa.

¹⁹⁴ Ks. esim. Sorretun Voima 28.4.1909, 20.2.1914.

¹⁹⁵ Sorretun Voima 24.7.1908, 11.8.1909, 8.6.1910.

Kuvio 5. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen tapahtumat.



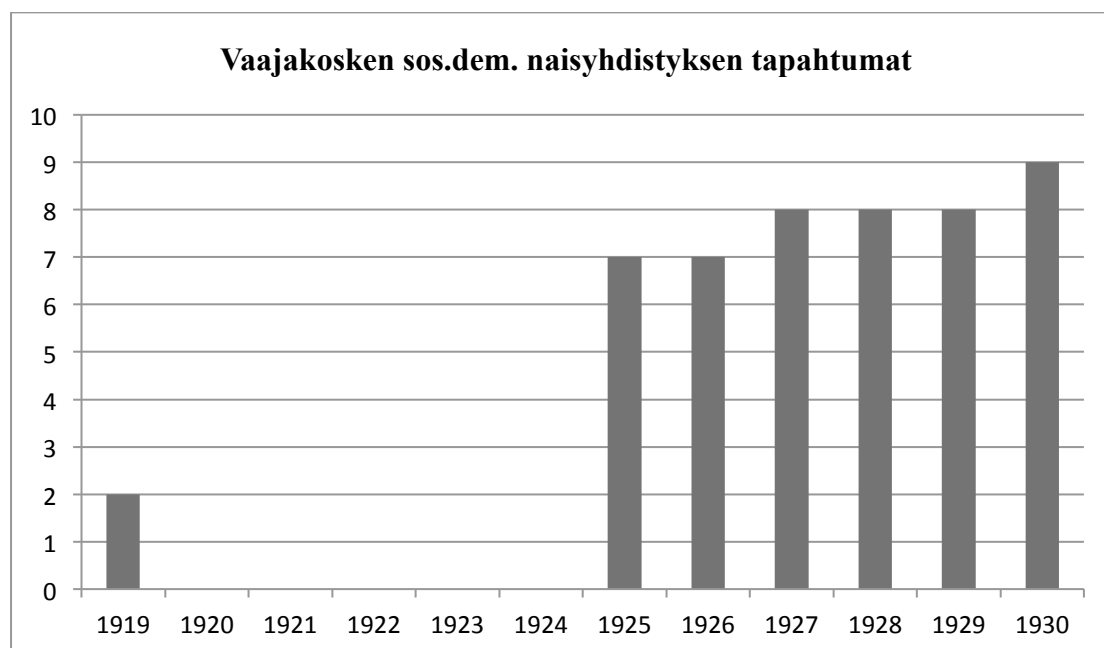
Lähde: JyMa, Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen toimintakertomukset ja pöytäkirjat 1919-1930; Työn Voima 1919-1930.

Yllä olevasta kaaviosta on havaittavissa suuriakin vaihteluita vuosittaisissa tapahtumien määrässä. Vuoden 1924 vapaa-ajantapahtumien vähäinen määrä johtuu ainakin osaltaan siitä, että kyseisinä vuonna naisyhdistyksen suurin huomio kiinnittyi kesäsiirtolatoiminnan alkuunsaamiseen. Tästä kertoo myös se, että vuoden 1924 hovit järjestettiin keväällä ja loppuvuodesta; kesän tärkein tavoite oli saada lomalaiselle hyvät olot siirtolaan. Niin sanottuina normaaleina vuosina kesät ovat olleet todella vilkaista aikaa huvitapahtumien järjestämisissä. Vuosina 1919-1924 ”tavalliset” iltamat kattoivat ison osan tapahtumien yhteismäärästä. Esimerkiksi vuonna 1922 sosialidemokraattinen naisyhdistys järjesti kahdeksan iltamaa ja kaksi tanssi-iltamaa. Vuodesta 1925 eteenpäin tilanne kuitenkin muuttui ja tanssi-iltamat tulivat suosituimmaksi vapaa-ajanhuviksi. Vuonna 1928 tavallisia iltamia oli yhteensä vain viidet, kun tanssi-iltamia pidettiin vuoden aikana yhdeksän kertaa.¹⁹⁶ Samanlaista kausittaista vaihtelua eri iltamatyyppien välillä ei ole muiden naisyhdistysten järjestämissä tapahtumissa, vaan sekä Vaajakosken että Jokivarren naisten

¹⁹⁶ Ks. esim. Työn voima 9.4.1924, 1.11.1924.

tapahtumatyyppit ovat vuosittain jakaantuneet hyvinkin tasaisesti. Seuraavassa kaaviossa on Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen huvitapahtumat yhteensä niiltä vuosilta, jolloin yhdistys oli toiminnassa.

Kuvio 6. Vaajakosken sos.dem. naisyhdistyksen tapahtumat.



Lähde: Työn Voima 1919-1930; Vaajakosken sos.dem. naisyhdistyksen arkiston pöytäkirjat 1925-1930.

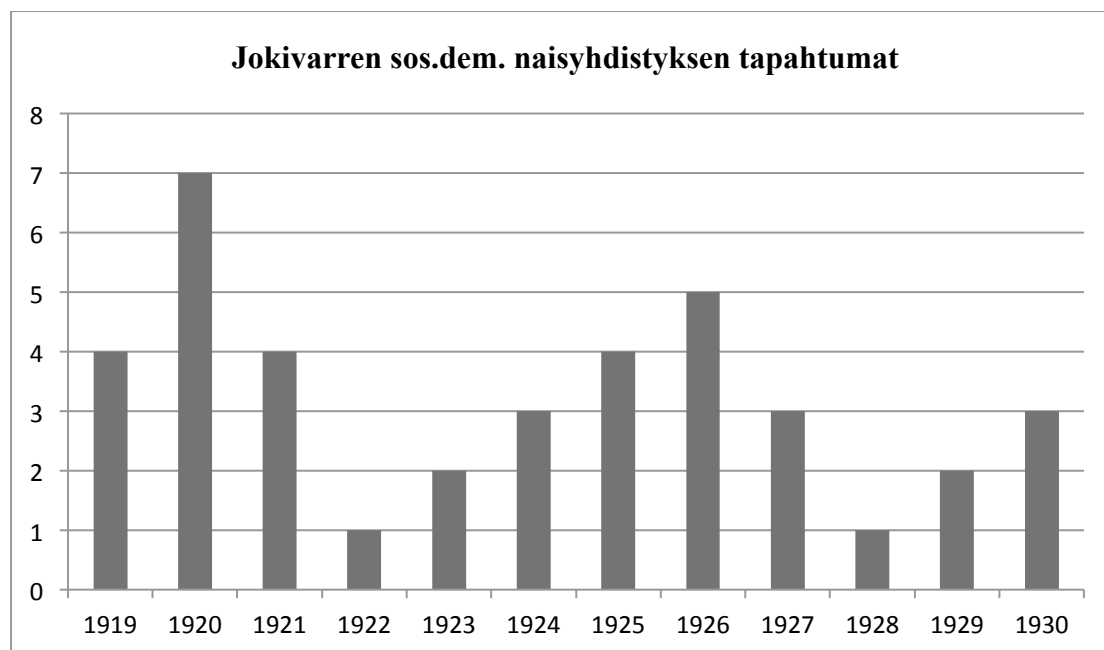
Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen toiminta oli muutamiksi vuosiksi 1920-1924 välisellä ajalla lakannut kokonaan, mutta vuodesta 1925 lähtien naiset alkoivat taas aktiivisesti toimia yhdessä. 28. tammikuuta 1925 Vaajakoskelle oli saapunut puhumaan keskisuomalainen kansanedustaja Hilma Koivulahti-Lehto ja tässä tilaisuudessa perustettiin uusi naisyhdistys, johon liittyi aluksi 35 jäsentä.¹⁹⁷ Vapaa-ajantapahtumien määrä Vaajakosken naisten osalta olikin ainakin vuoteen 1930 hyvin tasainen. Tästä eteenpäin tarkkoja lukumääriä ei ole saatavilla. Vaajakosken naiset järjestivät tasaisesti sekä tavallisia että tanssi-iltamia. Esimerkiksi vuonna 1927 sekä tavallisia että tanssi-iltamia oli molempia neljä kertaa vuodessa. Muita erikoisia juhlia vuosien 1925-1930 välillä ei juurikaan ollut, vuonna 1925 järjestettiin kesäjuhla ja vuonna 1928 pidettiin naistenpäivänjuhla. Vaajakoskella tansseista puhuttiin myös nimellä *naamiohuvit*, käsitettä kuitenkin sen enempää

¹⁹⁷ Lehtonen 1984, 152.

avaamatta. Myös Jokivarren sosialidemokraattisen naisyhdistyksen sekä voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naiset käyttivät tanssitapahtumista ajoittain nimeä *naamiokarnevaalit* tai *naamiotanssit*. Tällaiset tanssit olivat suosiossa vuosina 1925-1927 eli kolmen vuoden ajan. Talvisodan alkuun asti Vaajakosken sosialidemokraattinen naisyhdistys toimi aktiivisesti, vaikka joka vuodelta ei ole tietoja saatavilla. Kuitenkin esimerkiksi vuonna 1933 pidettiin sekä äitienpäivä juhla että pikkujoulut. Lisäksi tehtiin kävelyretki ja pöytäkirjoista käy ilmi, että iltamia varten vuokrattiin taloja. Vuonna 1936 sen sijaan oli yhteensä seitsemän huvitilaisuutta, joita kolme oli erilaisia retkiä.¹⁹⁸ Yksi asia Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen toiminnassa huvitapahtumien osalta on huomattavaa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen kesäsiirtola Akkala sijaitti maantieteellisesti hyvinkin lähellä Vaajakoskea, mutta alueen naiset eivät näytä tehneen kesäsiirtolalle yhtäkään huvimatkaa eivätkä vuokranneet sitä iltamiin. Näin tekivät kuitenkin niin monet muut yhdistykset ja ammattiosastot. Syytä tähän on vaikea keksiä, sillä mistään ei käy ilmi, että naisyhdistyksillä olisi keskinäisiä erimielisyyksiä. Johtuisiko tämä yksinkertaisesti rahallisista seikoista, sillä naisilla oli kuitenkin kesällä mahdollisuus päästä siirtolalle lomalaiseksi, ja vieläpä ilmaiseksi kun taas kesäkodin vuokraus huvitapahtumiin olisi nostanut yhdistyksen kuluja.

¹⁹⁸ JyMa. Vaajakosken sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Vuosikertomukset 1925-1939. Pöytäkirjat 8.3.1933, 24.4.1933, 11.9.1933, 4.12.1933.

Kuvio 7. Jokivarren sos.dem. naisyhdistyksen tapahtumat.



Lähde: Työn Voima 1919-1930.

Kolmas Jyväskylän seudulla vuoden 1918 tapahtumien jälkeisellä ajalla tapahtumia tasaisesti järjestänyt työväen naisyhdistys oli Jokivarren sosialidemokraattinen naisyhdistys. Jokivarren naiset olivat vaihtelevasti aktiivisia jo ennen vuotta 1919, mutta toiminta ei kuitenkaan ollut säännöllistä. Esimerkiksi vuosilta 1911-1916 ei ole ollut saatavilla minkäänlaisia tietoja ja 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä he järjestivät vapaa-ajantapahtumia vuositasolla vain muutamia.¹⁹⁹ Jokivarren sos.dem. naisyhdistys ei yltänyt useampanakaan vuonna samalle tasolle iltamien määrässä, mitä edellä kuvatut naisyhdistykset. Kuitenkin niinä vuosia, jolloin tapahtumia oli useita, ne jakautuivat tasaisesti koko vuodelle. Tanssi-iltamia ei pidetty joka vuosi, mutta niitä oli muutamia esimerkiksi vuosina 1921, 1925 ja 1926. Jokivarren naiset eivät pitäneet erillisiä naistenpäivänjuhlia maaliskuussa, vaan kyseistä päivää juhlittiin niin sanottujen tavallisten iltamien yhteydessä.²⁰⁰ Valitettavasti Jokivarren sos.dem. naisten toiminnasta ei ole jäänyt arkistomateriaalia, josta voisi selvittää toimintaa tätä pidemmälle. Jyväskylän pitäjän työväenyhdistyksen naisosaston toiminnan hiivuttua Jokivarren naisilla oli kuitenkin sen verran iso osuus seudun huvitapahtumien järjestämisessä, että otin myös heidät mukaan tarkasteluun.

¹⁹⁹ Sorretun Voima 1906-1919, ks. esim. 24.7.1908.

²⁰⁰ Työn Voima 1919-1930, ks. esim. 7.4.1920, 7.11.1921, 28.9.1923.15.4.1926.

5.5. Muut harrastukset vapaa-ajalla

Vuoden 1918 sotaan mennessä Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosaston toimesta ei harrastanut omien asiakirjojensa perusteella kovinkaan paljon urheilua, kulttuuria tai edes käsitöitä. Kun työläisnaisten toiminta alkoi palautua taas aktiiviseksi sodan jälkeen vuonna 1919, mainitaan asiakirjoissa yllättäen sekä naisten oma voimisteluseura ”Akat” että naiskuoron perustaminen. Naisosastolla ei ollut riittävästi halukkaita liittymään kuoroon, eikä myöskään varoja sen ylläpitämiseen, joten pian kuoro siirrettiin työväenyhdistyksen alaisuuteen ja siitä tuli koko Jyväskylän työväenyhdistyksen naiskuoro. Voimistelukerhon toiminnasta ei sen koomin kerrota, mutta oletettavasti se on ollut toiminnassa, sillä myöskään sen lopettamisesta ei ole mainintaa.²⁰¹ Naiset pääsivät kuoroharrastuksen pariin myös voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen kautta. Veikkojen seka- ja naiskuorot olivat toiminnassa 1920-luvulta eteenpäin ja naiskuoro kävi esiintymässä erilaisissa tapahtumissa saaden hyviä arvosteluja jopa lehdessä.²⁰²

Käsitöiden tekeminen oli työväen naisille myös yhteinen harrastus, jota ei enää tehty vain omissa kodeissa vaan jo varhain eri naisosastojen perustamisen jälkeen ryhdyttiin kokoontumaan osastojen jäsenten kesken muun muassa ompelemaan. Jo vuonna 1908 oli Oravasaaren työväenyhdistyksen naisosastolla tiettävästi ompeluseura, sillä Sorretun Voimassa ilmoitettiin isosti osaston ompeluseuran myyjäisistä. Myös Haapakosken työväenyhdistyksen naisosaston ensimmäiset käsitöiden myyjäiset pidettiin vuonna 1908. Seuraavana vuonna perustettiin Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosaston ompeluseura. Sen ensimmäisessä tapaamisessa loppuvuodesta 1909 sovittiin yhteisesti ompelutöistä ja seuraavan kokoontumisen ajankohdasta. Tietoja siitä, kuinka usein ompeluseurat kokoontuivat, ei ole. Mutta naisosastojen myyjäisiä, joissa käsitöitä kaupattiin, järjestettiin kuitenkin joka vuosi, joten myös myytävien tuotteiden tekemisen voi hyvinkin olettaa jatkuneen.²⁰³

²⁰¹ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomus 1919, 1922.

²⁰² JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen leikekirja 1924.

²⁰³ Ks. esim. Sorretun Voima 7.12.1908, 28.8.1908, 12.11.1909.

1920-luvulla ompeluseuroja oli ainakin sekä Keuruun että Jokivarren sosialidemokraattisilla naisyhdistyksillä ja työväen sanomalehden mukaan molemmilla oli myös suuria myyjäisiltamia.²⁰⁴ 1930-luvulla myös Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys aloitti aktiivisemman ompelukerhon pitämisen. Ompeluiltoja järjestettiin kaksi kertaa kuukaudessa talviaikana. Kesällä suurimman huomion vei kesäsiirtola joten muu harrastustoiminta usein lakkasi kolmen kesäkuukauden ajaksi. Ompeluseura sai uutta piristystä kun Työläisnaisliitto oli avustanut sen toimintaa vuonna 1932. Näin saatiin ostettua enemmän lankaa, kangasta ja muita tarvikkeita. Ompeluillat ovat olleet naisille tärkeä tilaisuus kokoontua yhteen keskustelemaan ja rentoutumaan käsitöiden merkeissä ja esimerkiksi vuonna 1933 ompeluiltoihin kokoonnuttiin joka viikko niiden suosion kasvun myötä.²⁰⁵ Jyväskylän sos.dem. naisyhdistys ei ollut ainoa ompeluiltojen järjestäjä. Jyväskylän työväen naisvoimistelijat (perustettu 1926) alkoi vuodesta 1928 lähtien pitämään ompeluiltoja jäsenilleen. Toisin kun sos.dem. naisyhdistyksen kohdalla, naisvoimistelijoiden ompeluilloissa oli tarkoituksena käsitöiden teon ohessa keskustella erilaisista aiheista, pääasiassa naisten ja tyttöjen liikuntakasvatukseen liittyvistä kysymyksistä.²⁰⁶ Ompeluseurat olivat siten mukavia yhdessäolon paikkoja, mutta yhteistilaisuudet osattiin myös hyödyntää muuhunkin käyttöön. Rahallisesti osastot ja yhdistykset hyötyivät käsitöistä myyjäisten kautta ja lisäksi kokoontumisten yhteydessä haluttiin valistaa naisia yhteiskunnallisista asioista.

Erilaiset kulttuuriharrastukset ovat olleet työväen järjestötoiminnassa poliittisen toiminnan ohella siis hyvin tärkeitä. Harrastukset tukivat yhdistysten aatteellista työtä monin tavoin ja työväenliikkeen intressejä toteuttaen, mutta myös tarjosivat työläisnaisille mahdollisuuden omaehtoiseen, omista tarpeista nousevaan vapaa-ajanviettoon. Kuitenkin työväenyhdistys ainoastaan organisaationa ilman omia toimitiloja saattoi harvoin ylläpitää aktiivista toimintaa. Työväentaloista tulikin vapaa-ajan ja harrastustoiminnan keskuksia.²⁰⁷

²⁰⁴ Ks. esim. Työn Voima 15.10.1923, 19.11.1926.

²⁰⁵ JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Johtokunnan kokous 6.9.1933, Toimintakertomus 1932, 1933.

²⁰⁶ JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Pöytäkirjat 24.1.1928, 4.2.1932.

²⁰⁷ Koistinen 1985, 165.

5.6. Vapaa-ajanviettopaikat

Aikaisemmin mainittu työväestön pyrkimys erottautua vapaa-ajantoiminnassa porvarillisista yhteyksistä koskee myös työväentalojen rakentamista. Jotta työläiset saattoivat toimia omista lähtökohdistaan, oli tietysti saatava omia toiminnan keskuksia.²⁰⁸ Työväentaloilla on ollut suuri merkitys työväenliikkeelle monestakin erisyystä, mutta erityisesti myös vapaa-ajanvieton kannalta. Näintä niin sanottuja ”työväen koteja” rakennettiin todella paljon varsinkin vuoden 1905 suurlakon jälkeen. Suomessa työväentalot rakennettiin useimmiten puusta, mutta esimerkiksi Helsingissä ja Tampereella myös kivistä. Suurin osa työväentaloista oli kuitenkin vaatimattomia ja koostuivat yleensä juhlasalista, näyttämöstä ja ruokailuhuoneesta tai ravintolasta. Nämä talot olivat työväenkulttuurin henkisiä keskuksia, joissa harjoitettiin erilaisten huvien lisäksi järjestö- ja sivistystoimintaa.²⁰⁹

Jyväskylän oma työväentalo saatiin kokonaan valmiiksi vuonna 1910. Tontti ja talo ostettiin jo vuonna 1906 Kauppakadun ja Väinönkadun kulmasta, mutta sitä oli hankala käyttää järjestöjen toimintaan, sillä talossa oli toiminut vuokrahuoneistoja ja oli siten kokoustiloiksi soveltumaton. Vasta vuonna 1910 vietettiin siis talon avajaisia, kun kokous- ja iltamahuoneet saatiin valmiiksi. Jyväskylän työväentalo valmistui suhteellisen myöhään; tuohon aikaan Suomessa oli useita satoja työväentaloja. Vuonna 1916 oli työväentaloja Suomessa suurin määrä, yhteensä 940 kappaletta.²¹⁰ Jyväskylän työväentaloa laajennettiin vuosien mittaan, jotta saatiin lisää tiloja iltamia ja näytelmien esityksiä varten. Esimerkiksi vuonna 1925 katujen kulmaukseen valmistui kaksikerroksinen teatteri- ja ravintolahuoneisto. Kiinteistöä kunnostettiin vuosittain, kunnes vuonna 1955 valmistui kokonaan uusi, Alvar Aallon suunnittelema työväentalo samalle paikalle.²¹¹

Jyväskylässä ja sen lähiseudulla työväentalot näyttivät luovan erityisesti yhteisöllisyyttä ja yhteistyötä työväestön keskuudessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Työväentalot eivät olleet vain oman yhdistyksen käytössä, vaan

²⁰⁸ Huttula 2000, 38.

²⁰⁹ Jaskari & Vanhala-Selin 1995, 10-12.

²¹⁰ Havuaho 1982, 10.

²¹¹ Tapiola 1968, 120-123, 301-302.

niissä pidettiin yhteisötapauksia ja niitä sai vuokrattua käyttöönsä tarpeen mukaan. Myöskin Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen huviretket suuntautuivat yleensä lähiseutujen työväentaloille, joissa perillä pidettiin usein iltamia. Myös erillisiä iltamia pidettiin monien eri paikkakuntien työväentaloilla tai muissa työväen tiloissa Jyväskylän sos. dem. naisyhdistyksen toimesta, esimerkiksi Leppälahdessa, Vesangassa, Keljossa ja Petäjävedellä.²¹² Varsin usein iltamia pidettiin siis oman työväentalon ulkopuolella. Johtuiko tämä sitten oman työväentalon ruuhkaisuudesta vai halusta tarjota viihdettä ja virkistystä myös muille kuin kaupungin työläisille, ei selviä naisyhdistyksen omista aineistoista. Hannu Tapiola kuitenkin kirjoittaa Jyväskylän työväenyhdistyksen historiassa, että Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosaston toiminta suuntautui maaseudulle paljolti sen takia, että jyväskyläläiset naiset ylläpitivät myös Vaasan läänin piiriorganisaatiota ja olivat siten velvoitettuja toimimaan laajemmalla alueella.²¹³ Tämä velvoitettu toiminta ei varmastikaan sisältänyt vain velvoitetta hauskanpitoon, vaan myös työväenlaulun levittämiseen ympäröivälle maaseudulle.

Jyväskylään työväentalo tuli siis suhteellisen myöhään, joten ennen sen valmistumista työläisnaisten oli kokoonnuttava ja vietettävä yhteistä vapaa-aikaa jossain muualla. Kokouksia pidettiin joko kunnallistalolla tai jonkun yhdistyksen jäsenen kotona. Kunnallistalolla saatettiin pitää myös työväeniltamia, mutta yleensä oli vaikea saada vuokrattua sopivaa tilaa. Suosituita vapaa-ajanviettopaikkoja Jyväskylän seudulla olivat myös erityisesti Jyväskylän työväenyhdistyksen kesäpaikka Ainola Jyväsjärven rannalla ja Säynätsalon työväenyhdistyksen Juurikkasaari. Eteenkin Jokivarren sos. dem. naisyhdistyksen iltamia järjestettiin Juurikkasaarella 1920-luvulla paljon.²¹⁴ Säynätsalon työväenyhdistys oli varhaisimpien keskisuomalaisten työväenyhdistysten joukossa, jotka saivat oman paikan toimintansa keskuksiksi vuoteen 1910 mennessä. Juurikkasaari siirtyi Säynätsalon ty:n omistukseen vuonna 1910 ja siellä aloitettiin työväestön rientojen järjestäminen.²¹⁵

Naisosastot ja –yhdistykset järjestivät omia vapaa-ajantapahtumiaan yleisimmin oman yhdistyksen työväentalolla. Kuten jo aikaisemmin on käynyt ilmi, myös muiden

²¹² Ks. esim. JyMa. Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto. Toimintakertomus 1922.

²¹³ Tapiola 1968, 129.

²¹⁴ Ks. esim. Työn Voima 8.7.1920, 30.8.1920.

²¹⁵ Saloranta 2009, 18-19.

yhdistysten tiloja käytettiin ahkerasti ja huvimatkoja tehtiin monien eri paikkakuntien työväentaloille. Jyväskylässä työväestöllä oli työväentalon lisäksi mahdollisuus viettää aikaa kesäpaikoilla, ja naisten osalta tämä tarkoitti nimenomaan kesäsiirtola Akkalaa.

6. Urheilu ja voimistelu työväen naisten keskuudessa

6.1. Liikunta työväen naisten vapaa-ajalla

Lomalla työläisnaisten terveydestä haluttiin pitää huolta antamalla heille mahdollisuus raikkaaseen maalaisilmaan kesäkodeissa luonnon läheisyydessä. Myös muun vapaa-ajan aikana työpäivän jälkeen ja sunnuntaisin naiset ryhtyivät kiinnittämään enemmän huomiota liikuntakasvatukseen ja kehon hyvinvointiin. Käsitöiden tekemisen, näyttelemisen ja kuoroharrastuksen lisäksi voimistelu- ja urheiluharrastukset tulivat 1900-luvun alusta lähtien yhä kasvavissa määrin osaksi myös naisten elämää.

Työväen naiset alkoivat erityisesti 1920-luvulta eteenpäin pitää liikuntaa tärkeänä ja hyödyllisenä vapaa-ajanviettotapana. Kuntoilulla nähtiin olevan hyviä vaikutuksia työläisäitien hyvinvointiin ja sitä myötä myös lasten terveyden ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Työläisnaisten työn luonne tiedettiin huonoissa työoloissa raskaaksi, ja säännöllisellä voimistelulla ajateltiin olevan sairauksia ehkäiseviä vaikutuksia.²¹⁶ Myös työläisten urheilun yhteiskunnallisena edellytyksenä oli kapitalististen markkinoiden ja niiden myötä vapaan palkkatyövoiman synty. Työväestön liikuntaharrastusten herääminen voidaan ajoittaa varhaisimpiin ammattiyhdistysten ja sivistysseurojen yhteyteen 1860-1870-luvuille. Omia urheiluseuroja alkoi syntyä porvarillisen urheiluliikkeen nousun myötä 1880-1890-luvuilla myös työväestön keskuuteen. Vuosisadan vaihteessa työväen urheiluliikkeen historiassa alkoi kuitenkin uusi vaihe, kun liikuntaharrastukset siirtyivät sosialistisen työväenliikkeen piiriin. Kytkeytyminen työväenliikkeeseen tapahtui perustamalla urheilu- ja voimisteluseuroja paikallisten työväenyhdistysten alaosastoiksi. Liikunnasta kehittyi

²¹⁶ Lähteenmäki 1995, 231-232.

työväenliikkeelle yhtä tärkeä toimintamuoto näytelmäseurojen, kuorojen ja soittokuntien rinnalle.²¹⁷ Työväen naisten järjestöjen yhteistoimintaan suuresti vaikuttanut Sosiaalidemokraattinen naisliitto ei tukenut työläisnaisten liikuntaharrastuksia samalla aktiivisuudella, kuin se teki esimerkiksi sosiaalipoliittisten kysymysten ja kesäsiirtolatoiminnan osalta. Liikuntakasvatus tuli Sos. dem. naisliiton huomion kohteeksi lähinnä lastenkasvatustyön yhteydessä.²¹⁸

Suomessa urheiluliike on jakautunut luokka- ja kielikiitojen seurauksena keskusliittoihin, joita ovat Suomen Valtakunnallinen Urheiluliitto (SVUL), Työväen Urheiluliitto (TUL) ja Finlands Svenka Centralidrottsförbund (CIF). Urheiluliike ei ole jakautunut vain luokan ja kielen mukaan, vaan myös sukupuolen perusteella. Perinteisesti miesten johtamissa seuroissa on toiminut naisjaostoja, liitoissa on ollut naisten omia toimintaelimiä ja lisäksi on ollut täysin omia naisten liittoja. Myös liikunnan muodot ovat olleet naisten ja miesten välillä erilaisia. Miesten johtamissa kilpailuorganisaatioissa kilpaurheilu on ollut keskeisimmässä asemassa, kun taas naisilla tärkein toiminnan ala on ollut naisvoimisteluliitot, joissa kilpailuilla ei ollut suurta sijaa. Työväestön liikuntaharrastukset lähtivät käyntiin jo paljon ennen TUL:n perustamista vuonna 1919.²¹⁹ Työväenyhdistysten yhteyteen kasvoikin jo 1900-luvun alussa erittäin laaja urheilu- ja voimisteluseurojen verkosto, joiden alaisuudessa toimi myös seurojen naisosastojen verkosto. Liikunta virkistätymiskeinona oli tullut pysyväksi osaksi työväestön vapaa-ajan viettoa.²²⁰ Työläisurheiluseurojen lukumäärä oli vuonna 1915 jo 218.²²¹ Jyväskylän seudulla toimi kaksi itsenäisiä tapahtumia järjestäneitä naisten urheilu- ja voimisteluseuraa: Voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisjaosto sekä Jyväskylän työväen naisvoimistelijat.

Työväen naiset ovat harrastaneet voimistelua omana ryhmänään kuitenkin jo 1800-luvun viimeisiltä vuosikymmeniltä saakka. Tuolloin voimistelua ”alemmille kansankerroksille” tarjosivat säätyläisnaisten voimisteluseurat. Esimerkiksi vuonna 1876 perustettu Gymnastikföreningen för Fruntimmer i Helsingfors alkoi vuonna 1885 järjestämään voimisteluharjoituksia naisille, jotka olivat seuran jäsenten mukaan sen tarpeessa tehdessään raskasta työtä tehtaissa, myymälöissä ja ompelijoina. 1890-

²¹⁷ Hentilä 1982, 39-51.

²¹⁸ Laine 2000, 36-37.

²¹⁹ Laine 1989, 186-187.

²²⁰ Laine 2000, 18.

²²¹ Hentilä 2013, 18.

luvulla samantapaista toimintaa järjestettiin myös Kuopion työläisnaisille. Kun työväenyhdistyksiä alkoi 1890-luvulta lähtien syntymään yhä enemmän ja enemmän, ottivat ne omiin toimintamuotoihinsa voimisteluharjoituksia.²²² Pikkuhiljaa myös voimistelu ja urheilu siirtyivät ”ylhäältä” päin ohjatuista toiminnoista työväestön omiin käsiin. Työväen urheilu- ja voimisteluseuroja ryhdyttiin perustamaan työväenyhdistysten alaosastoiksi säännöllisesti vuosisadanvaiheesta lähtien. Vuonna 1902 perustettiin työväen urheiluseuroista suurimmaksi kasvaneet Helsingin työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Jyry, Lahden työväenyhdistyksen Taimi sekä Porvoon työväenyhdistyksen Veikot. Tällainen alaosastomalli oli käytössä myös nuorisoseuroissa ja raittiusyhdistyksissä.²²³

Jyväskylän seudulla ja ympäröivällä maaseudulla tärkeimmät naisten omat voimistelu- ja urheiluharrastusten järjestäjät olivat Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisjaosto sekä Jyväskylän työväen naisvoimistelijat. Veikot perustettiin Jyväskylän työväenyhdistyksen yhteyteen vuonna 1905 nimellä ”Voima”. Kuitenkin jo vuonna 1898 oli perustettu työväenyhdistyksen voimisteluseura, joten liikunta on ollut osana työväenliikettä jo hyvin varhaisista vaiheista saakka myös Jyväskylän seudulla.²²⁴ Veikkojen toiminta vakiintui ja laajeni vuoden 1906 aikana ja tästä johtuen perustettiin naisjaosto jo seuran ensimmäisen toimintavuoden aikana. Naisten lukumäärä seurassa on ollut vuosina 1906-1925 60-70 välillä. Vuodesta 1926 eteenpäin jäsenmäärästä ei ole tarkkaa tietoa. Voimistelu oli selvästi seuran naisten tärkein harrastus ja voimistelujoukkueita oli useita. 1920-luvulla naisten voimistelu lähti erityiseen nousuun, kun voimistelunohjaajiksi tuli Työväen Urheiluliiton johtajakursseja käyneitä naisia. Ennen tätä miehet olivat toimineet naisten ohjaajina ja erään seuran naisjäsenen muisteluista käy ilmi, että miesohjaajat eivät olleet erityisen paneutuneita tehtäväänsä eivätkä he aina saapuneet paikalle harjoituksiin. Voimisteluharjoituksia pidettiin naisille säännöllisesti kerran viikossa. Myös ajankohta harjoituksille oli vakiintunut ja ne pidettiin aina sunnuntaiaamuisin. Naiset olivat muutenkin ahkerasti mukana seuran toiminnassa muun muassa iltamien järjestämisessä ja erityisesti

²²² Laine 1984 I, 135-137, 178.

²²³ Laine 1984 II, 484.

²²⁴ Laitinen-Lahtinen-Pänkäläinen 2005, 8.

vuodesta 1922 eteenpäin järjestetyt voimistelujuhlat olivat naisten osaamisen suuri näyttämö.²²⁵

Vaikka voimistelu oli Jyväskylän seudun työläisnaisten urheiluharrastuksista tärkein, naiset osallistuvat jonkin verran myös urheilukilpailuihin. Työväenurheiluseuroista Forssan Alku oli ensimmäinen, joka järjesti kilpailuja myös naisille. Tämä tapahtui vuonna 1904 ja pian esimerkkiä seurasivat myös Helsingin Jyry, Tampereen Riento, Turun Riento ja työväenyhdistykset Kokkolassa ja Uudessakaupungissa. Vuosi 1908 oli naisten urheilukilpailujen kannalta merkittävä, sillä silloin pidettiin ensimmäiset valtakunnalliset naisten kilpailut Viipurissa, joihin otti osaa myös työväenurheiluseurojen naisia.²²⁶ Naisten osallistuminen kilpaurheiluun ei ole kuitenkaan ollut itsestäänselvyys, sillä esimerkiksi Työväen Urheiluliiton naisjohto on ollut 1900-luvun alussa naisten kilpaurheilua vastaan ja voimistelunopettajat ja liikuntakasvattajat kehittivät ”naisten ominaisuuksille” sopivampia liikuntavaihtoehtoja. Seuroissa naisten kilpaurheilulla oli kuitenkin vahva sija ja yleisurheilun lisäksi naiset kilpailivat uinnissa, hiihdossa ja myös voimistelussa. 1920-luvulla naisten osallistuminen kilpailuihin alkoi yleistyä, vaikka naisten kilpailujen vahingollisuus oli urheiluväen pysyvä kiistakysymys.²²⁷

Veikoilla oli 1910-luvulta alkaen naisedustusta urheilukilpailuissa. 1910- ja 1920-luvuilla naisille ei ollut tarjolla läheskään yhtä paljon kilpailuja kuin miehille. Esimerkiksi vuoden 1912 yleisurheilukilpailuissa naiset kilpailivat ainoastaan juoksussa kun miehille oli kisoja keihäänheitossa, korkeushypyssä ja monissa muissa lajeissa. Saman vuoden talvella naiset kilpailivat hiihtokilpailuissa 2 kilometrin matkan ja voimistelukilpailuissa lajina oli vapaaliikkeet naisille. Seuraavana vuonna järjestetyissä jäsenten keskinäisissä kilpailuissa naisten lajina oli pikajuoksu.²²⁸ Syy naisten lajien niukkuuteen on ainakin osaksi se, ettei naisia vielä tässä vaiheessa ollut urheilun parissa kovin suurta joukkoa. Naisosallistujien määrä oli kuitenkin kasvussa ja vuoden 1917 Keski-Suomen piirinmestaruuskilpailuissa järjestettiin naisten 400 metrin viestijuoksu, jossa joukkueina olivat Muuramen yritys sekä Veikkojen naisten 1. ja 2. joukkue. Jokaisessa joukkueessa oli neljä jäsentä, joten yhteensä naisia oli

²²⁵ Jyväskylän voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen 25-vuotisjulkaisu 1925, 12-14.

²²⁶ Laine 2000, 27-30.

²²⁷ Laine 2000, 85-87.

²²⁸ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen leikekirja. 1912.

mukana 12 henkilöä. Vuonna 1924 samoissa kilpailuissa naisille oli uusina lajeina 3-ottelu ja 100 metrin juoksu. Yleisurheilulajien lisäksi naiset osallistuivat ahkerasti jäsentenvälisiin hiihtokilpailuihin.²²⁹ Hiihdossa naiset ovat menestyneet myös Suomen rajojen ulkopuolella ja ”mestarihiihtäjiä” on ollut seuralla useita sekä Työväen Urheiluliiton kilpailuissa että yksi talviolympialaisissa.²³⁰ Yleisurheilun ja hiihdon lisäksi paini on kuulunut Veikkojen toimintaan seuran perustamisesta lähtien, mutta tässä lajissa naiset eivät kilpailleet.²³¹ Urheilun ja voimistelun lisäksi naisten panostukseen luotettiin huvitoimikunnassa ja ravintolapalveluiden järjestämisessä.²³²

Veikkojen naisjaoston toiminta oli ennen vuotta 1922 ollut sidoksissa emäyhdistykseen. Toiminta oli ollut alusta saakka kuitenkin jonkin verran erillään miehistä ja naisjaosto on ollut alusta saakka esimerkiksi rahallisesti riippumaton Veikkojen muusta toiminnasta.²³³ Vuonna 1922 naiset kuitenkin pyysivät lupaa itsenäisempään toimintaan. Tavoitteena oli saada oma johtokunta, jotta päätöksenteko olisi sujuvampaa, eikä asioita tarvitsisi viedä kokouksesta toiseen. Mitä todennäköisemmin pyyntöön suostuttiin, sillä ei mennyt kauaa kun Veikkojen naisjaosto alkoi ilmoittaa itsenäisesti omista menoistaan Työn Voimassa.²³⁴

Myös Jyväskylän työväen naisvoimistelijat harrastivat urheilua 1930-luvulta alkaen esimerkiksi hiihdon ja pesäpallon merkeissä, mutta pääpaino oli kuitenkin yhdistyksen nimen mukaisesti voimistelussa. Työväen naisvoimistelijoihin liittyi perustettaessa vuonna 1926 27 jäsentä. Vuonna 1929 virallisten jäsenten määrä oli 45 ja seuraavana vuonna jo 57 aikuista naista sekä 28 tyttöä. Talvisodan syttymiseen asti jäsenmäärä oli vuosittain kuudenkymmen tienoilla aikuisten osalta. Ensimmäisenä toimintavuonna seuralla ei ollut omia voimisteluharjoituksia, vaan jäsenet kävivät voimistelemassa Lakkityöntekijäin ammattiosaston järjestämässä tilaisuuksissa. Vuodesta 1927 lähtien ryhdyttiin pitämään voimisteluharjoituksia itsenäisesti kaksi kertaa viikossa, maanantaisin ja torstaisin. Tyttöjen voimisteluharjoituksia pidettiin kerran viikossa. Seuralla oli myös erillinen voimisteluesiintymisryhmä, jolla oli lisäksi harjoituksia aina tarpeen tullen. Näissä viikoittaisissa voimisteluharjoituksissa

²²⁹ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen leikekirja. 1917-1924.

²³⁰ Jyväskylän voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen 25-vuotisjulkaisu 1925, 33-34.

²³¹ Laitinen-Lahtinen-Pänkäläinen 2005, 26.

²³² Kiviaho 1962, 150.

²³³ Kiviaho 1962, 150.

²³⁴ JyMa. Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen leikekirja. 1922; Työn Voima 21.7.1922.

oli osallistujia huippuvuosina keskimäärin 30 naista, kun taas joinakin vuosina keskiarvo oli lähempänä kymmentä. Toisin kun Veikkojen naisjaostolla, Jyväskylän työväen naisvoimistelijoilla oli alusta asti naispuolisia voimistelunohjaajia.²³⁵

Voimisteluharjoitukset pidettiin sekä naisille että tytöille lähes koko tarkasteltavan ajanjakson ajan Jyväskylässä Puistokadun kansakoululla. 1930-luvulta lähtien voimisteltiin kesäisin myös ulkona ja Jyväskylän työväenyhdistyksen kesäpaikka Ainola Jyväsjärven rannalla soveltui siihen tarkoitukseen hyvin. Ulkovoimistelun ajankohtana olivat tiistai-illat. Voimistelun ohessa Ainolassa uitiin, saunottiin ja vietettiin kesäiltoja rentoutuen. Naiset eivät tässä tapauksessa kokoontuneet yhteen vain saadakseen hyvinvointia liikunnan kautta, vaan yhteisillä illanvietoilla oli myös ehdottoman suuri sosiaalinen merkitys. Sen sijaan voimisteluharjoitukset talviaikaan kansakoululla näyttävät keskittyneen täysin ainoastaan voimisteluliikkeiden harjoitteluun. Työväen naisvoimistelijoiden osalta kesä oli vapaamman yhdessäolon aikaa.²³⁶ Voimistelu oli naisille erittäin tärkeä harrastus monessakin mielessä. Vapaa-ajan merkitys oli suuri koko perheen hyvinvoinnille, sillä virkistynyt työläisäiti ei ollut enää uupunut eikä ärtyisä. Liikunnasta työläisnaiset saivat tärkeää terveydellistä hyötyä yksipuolisten töiden vastapainoksi, mutta voimistelulla oli myös erittäin tärkeä osuus naisten seuraelämän kannalta ja harjoitukset olivatkin ennen kaikkea sosiaalisia kohtaamispaikkoja.²³⁷

Kesällä ja talvella työväen naiset harrastivat sään mukaan eri lajeja kun taas voimistelu oli ympärivuotista toimintaa eri muodoissaan. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden ensimmäisinä vuosina seurassa ei harrastettu voimistelun lisäksi muuta urheilua, eikä otettu osaa kilpailuihin. Vuodesta 1930 eteenpäin talven tärkeimmäksi vapaa-ajan liikuntamuodoksi tuli hiihto. Myöhemmin 1930-luvulla harrastuksiin tulivat mukaan pesäpallo ja uinti, joita toteutettiin kesäisin.²³⁸

²³⁵ JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1926-1940. Pöytäkirjat 1926-1936.

²³⁶ JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1926-1940.

²³⁷ Jyväskylän voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen 25-vuotisjulkaisu 1925, 14.

²³⁸ JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1927-1936.

6.2. Voimisteluiltamat ja –juhlat

Työväen voimistelu- ja urheiluseurat järjestivät iltamia ja juhlia samaan tapaan kun muutkin työväenyhdistykset ja –seurat. Tarkoituksena oli tarjota virkistystä, mutta iltamat olivat myös ehdottomia seurojen talouden kannalta. Sekä voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisjaostolle että Jyväskylän työväen naisvoimistelijoille toiminnan kulmakivi oli voimistelu. Sen mukaisesti seurojen naiset järjestivät voimisteluiltoja, joissa voimistelun lisäksi oli usein myös muuta ohjelmaa. Veikkojen naisjaosto järjesti iltamia itsenäisesti vuodesta 1922 eteenpäin ja työväen naisvoimistelijat heti perustamisesta alkaen eli loppuvuodesta 1926. Voimistelu oli tärkein osa suurimmissa osissa iltamia, mutta molemmat seurat järjestivät myös pelkästään tanssi-iltamia ja myyjäisiä ilman liikuntaosuutta ohjelmassa.²³⁹

Veikkojen naisilla oli jo ennen itsenäisen toiminnan kautta päävastuu seuran jäsenistölle järjestetyistä illanvietoista.²⁴⁰ Kuitenkin vasta vuodesta 1922 eteenpäin tapahtumista on saatavilla enemmän tietoa kun naiset alkoivat ilmoittaa toiminnastaan sanomalehdessä. Vuonna 1922 Veikkojen naisjaosto järjesti kolme iltamaa, joista ilmoitettiin lehdessä seuraavilla nimillä: tanssi-iltama, ohjelmallinen tanssi-iltama ja ohjelmallinen iltama. Seuraavana vuonna ilmoitettiin vain kahdesta iltamasta, mutta nyt voimistelu oli tullut osaksi illanviettojen ohjelmaa. Vuoden 1923 ensimmäinen iltama pidettiin huhtikuussa lauantai-iltana Jyväskylän kaupungin työväentalolla ja ohjelma oli monipuolinen: tervehdyssanat, soittoa, kuorolaulua Veikkojen naiskuoron toimesta, lausuntoa, voimistelua, rytmistä voimistelua, taalaistanssi ja lopuksi yleistä tanssia. Tämän kaltainen ohjelma oli voimisteluseurojen naisten iltamissa hyvin tavallinen. Saman vuoden toisessa iltamassa marraskuussa ohjelmassa oli voimistelua ja lopuksi tanssia. Niin kuin muissakin työväeniltamissa, yleisellä tanssilla iltaman lopuksi houkuteltiin yleisöä, erityisesti nuoria.²⁴¹

Vuonna 1924 Veikkojen naisilla oli sanomalehtitietojen mukaan neljä iltamaa, vuosina 1925 ja 1926 vain yhden ja vuonna 1927 kaksi. Vuosien 1928-1930 välisellä

²³⁹ Työn Voima 1922-1930.

²⁴⁰ Kiviaho 1962, 151-152.

²⁴¹ Työn Voima 1922-1923.

ajalla ilmoituksia Veikkojen naisten iltamista ei ole yhtäkään. Toiminnan ei kuitenkaan voi olettaa loppuneen, sillä voimisteluharjoitukset ovat ainakin jatkuneet ja vuonna 1931 iltamailmoituksia löytyy taas lehdestä kaksi kappaletta. Vuoden 1931 ensimmäinen iltama oli tarkoitettu voimistelujuhlaksi ja Jyväskylän työväenyhdistyksen työväentalo olikin ääriään myöten täynnä. Ohjelmassa oli tervehdyspuhe, voimisteluesityksiä sekä naisilta että tytöiltä, kansantänhujä, taalaistanssi, laululeikkejä ja lopuksi yleistä tanssia. Lehdessä kirjoitettiin tapahtumasta ja ihmeteltiin, kuinka tällaisia juhla järjestettiin vain kaksi kertaa vuodessa, kun niille on selvästi suurta kysyntää. Kummasteltiin myös sitä, että tällaisten voimistelutapahtumien järjestäjinä ovat olleet vain naiset, eivätkä miehet ole järjestäneet yhtä suuria iltamia. Tässä naisilla tarkoitettiin juurikin Veikkojen naisjaostoa ja Jyväskylän työväen naisvoimistelijoita. Koettiin tärkeäksi järjestää sellaisia tapahtumia, jossa voitiin näyttää, miten työväen nuoriso tekee muutakin kun ”notkuu kaduilla ja tansseissa”.²⁴² Voimisteluesitysten eteen on siis tehty paljon työtä juhla varten. Molemmat naisten seuroista esiintyivät voimistelujoukkueineen omissa iltamissa, mutta Jyväskylän työväen naisvoimistelijat kiersivät esittämässä taitojaan myös muiden yhdistysten tapahtumissa.

Jyväskylän työväen naisvoimistelijat olivat huomattavasti ahkerampia iltamien järjestäjinä kuin Veikkojen naisjaosto. Tähän tietysti vaikutti se, että Veikkojen emäseura järjesti paljon muun muassa tansseja Ainolassa, eivätkä naiset siis olleet ainoastaan vastuussa huvien pidoista. Kuten jo edellä on mainittu, käytännön järjestelyt olivat yleensä naisten vastuulla, mutta iltamat pidettiin kuitenkin emäseuran nimissä. Jyväskylän työväen naisvoimistelijat ryhtyi virkistysiltojen järjestämiseen heti perustamisestaan lähtien. Marras-joulukuussa 1926 pidettiin kolmet iltamat, venetsialaiset tanssit Kauppalaisseuran talolla, karnevaalit Vesangan työväentalolla ja myyjäisiltamat Kauppalaisseuran talolla. Tanssit olivat sunnuntaisin ja myyjäiset torstaina. Myös myyjäisiltaman lopuksi ilmoitettiin olevan tanssia. Tanssi-iltamat todella olivat naisvoimistelijoiden suosiossa, sillä ensimmäisenä virallisena toimintavuonna 1927 iltamia järjestettiin 18, joista kaikissa oli mukana tanssia, vähintään muun ohjelman ja voimistelun päätteeksi. Seuraavat reilut kymmenen

²⁴² Työn Voima 1924-1930, 16.4.1931, 27.4.1931.

vuotta olivat kaikki vilkkaita, mutta kertaakaan ei enää päästy iltamien määrässä ensimmäistä vuotta korkeammalle.²⁴³

Työväen naisvoimistelijoiden iltamien ohjelma on ollut hyvinkin samanlainen verrattuna Veikkojen naisjaoston huveihin, ja siis myös työväeniltamiin yleensä. Esimerkiksi vuoden 1927 maaliskuussa Leppäveden työväentalolla pidetyn iltaman ohjelmaan kuului lausuntoa, voimistelua, laululeikkejä, näytelmä ja tanssia. Myös työväen naisvoimisteliijoilla iltamaohjelman tärkeimpinä osioina ovat olleet voimisteluesitykset. Vuoden 1929 elokuussa Säynätsalon työväentalolla pidetyn voimisteluiltaan ohjelma oli seuraavanlainen: pianonsoittoa, laululeikkejä, puhe, lausuntaa, tanssiesityksiä, pilanäytelmä ja lopuksi tanssia. Vuonna 1930 Niemisjärven nuorisoseurantalolla pidetyn voimisteluiltaan ohjelmassa oli tanssi- ja voimisteluesityksiä, näytelmä ja yleistä tanssia. Ohjelmanumerot olivat yleisölle tuttuja, joten iltamailmoituksen yhteydessä ei aina edes mainittu muuta kuin ”monipuolinen ohjelma”.²⁴⁴ Ohjelmamakaava oli toistuva, ainoastaan erilaiset soitto- ja lauluesitykset toivat vaihtelevuutta iltamien kulkuun.

Jyväskylän työväen naisvoimistelijat kiersivät pitämässä voimisteluiltaan Jyväskylän lähiympäristössä todella ahkerasti. Voimisteluiltaan järjestettiinkin lähes vain ja ainoastaan maaseudulla, kun taas kaupungissa pidettiin voimisteluharjoituksia ja voimistelujuhlia. Tanssit ja muut karnevaalit järjestettiin myös pääosin kaupungissa tai sen läheisyydessä. Naiset veivät voimisteluiltaan jo edellä mainittujen paikkakuntien lisäksi muun muassa Saarijärvelle, Leppävedelle, Konnevedelle, Muurameen, Uuraisille, Hankasalmelle, Kintaudelle ja Äänekoskelle. Ulkopaikkakunnilla pidettyjä iltamia saatettiin kutsua myös vierailuiltamiksi. Naiset vierailivat pitkänkin matkan päässä, sillä Saarijärvelle ja Konnevedelle matkaa kertyi Jyväskylästä noin 60 kilometriä. Voimisteluiltaan maaseudulla pidettiin poikkeuksetta sunnuntai-iltaisina. Sunnuntaisin naisilla oli enemmän aikaa matkustaa kauemmas ja maaseudun naiset saattoivat helpommin irtautua työstä pyhäpäivänä saapuakseen viettämään vapaa-aikaa voimistelun parissa. Keskimäärin voimisteluiltaan on pidetty maaseudulla kahdeksan kertaa vuodessa. Iltamien määrässä on kuitenkin joidenkin vuosien kohdalla selvää poikkeavuutta, sillä vuonna

²⁴³ Työn Voima 11.11.1926, 19.11.1926, 7.12.1926; JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1926-1940.

²⁴⁴ Työn Voima 23.4.1927, 1.8.1929, 14.5.1930.

1932 Jyväskylän ulkopuolelle matkattiin vain neljä kertaa. Huippuvuosi oli sen sijaan 1938 kun naiset järjestivät 25 huvitilaisuutta ulkopaikkakunnilla. Ei kuitenkaan ole varmaa tietoa siitä, olivatko nämä kaikki voimisteluiltoja vai onko määrään laskettu muitakin huveja. Se, kuinka paljon huveja järjestettiin, oli toimintakertomusten mukaan selvästi yhteydessä huvitoimikunnan jäsenten sen hetkiseen aktiivisuuteen.²⁴⁵

Tanssi-illamat olivat Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden toinen merkittävä tapahtumamuoto. Tansseja kutsuttiin myös karnevaaleiksi ja muutamissa lehti-ilmoituksissa huvipalstalla kirjoitettiin erikseen jazz-karnevaaleista. Tanssit pidettiin suurimmaksi osaksi Jyväskylässä tai sen välittömässä läheisyydessä, joitain kertoja myös Vesangassa ja Lievestuoreella. Tanssipaikkoina työväen naisvoimistelijoiden tapahtumille toimivat useimmiten Jyväskylän työväenyhdistyksen työväentalon juhlasali, niin ikään Jyväskylän työväenyhdistyksen Ainola sekä Kauppalaisseuran talo. Tanssi-illamia pidettiin vaihtelevasti, kahdesta viiteen kertaan vuodessa, eikä tarkasteltavalla ajanjaksolla ole tanssien osalta havaittavissa erityistä vaihtelevuutta. Toisin kun sunnuntai-iltoihin painottuneita voimisteluiltoja, tansseja pidettiin suurimmaksi osaksi lauantai-iltoina.²⁴⁶

Niin sanottujen tavallisten iltamien lisäksi työväen naisvoimistelijat järjestivät Veikkojen naisjaoston tapaan voimistelujuhlia, joissa seuran naiset esiintyivät iltamia suuremmalle yleisölle. Juhlat näyttävät olleen suurimmillaan 1930-luvulla, jolloin näistä juhlista on kirjoitettu lehdessä, eikä niistä tätä ennen ole ollut mainintoja.²⁴⁷ Voimistelujuhlat pidettiin useimmiten Jyväskylän työväenyhdistyksen juhlasalissa, mutta kesäkuussa 1932 työväen naisvoimistelijat järjestivät suuret juhlat ulkona Lounaispuistossa. Juhlan ohjelma oli seuraavanlainen: tervehdyspuhe, työväenyhdistyksen torvisoittokunnan soittoa, yhteisvoimistelua, pikkutyttöjen voimistelua, laululeikkejä, unkarilainen tanssi, tanssiesitys, esiintymisjoukkueen voimisteluesitys ja erilaisia kisailuja, muun muassa hyppynaruviesti ja kilpajuoksu. Voimistelujuhlat erosivat tavallisista voimistelu- ja tanssi-iltamista erityisesti siinä, että lapset otettiin mukaan ohjelmaan järjestämällä leikkejä ja kisailuja. Myös voimisteluseuran omat tytöt pääsivät esiintymään yleisölle. Iltamissa esiintymisen

²⁴⁵ Työn Voima 1927-1931; JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1926-1940.

²⁴⁶ Ks. esim. Työn Voima 27.10.1927, 19.10.1928; JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1926-1940.

²⁴⁷ Työn Voima 27.4.1931.

hoitivat lähes aina naisten esiintymisjoukkue. Voimistelujuhlia oli useimmiten kerran vuodessa. Joinakin vuosina saattoi juhlia olla kahdet, kun syksyisin pidettiin voimistelutoiminnan aloittajaisjuhlat. Näin oli ainakin vuosina 1928 ja 1935. Myös pikkujoulut olivat Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden vuosittainen tapahtuma muiden työväen yhdistysten ja seurojen tapaan.²⁴⁸

Urheilu tai voimistelu- ja tanssi-iltamat eivät olleet ainoita tapahtumia, joihin naiset kokoontuivat yhteen vapaa-ajalla. Aikaisemmassa luvussa esiin tuotujen ompeluiltojen lisäksi Jyväskylän työväen naisvoimistelijat tekivät yhdessä myös retkiä, joihin liittyi tärkeänä osana liikunta ja luonto. Ensimmäisen täyden toimintavuoden 1927 kesällä naisvoimistelijat tekivät useita niin sanottuja saariretkiä. Näillä kaupungista pois suuntautuneilla retkillä haluttiin kannustaa työläisnaisia liikkumaan raikkaassa ulkoilmassa. Talviaikaan naiset järjestivät ainakin kerran vuodessa hiihtoretken. Se, mihin hiihtäen matkattiin, ei kuitenkaan selviä käyttämästäni aineistosta. Retkeilyn voi katsoa olleen tärkeä osa naisvoimistelijoiden toimintaa, sillä huvitoimikunnan lisäksi seurassa toimi myös erillinen retkeilytoimikunta retkien järjestämistä varten. Retket oli tarkoitettu ainoastaan seuran jäsenten keskinäisiksi tapahtumiksi, toisin kun juhlat ja iltamat olivat enimmäkseen kaikille avoimia.²⁴⁹ Retkiä tekivät toki myös muut työväen naisyhdistykset ja – osastot, mutta naisvoimistelijoiden retkien yhteydessä on tuotu enemmän esiin niiden liikunnallista merkitystä.

7. Lomaa ja vapaa-aikaa omista lähtökohdista

Vapaa-ajan merkitys ihmisille alkoi saada enemmän huomiota teollistumisen, ja siten myös työnkuvien muuttumisten myötä. Lomakysymyksestä tuli ajankohtainen viimeistään vuonna 1922, jolloin säädettiin laki viikon mittaisesta palkallisesta lomasta vuoden työssäolon jälkeen. Kuitenkin jo aikaisemmin 1900-luvun alussa työläisten vapaa-ajantarpeeseen ryhdyttiin kiinnittämään huomiota. Myös järjestäytyneet työväen naiset alkoivat omana ryhmänään järjestää vapaa-

²⁴⁸ JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1927-1936.

²⁴⁹ JyMa. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto. Toimintakertomukset 1927-1935.

ajantoimintaa omista lähtökohdistaan ja ottivat huomioon kesäsiirtola- ja lomatoiminnassaan erityisesti työläisäidit. Siirtolatoiminnan lisäksi työläisnaisten tärkeitä virkistäytymisen muotoja olivat erilaiset hovit sekä liikunta- ja kulttuuriharrastukset. Jo 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä työväestö alkoi ottaa etäisyyttä porvarilliseen toimintaan kaikenlaisen järjestötoiminnan osalta. Myös työväen naiset halusivat pois rouvien ”holhouksesta” ja yksi iso osa työläisnaisten omasta toiminnasta lähti liikkeelle ajatuksesta, että työläisten oli järjestettävä toimintaa ”omilleen”. Tämä näkyi sekä huveissa että kulttuuri- ja liikuntaharrastuksissa.

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt Jyväskylän seudun ja osaltaan laajemminkin 1900-luvun alun Vaasan itäiseen vaalipiiriin kuuluvien työläisnaisten aktiivisuutta vapaa-ajantoiminnassa ja loman järjestämisessä. Jyväskylän seudulla työväenliikkeen naisten määrä on kohtuullisen vähäinen, mikä tietysti johtuu alhaisesta väkiluvusta verrattuna esimerkiksi Tampereeseen. Kuitenkin jo tällä vähällä naisten määrällä on ollut suuri merkitys. Seudulle on perustettu useita omia osastoja ja yhdistyksiä, vaikka esimerkiksi Jokivarsi, Vaajakoski, Pitäjä ja Jyväskylän kaupunki ovat alueina erittäin lähellä toisiaan.

Työläisnaisten yksi tärkeimmistä virkistystoiminnan muodoista olivat erilaiset iltamat ja huvimatkat 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä lähtien. Vapaa-ajantilaisuudet eivät kuitenkaan olleet puhtaasti huvittelua varten, vaan niiden avulla kerättiin varoja järjestön toimintaan, muun muassa kesäsiirtolatoimintaa varten. Jyväskylässä ja sen lähiseudulla aktiivisimmin työväen naisten huveja järjesti Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys. Paljon samankaltaisia tapahtumia järjestivät myös Vaajakosken sosialidemokraattinen naisyhdistys, Jyväskylä pitäjän työväenyhdistyksen naisosasto, Jokivarren sosialidemokraattinen naisyhdistys, Haapamäen työväenyhdistyksen naisosasto ja Suolahden sosialidemokraattinen naisyhdistys. Myös muilla työväenyhdistyksillä Vaasan itäisen vaalipiirin alueella oli naisosastoja, mutta monissa näistä osastoista tapahtumien järjestäminen oli kausittaista, eikä huveja pidetty esimerkiksi edes vuosittain. Muun muassa Oravasaarella ja Muuramessa toimi naisosastot, mutta ne eivät olleet läheskään yhtä aktiivisia kuin edellä mainitut. Myös Petäjävedellä, Keuruulla ja Haapamäellä on ollut ajoittain hyvinkin aktiivisia naisosastoja. Tutkimuksessani olen keskittynyt niihin

työväen naisyhdistyksiin, joilla on ollut eniten tapahtumia, sillä oikeastaan vain niistä on ollut saatavilla tietoa. Työväenyhdistysten naisosastojen ja itsenäisten naisyhdistysten lisäksi huveja järjestivät voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisosasto ja Jyväskylän työväen naisvoimistelijat, kuitenkin vasta 1920-luvulta alkaen.

Huvien määrät saattoivat vaihdella hyvinkin paljon vuosittain. Tapahtumien järjestämisen vilkkaus oli yhteydessä siihen, kuinka aktiivisia huvitoimikunnissa olleet naiset olivat. Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys järjesti vuosien 1906-1929 välillä keskimäärin 12 huvitilaisuutta vuodessa. Vaihtelut olivat kuitenkin suuria, sillä jonain vuonna tapahtumia oli alle viisi, kun taas toisina yli 20. Vaajakosken sosialidemokraattisella naisyhdistyksellä sen sijaan oli virkistystapahtumia keskimäärin vajaa seitsemän vuodessa, muilla yhdistyksillä ja osastoilla vähemmän. Voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisosastolla huvien vuosittainen määrä oli alle viiden, kun taas Jyväskylän työväen naisvoimistelijat järjestivät parhaimmillaan 18 virkistystapahtumaa vuodessa. Erilaisten huvityyppien määrissä on ollut myös suuria vaihteluja. Voi kuitenkin sanoa, että niin sanottu tavalliset, ohjelmalliset iltamat ovat olleet kaikilla työväen naisyhdistyksillä ja – osastoilla tärkeimmässä asemassa. Kyseisissä iltamissa ohjelma oli usein monipuolinen, koostuen puheista, erilaisista tanssi- ja lauluesityksistä, näytelmistä, runoista, kertomuksista ja ”yleisestä karkeloinnista”, niin kuin joistain iltamista saatettiin sanoa. Iltaman lopuksi oli lähes aina tanssia. Naiset järjestivät myös tanssi-iltamia, joissa ainoastaan tanssittiin ilman muuta ohjelmaa. Tanssi-iltamista piti kuitenkin maksaa enemmän huviveroa kuin ohjelmallisista iltamista. Tämä oli yksi syy niin sanottujen ”tavallisten” iltamien suosioon; niiden yhteydessä kuitenkin sai tanssia yhden tunnin muun ohjelman lopuksi ilman, että kyseessä olisi ollut verotuksellisesti kalliimpi tanssi-iltama. Tanssi-iltamiin saatettiin yhdistää myös naamiaiset. Näin tekivät esimerkiksi Jokivarren sosialidemokraattinen naisyhdistys sekä voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisosasto. Työväen naiset järjestivät myös erillisiä perheiltamia, joissa erityisesti lapset oli otettu huomioon ohjelmaa suunniteltaessa. Perheiltamia järjestivät Jyväskylän sosialidemokraattinen naisyhdistys, Jyväskylän pitäjän työväenyhdistyksen naisosasto sekä Vaajakosken sosialidemokraattinen naisyhdistys. Näitä myös lapsille suunnattuja iltamia järjestettiin kuitenkin yllättävän harvoin, ei edes vuosittain. Yllättävää tästä tekee se,

että työläisnaiset ovat järjestötoiminnassaan pitäneet erittäin tärkeänä äitien ja lasten hyvinvointia.

Työväen naisosastojen ja -yhdistysten lisäksi iltamia ja muita virkistystilaisuuksia järjestivät myös edellä mainitut voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen naisosasto sekä Jyväskylän työväen naisvoimistelijat. Nämä tapahtumat olivat hyvin samanlaisia muiden työväestön iltamien kanssa ja niitä pidettiin myös tarkoituksena kerätä varoja muuhun järjestötoimintaan. Veikkojen naisten ja Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden tärkeimpänä vapaa-ajantoimintamuotoina olivat työväen naisille suunnatut urheiluharrastukset. Voimistelu oli molempien yhdistysten suosituin harrastusmuoto ja voimisteluharjoituksia pidettiin viikoittain ja niihin osallistui kymmeniä naisia ja tyttöjä. Voimistelun lisäksi työläisnaiset eteenkin Veikkojen alaisuudessa urheilivat yleisurheilun ja hiihdon merkeissä. Veikkojen naiset osallistuivat myös urheilukilpailuihin kyseisissä lajeissa. Jyväskylän naisvoimistelijat eivät ottaneet osaa kilpaurheiluun, mutta harrastivat voimistelun lisäksi kesäisin pesäpalloa ja talvisin hiihtoa. Erilaisten iltamien lisäksi kaikki tutkimuksessa käsitellyistä työväen naisyhdistyksistä ja -osastoista järjesti erilaisia huvimatkoja. Matkoja suunnattiin lähialueen työväentaloille kävelleen, höyrylaivoilla ja myöhemmin myös autoilla. Matkan päätteeksi pidettiin usein myös iltama. Yksi tärkeimmistä huvimatkojen ja iltamien pitopaikoista varsinkin Jyväskylän sos.dem. naisyhdistykselle oli heidän oma kesäsiirtolatoronttinsa Jyväskylän Rauhalahdessa.

Kesäsiirtolatoiminta alkoi Jyväskylässä samaan aikaan kuin muuallakin Suomessa 1920-luvulla, mutta ajatus työläisnaisten lomapaikasta oli keskisuomalaisten työväen naisten keskuudessa ollut esillä jo 1900-luvun alusta saakka. Vuonna 1906 perustettiin Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto ja jo kyseisen vuoden syksynä otettiin kokouksissa esiin työläisnaisten lomakysymys ja lomakodista keskusteltiin. Sysäyksen siirtolatoiminnan aloittamishankkeille oli antanut ainakin Työläisnaisliiton työväenyhdistysten naisosastoille osoittama kehotus siirtoloiden perustamisesta. Jyväskylän työväenyhdistyksen naisosasto ei jäänyt asiaa pitkäksi aikaa miettimään, vaan oma tontti siirtolaa varten saatiin ostettua jo marraskuussa 1907 Rauhalahdesta Halssilasta. Varsinaista siirtolatoimintaa ei saatu järjestettyä ennen vuotta 1924, mutta paikalle tehtiin lukuisia matkoja sekä naisosaston että muiden työväenyhdistysten ja ammattiosastojen puolesta. Vuonna 1911 tontille valmistui tanssilava, jonka

seurauksena naisosaston kesäpaikasta tuli entistä suositumpi iltamien ja tanssien pitopaikkana.

Kesäsiirtolatontille rakennettiin pikkuhiljaa. Edellä mainittu tanssilava oli ensimmäinen rakennelma, jota seurasi käymälän ja ravintolan rakentaminen. Vuonna 1913 paikalle saatiin rakennettua näyttämö, jonka jälkeen rakennustöissä edistyttiin seuraavan kerran vasta 1920-luvulla kun päästiin vihdoinkin rakentamaan saunaa ja varsinaista siirtolataloa. Jyväskylän sos.dem. naisyhdistys keräsi varoja siirtolaa varten ahkerasti itse järjestämällä tarkoitusta varten iltamia, arpajaisia ja myyjäisiä. Aivan omilla varoilla siirtolatoimintaa ei kuitenkaan saatu käyntiin eikä myöskään ylläpidetty, vaan avustusta saatiin Jyväskylän kaupungilta ja Anniskelu Oy:ltä, myöhemmin myös Veikkausvaroista.

Varsinainen siirtolatoiminta Akkalaksi nimetyssä kesäpaikassa saatiin käyntiin kesällä 1924. Varoja toiminnan käyntiin saamiseksi oli kerätty ahkerasti ja rahaa työläisnaisten ja heidän lastensa ylläpitoon tarvittiinkin paljon, sillä siirtolalla vietetystä lomaviikosta haluttiin saada naisille ilmainen. Kesäsiirtola saatettiin avata virkistystoiminnalle jo toukokuussa, mutta lomalaisia sinne saapui heinäkuun ajaksi. Siirtola oli tarkoitettu ensisijassa työläisnaisille, mutta koska haluttiin, ettei lomasta koidu naisille mitään kuluja, saivat he ottaa pienimpiä lapsia lomalle mukaan. Näin lapsille ei tarvinnut järjestää erillistä hoitoa äidin loman ajaksi, vaan heitä hoidettiin siirtolassa. Akkalaan otettiin lomalaisiksi myös lapsia ilman äitejä, sillä naisyhdistys sai sosiaaliministeriöltä avustusta nimenomaan lasten lomakotitoimintaan.

Siirtolatoiminnan alkuvuosilta ei ole saatavissa lukuja lomalaisten määrästä. Vuonna 1927 täyshoidokkien määrä oli 16, vuonna 1929 19 ja vuosi vuodelta talvisotaan saakka toiminta kasvoi. Esimerkiksi vuonna 1936 lomalaisia oli 80 henkeä. Jyväskylässä kesäsiirtolatoiminta oli kuitenkin henkilömäärältään pienimuotoisempaa kuin esimerkiksi Tampereella tai Mikkelissä, missä yli sata lomailijaa kesässä oli tavallista jo 1920-luvullakin. Lomalle pääsivät yleisesti ottaen kaikki halukkaat ja ilmoittautuminen tuli tehdä Jyväskylän sosialidemokraattisen naisyhdistyksen johtokunnalle. Naisten lomaviikon ohjelmasta ei ole säilynyt tietoja muuta kuin sen verran, että tarkoituksena ei ollut harrastaa mitään erityisiä aktiviteetteja, vaan rentoutua täysin kiireestä ja työnteosta. Lukemista lomalla kuitenkin harrastettiin, sillä siirtolaan tilattiin luettavaksi lehtiä.

Kesäsiirtolatoiminta ympäri Suomen on suuri osoitus työväen naisten yhteistyön aikaansaannoksista ja työläisnaisten yhteisten ponnistelujen ansioista kesäsiirtolatoiminta oli mahdollista. Naisosastot ja -yhdistykset saivat avustuksia kaupungilta ja valtiolta, mutta kuitenkin sysäys toimintaan tuli naisilta itseltään ja useimmissa siirtoloissa kaikki järjestelyt hoidettiin itse. Naiset myös itse hankkivat tontit ja talot, eli puitteet mahdollistamaan kesäsiirtolatoiminnan. Jyväskylän siirtolatoiminnasta on kirjoitettu hieman muissa teoksissa, mutta tässä tutkimuksessa olen kytkenyt sen toiminnan valtakunnalliseen tasoon. Kesäsiirtola on ollut paikkana myös paljon muuta kuin vain siirtola; siellä on vietetty vapaa-aikaa muulloinkin kun vain lomaviikoilla. Akkala oli tärkeä yhdessäolon paikka myös työväenliikkeen muille jäsenille.

Keskisuomalaisten työläisnaisten vapaa-ajantoiminnan kaikkia ulottuvuuksia ei yhteen tutkimukseen voinut sisällyttää, mutta tärkeimmiksi nousseet kyllä. Yhdessäolo iltamissa, retkillä ja liikuntaharrastuksissa nousivat selvästi esiin käyttämässäni aineistossa. Vaikka Jyväskylää ei voitu 1900-luvun alkuvuosikymmeninä pitää työväenliikkeen keskeisimpänä paikkakuntana, oli siellä kuitenkin aktiivisia toimijoita, joille naisten jaksaminen työssä ja kotona oli yksi tärkeimmistä asioista muiden työväenliikkeen ajamien asioiden joukossa.

Lähteet

I Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Työväen arkisto. TA. Sosiaalidemokraattisen naisliiton arkisto. Sähköiset edustajakokousten pöytäkirjat.

Jyväskylän maakunta-arkisto. JyMa. Jyväskylän sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto.

Jyväskylän maakunta-arkisto. Vaajakosken sosiaalidemokraattisen naisyhdistyksen arkisto.

Jyväskylän maakunta-arkisto. Jyväskylän Veikkojen arkisto. (järjestämätön)

Jyväskylän maakunta-arkisto. Jyväskylän työväen naisvoimistelijoiden arkisto.

Sanomalehdet

Sorretun Voima 1906-1918

Työn Voima 1919-1932

Työläisnainen 1906-1919

Toveritar 1922-1939

Painetut lähteet

Jyväskylän työväenyhdistyksen voimistelu- ja urheiluseura Veikkojen 25-vuotisjulkaisu. 1935.

Verkkójulkaisut

Suomen talouselämän vaikuttajat – verkkojulkaisu. Studio Biographica 8. Helsinki.
Suomalaisen kirjallisuuden seura. 2008.
<http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/>. Viitattu 6.2.2015.

II Tutkimuskirjallisuus

Alapuro, Risto (1983), ”Yhteiskuntaluokat ja sosiaaliset kerrostumat 1870-luvulta toiseen maailmansotaan”. Teoksessa: Valkonen, Tapani, Alapuro, Risto, Alestalo, Matti, Jallinoja, Riitta ja Sandlund, Tom (toim.). Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana. WSOY. Juva. 36-101.

Alasuutari, Pertti (2011), Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere. Vastapaino. 4. painos.

Anttila, Anu-Hanna (2005), Loma tehtaan varjossa: teollisuusväestön loma- ja vapaa-ajan moraalisaatö Suomessa 1930–1960-luvuilla. Helsinki. SKS. Turun yliopisto: väitöskirja.

Apo, Satu (1997), ”Rikastuminen, työ ja supranormaali vanhassa kansanomaisessa ajattelussa”. Teoksessa: Parikka, Raimo (toim.), Työväestö ja kansakunta. Helsinki. Kirjapaino Like.7-26.

Burke, Peter (1995), “The Invention of Leisure in Early Modern Europe”. Past & Present. No. 146, Feb. 1995. Oxford University Press. 136-150.

Enbom, Leena (2014), Työväentalolle vai seurahuoneelle? – Työväen vapaa-ajantoiminta, politiikka ja vastarinta 1920- 1930- lukujen tehdasyhdyskunnassa. Helsinki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura.

Haapala, Pertti (1986), Tehtaan valossa: teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820-1920. Suomen historiallinen seura. Vammalan kirjapaino.

Haapala, Pertti (1987), ”Työväenhistorian tutkimusperinteet”. Teoksessa: Jaakkola, Jouko & Vehviläinen, Olli (toim.), Väki voimakas 1. Työväen historiaa ja perinnettä. 57-70.

Haapala, Pertti (1989), Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen. Helsinki. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja 12.

Haataja, Lauri, Hentilä, Seppo, Kalela, Jorma, Turtola, Jussi (1977) (toim.), Suomen työväenliikkeen historia. II painos. Joensuu. Kansan Voima Oy.

Havuaho, Osmo (1982), Työväentalo Suomessa. Joensuu. Kansan Voima Oy.

Hentilä, Marjaliisa, Lähteenmäki, Maria (1990), Kansainvälinen naistenpäivä 1910-1990. Helsinki. Työväen arkisto.

Hentilä, Seppo (1982), Suomen työläisurheilun historia I. Hämeenlinna. Arvi A. Karisto Oy.

Hentilä, Seppo (2013), ”Mikä on Suomessa työväkeä liikuttanut?”. Teoksessa: Vasara, Erkki (toim.). Työväki ja liikunta. Väki voimakas 26. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. 13-32.

Huttula, Tapio (2000), Nauloilla laadittu laki. Työväentalojen sulkemiset 1929-1932. SKS. Helsinki. Hakapaino Oy.

Hämäläinen, Johanna & Skippari, Mika (2003), ”Kaupungin rakentajat”. Teoksessa: Valtonen, Heli & Hämäläinen, Johanna (toim.). Suomalaisen Suomen pääkaupunki. Rakentuva ja politisoituva Jyväskylä. Jyväskylä. Minerva Kustannus Oy. 49-82.

Jallinoja, Riitta (1979), ”Naisten palkkatyön yleistyminen”. Teoksessa: Eskola, Katarina (toim.). Naisnäkökulmia. Juva. 17-41.

Jaskari, Ulla & Vanhala-Selin, Kristiina (1995), Työväki esittää – lystinpitoa ja aatteen paloa. Työväen keskusmuseon julkaisuja. 1995:1. Tampere.

Kaarninen, Mervi (2001), Loma Kotorannassa 1947-2001. Lomakoti Kotoranta Oy.

Katainen, Elina (1997), ”Waloon ja wapauteen! Maria Raunio”. Teoksessa: Ahtisaari, Eeva et al. (toim.), Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset. Jyväskylä. Gummerus. 45-62.

Katainen, Elina (2001), Oikeus lomaan. Äitien lomahuolto ry – Lomakotien liitto ry 50 vuotta. Kerava.

Kettunen, Pauli (1987), ”Työväen historian tutkimus Suomessa”. Teoksessa: Jaakkola, Jouko & Vehviläinen, Olli (toim.), Väki voimakas 1. Työväen historiaa ja perinnettä. 9-22.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki (1953), Suomen työläisnaisliikkeen historia. Pori. Kansankulttuuri Oy.

Kiviaho, Pekka (1962), Jyväskylän Veikot. Liikuntakasvatuksen historian erikoistyö. Helsinki.

Koistinen, Marja (1985), ”Työväen kulttuuri – ja harrastustoiminta”. Teoksessa: Joskitt, Lea (toim.), Aatetta ja arkielämää. Työväenliike Jyväskylän maalaiskunnassa. Jyväskylä. Gummerus. 165-172.

Koivuniemi, Jussi (2000), Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870-1939. Helsinki. Hakapaino Oy.

Kokko, Marja (1998), Sisaret, toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Jyväskylän yliopisto:väitöskirja.

Kokko, Marja (2002), ”Rahvaannaisen puolustus”. Teoksessa: Kokko, Marja (toim.), Naisten kaupunki. Jyväskylä: Atena. 30-43.

Kolinen, Virpi (1969), Sosiaalisen loman vaiheita Tampereella. Työläisnaisten kesäsiirtola- Ruskeapään kesäkoti 1908-1968. Ruskeapään kesäkodin kannatusyhdistys ry. Tampere.

Koshar, Rudy (toim.) (2002), *Histories of Leisure*. Oxford. New York.

Krohn, Aarni (1991), *Elämän lomassa. Suomalaisen loman historiaa*. Helsinki. Lomaliitto.

Kulha, Keijo K. (1980), *Aseveljien aika. Suomalaisen asevelihengen ja aseveliliikkeen historiaa 1940-1945*. Kaatuneiden Muistosäätiö. Porvoo. WSOY.

Kurkela, Vesa (1983), *Taistojen tietä soiteltiin – ja soiton tahdissa tanssittiin. Varkautelaiset työväeniltamat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella. Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2*. Jyväskylä.

Kurkela, Vesa (2000), ”Työväeniltamat, valistus ja karnevaali”. Teoksessa: Krekola, Joni, Salmi-Nikander, Kirsti ja Valenius, Johanna (toim.), *Naurava työläinen, naurettava työläinen. Näkökulmia työväen huumoriin. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Väki voimakas 13*.

Laine, Leena (1984), *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa v. 1856-1927 I*. Lappeenranta. Etelä-Saimaan kustannus Oy.

Laine, Leena (1989), ”Käsi kädessä siskot veikot? Naiset ja työläisurheiluliike.” Teoksessa: Laine, Leena & Markkola, Pirjo (toim), *Tuntematon työläisnainen*. Tampere. Vastapaino. 186-209.

Laine, Leena (2000), *Työväen urheiluliikkeen naiset*. Keuruu. Otava.

Laitinen, Reijo, Lahtinen, Kalevi, Pänkäläinen, Jouni (toim.) (2005). Jyväskylän Weikot 1905-2005. Sata vuotta liikuntaa ja työväenurheilua. Painoporras Oy. Jyväskylä.

Lehtonen, Olli (1984), Salvesenin sahatyöläisistä Koivistolaisiin. Vaajakosken työväenyhdistys 1904-1984. Vaajakosken työväenyhdistys ry.

Lehtonen, Olli (1985), ”Työväenjärjestöjen synty ja kehitys kansalaissotaan asti”. Teoksessa: Joskitt, Lea (toim.), Aatetta ja arkielämää. Työväenliike Jyväskylän maalaiskunnassa. Jyväskylä. Gummerus. 19-38.

Lähtenmäki, Maria (1995), Mahdollisuuksien aika: työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910-30-luvun Suomessa. Helsinki. Suomen historiallinen seura. Gummerus.

Lähtenmäki, Maria (2000), Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosiaalidemokratia 1900-luvun Suomessa. SKS. Helsinki. Hakapaino Oy.

Markkanen, Erkki (1988), ”Keski-Suomen taloushistoria”. Teoksessa: Jokipii, Mauno (toim.), Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan. Jyväskylä. Gummerus. 140-314.

Markkola, Pirjo (1994), Työläiskodin synty. Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle. Suomen Historiallinen Seura. Helsinki. Historiallisia tutkimuksia 187. Vammalan Kirjapaino Oy.

Nieminen Otto (1996), ”Hämärätunti, kissaviikko, luppoaika”. Teoksessa: Palviainen, Ritva (toim.), Kissaviikosta kesälomaan: työtä ja työntäyteistä vapaa-aikaa: ikääntyvien yliopiston perinneseminaarin satoa. Jyväskylä. 2-4.

Nikki, Kalevi (1988), Sata huomisen vuotta. Jyväskylän työväenyhdistys 1888-1988. Gummerus. Jyväskylä.

Oittinen, Riitta (1989), ”Ompelu naisten työnä ja naisten työn symbolina”. Teoksessa: Laine, Leena & Markkola, Pirjo (toim.), Tuntematon työläisnainen. Tampere. Vastapaino. 61-87.

Oittinen, Riitta (1999), ”Ompelusta ennen tehdastyötä”. Teoksessa: Parikka, Raimo (toim.), Suomalaisen työn historiaa. Korvesta konttoriin. Hämeenlinna. Karisto Oy. 51-82.

Patrikainen, Seppo (1985), ”Jyväskylän maalaiskunta työväenliikkeen toiminta-alueena”. Teoksessa: Joskitt, Lea (toim.), Aatetta ja arkielämää. Työväenliike Jyväskylän maalaiskunnassa. Jyväskylä. Gummerus. 11-18.

Päärnilä, Ossi (1982), Työn, tasa-arvon ja rauhan puolesta. Suolahden työväenyhdistys 1905-1980. Jyväskylä. Gummerus.

Saarinen, Aino (1985), Vapautta naisille! Puheenvuoroja naisten historiasta, naisliikkeestä ja teoriasta. Tutkijaliitto. Oulun yliopisto. Gummerus.

Saloranta, Topi (2009), ”STY:n toimintakatsaus 60-v. taipaleelta”. Teoksessa: Tossavainen, Pentti, Toikkanen, Mauri, Kaltiala, Kaarlo (toim.), Juurikan tie. Säynätsalon työväenyhdistys 100 vuotta. Jyväskylä. Gummerus. 9-54.

Seppänen, Anne (2000), Populaarikulttuuri sosiaalistumisväylänä. Tampereen työväestön julkiset hovit 1860-luvulta vuoteen 1917. Tampere. Tampereen yliopisto.

Sipilä, Pirkko (2008), Akat asialla. Historiikki Lomakoti Leporannan toiminnasta vuosina 1929-2009. Kotka.

Sulkunen, Irma (1991), Retki naishistoriaan. Hanki ja jää. Helsinki.

Suomen tilastollinen vuosikirja 1940 (1941). Helsinki. Tilastollinen päätoimisto.

Suoranta, Anu (2009), Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinakäytännöissä. Vastapaino. Jyväskylä. Gummerus.

Tapiola, Hannu (1968), Jyväskylän työväenyhdistys 1888-1968. Tampereen keskuspaino.

Tilly, Louise A. & Scott, Joan W. (1987), Women, work and family. Routledge. New York and London.

Tommila, Päiviö (1972), Jyväskylän kaupungin historia 1837-1965. Jyväskylä. Gummerus.

Tommila, Päiviö (1973), Keski-Suomen lehdistö 1886-1917. Jyväskylä. Oy Keskisuomalainen.

Tommila, Päiviä & Raitio, Tuire (1976), Keski-Suomen lehdistö 1918-1944. Jyväskylä. Oy Keskisuomalainen.

Työn naisen juhluvuosi. Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto. Helsinki.1950.

Työläisnaisen tarina. Helsinki. Sosiaalidemokraattiset naiset. 1995. Hakapaino.

Vattula, Kaarina (1981), ”Palvelustyöstä konttoristiin – naisten työhönoosallistuminen 1880-1940”. Teoksessa: Kaukiainen, Yrjö, Schybergson, Per, Soikkanen, Hannu, Mauranen, Tapani (toim.), När samhället förändras. Kun yhteiskunta muuttuu. Historiallinen arkisto 76. Helsinki. Suomen historiallinen seura. 63-90.

Wiesner-Hanks, Merry E. (2008), Women and Gender in Early Modern Europe. Cambridge University Press. New York.

